Cepheden Cepheye

I. Dünya Savaşı sıralarında Hukuk Fakültesi öğrencisi iken ihtiyat zabiti olarak orduya alınan genç bir Osmanlı aydınının cephe anıları...

I. Dünya Savaşı'nın kader çizgilerinin belirlendiği Kanal, Çanakkale ve Kafkas cephelerinde aktif görevler üstlenen Münim Mustafa, ateş hatlarında yaşayıp gördüklerini anlatıyor. Bir savaşçı olarak derin bir duyarlılıkla, bir aydın olarak sağlam bir muhakeme ve tahlillerle anılaştırdığı bu kitap, ilk olarak 1935 yılında **Hafta** mecmuasında tefrika edilmiştir. Yazarın daha sonra, bazı ilaveler ve düzenlemelerle yeniden **"Cepheden Cepheye"** adıyla kitap halinde neşrettiği eserin, kaynak değeri itibariyle yararlı olacağı inancındayız.

ISBN 975-7336-08-4

ARMA

MÜNİM MUSTAFA

Cepheden Cepheye

ARMA

MÜNİM MUSTAFA

Cepheden Cepheye

ARMA YAYINLARI: 21
Tarih / Anı: 9

MÜNİM MUSTAFA

CEPHEDEN CEPHEYE

1914-1918

İhtiyat zabiti bulunduğum sırada

Cihan Harbinde Kanal ve Çanakkale cephelerine ait

Hatıralarım

Birinci Baskı 1940
ikinci baskı 1998

Bu kitap Münim Mustafa tarafından 1940 yılında *Cepheden Cepheye* adıyla yayınlanmıştır. Kitabın alt başlığı 1914-1918 ihtiyat zabiti bulunduğum sırada Cihan harbinde Kanal, Çanakkale ve Kafkas Hatıralarım Cilt 1 ise de maalesef Cilt 2 'de yazılması planlanan Kafkas cephesi hatıraları yayınlanamamıştır

Baskı Cilt Bayrak Matbaası 638 42 02
Mayıs 1998

ARMA YAYINLARI (NÜANS AJANS)
Çatalçeşme Sok. Defne Han 27 / 17 Cağaloğlu/istanbul
Tel. (0212) 512 54 96-511 03 57

Eskikitaplarim.com

İÇİNDEKİLER

Babamın korkusu 9
Bir tek aşk: Vatan müdafaası 10
Haydi Bekirağa'ya 11
Elveda... Elveda 12
İstanbul'dan Süveyş Kanalına 13
Allah selamet versin 14
Torosların üzerinde 15
Bir bataklık denizini geçerken 16
Bir ağaç kovuğu da yok mu? 18
Aman ne saadet! Ne saadet!...
Şam'a vardıktan sonra 19
Nihayet Kudüs'e vardık 22
Süveyş Kanalı taaruzuna doğru 24
Kanal taaruzu başladı 27
Ricat ediliyor 28
Bölüğün ziyafeti 31
İstanbul önünde 33
Bulgarlara karşı hazırlık 36
Bulgarlar bizimle beraber 38
Geçit Resmi 39
Çanakkale cephesine bir taraftan düşman donanmasının bir taraftan tayyarelerin ateşi altında giriyorduk 40
En müthişi 44
Cephedeyiz! Mevzileri teslim alacağız 46
Cepheyi ne halde bulduk 48
Cepheyi teslim alıyoruz! 51
Siper hayatı 54
Komşular ve ziyaretler 56
İştah açan rivayetler 58
Kara torpili 61
Büyük bir hücum 62
Lağım patlarken 63
Sürat katarı 66
Büyük taaruz 66
Siperlerimizi yok eden düşmanın o müthiş topçu ateşi bombardımanı 68
Düşman üç saf halinde hücuma kalktı ve siperlerimize girdi, şimdi ya onlar, ya biz... 70

Eskikitaplarim.com

Siperlerimizde kanlı boğuşmalar 70
Mukabil taaruzumuz 73
Dinlenmek yerine harp 75
Ölülere basarak harp ediyoruz 76
Gece gündüz durmayan bir harp içindeydik 77
Bir telefonda öğrenilen facia 79
iki gün sonra öğrendik: Bu sefer de anafartalarda düşman hücuma geçmişti 79
Anafartalar ne halde 81
Miralay Mustafa Kemal'in zaferi 82
Bir ingiliz esiri 83
İzmir'in yiğitleri ne halde? 84
Yaralıların cephe gerisindeki hali 86
1600 tüfek ve 21 zabitle Anafartalarda taaruz eden alaydan 400 kişi kalmıştı 90
Taaruzsuz günler 92
Lağım içinde düşmanla karşılaşmıştık 93
Pislikle mücadele 96
Gelen mektuplara cevap 98
Lord Kiçner nerede? 99
Bir lağım patlayışının seyri 102
Saya geliyor 103
Zeminliğimde bir Alman misafir gazeteci 107
İzinle İstanbul'a gidiyorum 108
Köylünün derdi, kayıkta acıklı bir muhavere 112
Haliç vapuru güvertesinde bir gece 113
Çanakkale'den torpido ile İstanbul'a 114
Siperde bayram 119
Tanınmayan alay-Bütün efradı değişen bu alayı tanımamak ne acıydı 121
Yeni cephede 124
Geride bir yıkanma faslı yaparken 126
Geri doğru 129
Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak buna derler! 130
Çanakkale'de zayiatımız 136
Şarköy'deki hayatımız 137
Dizin 147
Fotoğraflar151

1914' de Umumi Harpte tahsil sıralarından orduya ihtiyat zabiti olarak iltihak ettiğim vakit, her günkü müşahedelerimi, geçirdiğimiz hayatı günü gününe hatıra defterime kaydetmeyi ve eğer harpten sağ olarak çıkarsam bunları makale halinde neşretmeyi ve bir eser haline getirmek suretiyle tarihimize, milli kütüphanemize hizmet etmeyi düşünmüştüm.

Cihan Harbi dört buçuk sene devam etti. Kanal, Çanakkale, Kafkas cephelerinde her gün büyük bir itina ile muntazaman not ettiğim müşahedelerimden Kanal seferiyle, Çanakkale Harbine ait makale halinde neşrettiğim hatıralarımı bir daha gözden geçirerek bazı ilaveleriyle birlikte kitap halinde neşrediyorum. Her biri birer hakikat olan bu Umumi Harp vakalarıyla, Türk milletinin kahramanlıklarını, fedakârlıklarını okuyucularıma anlatmaya muvaffak olabilirsem müsterih olacağım.

Münim Mustafa

Eskikitaplarim.com

Cepheden-Cepheye

Kısım
I
Başlangıç

BABAMIN KORKUSU

Gençtim, tahsil çağındaydım, hukuk tahsilimden başka düşüncem yoktu.

Büyük Harp ilan edildi.

Hayret ve dehşet içinde, rahmetli doktor babamın küçüklüğümde Gümüşsuyu hastanesindeki vazifesine gitmediği zamanlarda Boğaziçinde beraber gezerken bana daima tekrarladığı sözleri hatırlıyordum. O, derdi ki:

«—Oğlum! Bir zaman gelecek, Avrupa'da bir hadise iki devlet arasında harp ihdas edecek; bu kadarla kalsa iyi! Muharebe umumi bir şekil alacak ve milyonlarca insan kanının dökülmesine, bütün dünyanın, beşeriyetin felaketine sebep olacak. Çok temenni ederim ki bu tahminimde aldanayım; fakat aldanmıyorsam, gene temenni ederim ki bu harp senin tahsilinden ya evvel, ya sonra çıksın ki ya o ateşe hiç girme, yahut ta girer ve yaşarsan, tahsilin yarıda kalmasın!»

Babamın bütün korkuları hakikat oldu: 21 Temmuz 1914 günü seferberlik ilan edildi ve ben tahsil sıralarından ayrılarak askeri vazifemin başına geldim.

O günleri hiç unutmuyorum. Bütün münevver Türk gençliği, Harbiye mektebinde, ihtiyat zabit namzetleri talimgâhına girmek için koşuyordu. Ne heyecan! Bütün kapılar, avlular, koridorlar, taptaze, genç, dinç Türk çocuklarıyla doluydu. Kalabalık o kadar fazla idi ki zabitler kayıt muamelesine yetişemiyorlardı. Harbiye

Eskikitaplarim.com

Nazırı Enver Paşa teftişe geldi. Memleketin en münevver sınıfını teşkil eden gençliğin bu coşkun ve vatanperverane kaynayışını görünce, hemen sivil elbiselerimizin değişmesini beklemeden kıtalar vücuda getirilmesini emretti. Biran evvel korkunç vazifelerinin başına geçmek için sabırsızlanan bütün gençlerin coşkunluğu arttıkça artmıştı. Bir yandan kayıt muamelesine devam olunurken öte yandan da askeri talimlere başlandı. Ordu zabitlerinden mürekkep talim heyetimiz içinde Harbiye talebesinden de bölük çavuşlarımız vardı. İlk mümâresemizi* yaptıktan sonra artık yanaşık nizam talimlerinden çıkarak arazi üzerinde tatbikata başladık. Her gün milli marşlar söyleyerek Hürriyettepesine, Maslak'a, Kağıthane'ye gidiyorduk: Talim, atış, manevra... Bütün gün, durup dinlenmeden faaliyet. Akşam üstü Harbiyeye döndüğümüz vakit mektebin mızıkasını dinlemek biraz yorgunluğumuzu alıyordu. Her biri sivil hayattan gelen ve her mesleğe mensup edip, şair, avukat, mühendis, fen adamı, münevverlerin, böyle birdenbire asker ocağında buluşmaları aralarında unutulmaz bir tesanüd ve sevgi uyandırmıştı. Baştanbaşa darülfünunlulardan* mürekkep bir irfan ordusu ki askerlik hayatının sıkı disiplini içinde hiç şaşırmamış keyfi kaçmamıştı. Kahkahalar, coşkunluklar, alaylar gırla gidiyordu. İçimizde hikaye ve güldürücü fıkra söylemekte kimsenin rekabet edemiyeceği kadar nüktedan arkadaşlarımız vardı. Bunların uyandırdıkları kahkahalar dershaneleri çın çın öttürüyordu.

Bir tek aşk: Vatan müdafaası

Gündüz talim, gece nazari ders... Kısa bir zamanda gençlik askeri talim ve terbiyeyi benimsemişti. Harbiye ihtiyat zabiti namzetlerinin talimgâh alayı mükemmel ve pek muntazam bir kıta teşkil etti. Talim için her gün sabahleyin erkenden marşlar söyleyerek Harbiye'den Maslak'a doğru giderken bütün Şişli caddesindeki binaların pancurları açılıyor, henüz uykudan uyanan genç

* Mümarese: Alıştırma, alışkanlık
** Darülfünun: Üniversite

kızlar, sabah mahmurluğu içinde süzülen ve kırpışan gözleriyle kıtalarımızın geçişini, bizi seyrediyorlardı. Sabah, akşam geçtiğimiz yerlerde, cadde boyunca bütün halkın ruhunu çalkalayan bir coşkunluk dalgası uyandırıyordu ve hepimizin gözlerimizi dolduran manalardan yerleri sarsan topraklarımız kadar bütün varlığımızdan fışkıran bir tek fikir, bir tek aşk, bir tek irade vardı: Vatan müdafaası! İçimizde maddi hayatın bütün ihtirasları erimişti. Aramızda rahata en alışmış olanlar bile gevşek yapılarından beklenmeyen umulmayan bir dirilik ve çeviklik gösteriyorlardı.

Henüz Türkiye harbe girmemişti.

Talimler ilerliyor, imtihanlar yapılıyor, kıtalardan yetişenlerden mürekkep «Mürettep bölük» ismiyle bir kıta ayrılıyordu.

Haydi Bekirağa'ya!

Bir gün, ikindi vakti, kıtamızın Maslaktaki talimlerini bıraktırıp alelacele Harbiye'ye getirdiler.

Bu gelişte bir fevkaladelik vardı. Nedir? Ne oluyor? Bu ani karara sebep ne?

Biraz sonra Maçka'ya, oradan da şimdiki İstanbul üniversitesi binası olan olan Harbiye Nezaretine sevkedildik. Orada: «Sağa dön!» emri verildi. Haydi Bekirağa bölüğüne!... Hepimizi içeriye doldurdular. Kapıya süngülü bir nöbetçi dikildi. Girip çıkmak yasak! Harbiye talimgâhında girip çıkmaya alıştığımız için bu sebepsiz ve yeni inzibatın manasını anlayamıyorduk. Biraz sonra içeri genç bir zabit girdi ve ertesi gün Dördüncü Orduya sevkedileceğimizi bildirdi.

Sevk! Bu kelimenin aramızda uyandırdığı merak ve heyecan tarif edilebilir mi? Sevk! Sevk! Bu bir hecelik kelimenin içinde bizim bütün mukadderatımız vardı: İstanbul'dan, aile ocağından, bütün sevdiklerimizden ve tanıdıklarımızdan hemen ayrılacaktık; birbirimizden de ayrılacaktık; hatta, kimbilir belki bir kolumuz-

Eskikitaplarim.com

dan, bir bacağımızdan, iki gözümüzden, belki dünyadan ayrılacaktık. Sevk! Sevkediliyoruz! Acaba nereye? Hangi kıtaya? Başımızdaki zabitlerden hiçbiri buna cevap vermiyordu. Aramızda analarımızı, babalarımzı, kardeşlerimizi görmek vedalaşmak, lazım gelen çamaşırları ve eşyayı almak telaşı başladı.

Elveda... Elveda

Ortalık kararıyordu. Gece oldu. binbir güçlükle herkes evine haber gönderebilmişti. O gece sabaha kadar ailelerimiz geldiler. İlk hazin manzara: Kucaklaşanlar, öpüşenler, ağlaşanlar, vaadler, yeminler, temenniler, dualar... Elveda... Elveda...

Aramızda Kanal harekatına iştirak etmek için Şam'daki ordu emrine gönderildiğimiz haberi yayıldı. Seksen kişi kadar vardık. Seyahata alışmamış olanlar üzerinde bu haber bir yıldırım tesiri yaptı. En tatlı hülyamız, şüphesiz, cephede askere kumanda ederek vatanı müdafaa etmekti. Fakat, ne kadar olsa, bu ani ve şiddetli disiplin, hepimizi az çok sarsmıştı. Mefkuremiz ile hakikatin sertliği arasındaki çarpışmanın ilk şaşkınlığı fazla sürmedi. Kalplerimizdeki büyük memleket aşkı yeniden ve daha fazla alevlendi. Kendimizi topladık. Bütün mazimiz ve sevgilerimiz üzerine bir kırmızı çizgi çekmeye çalıştık. Artık bizim için yeni bir hayat başlamıştı.

Sağ kalırsam, günün birinde neşretmek ihtimalini düşünerek 12 Kanunuevvel 1330 (1914) tarihinden itibaren Harbi Umumideki bütün ihtiyat zabitlik hayatımı günü gününe kaydetmeye başlamıştım. Kanal, Kudüs, Kafkas, Çanakkale cephelerinde bilfiil iştirak ettiğim, gözlerimle gördüğüm, akıllara durgunluk verici, tüyler ürpertici, korkunç, hazin her biri ayrı bir destan olan kahramanlık menkibelerini, Büyük Harpteki milli müdafaanın asla unutulmayacak safhalarını not defterimde bir fotoğraf sadakatiyle tespit etmiş bulunuyorum. Cephede aldığım bir çok resimler de var.

* Hafta mecmuasının 47-91. sayılarında, 6 Şubat 1935 - 30 Birinci Kanun(Aralık) 1935 tarihleri arasında yayınlanmıştır

Bütün bu hatıraları ve vesikaları sıraya koyarak *Hafta** mecmuasında neşretmiştim. Mezkur mecmuada çıkmış olan makaleleri toplayarak bir kitap haline getirdim. Büyük Harpten sonra her memlekette bu nevi yüzlerce, binlerce hatıra, vesika ve roman neşredilmiştir. Bizde milli destanımızı aydınlatan böyle eserler pek az ve bunlar da halk için yazılmamış olduklarından cesaretim arttı. «Cepheden cepheye» ismini verdiğim bu hatıralar, Büyük Harpte, muhtelif cephelerde kanını dökmüş sayısız Türk kahramanlarının yiğitlik menkibelerini biraz canlandırır ve gençliğimizin vatani terbiyesine de biraz yararsa ne mutlu, ne mutlu bana...

İstanbul'dan Süveyş Kanalına

Bekirağa bölüğünün üstündeki büyük salon, geceyarısına kadar, arı kovanı gibi işliyor: Ana, baba, kardeş, nişanlılar ve sevgililerle dolmuştu. Kadınların ellerinde küçük, beyaz mendiller... Bütün gözler ıslak... Başlar ne korkunç akıbetleri şimdiden yükleniyormuş gibi öne eğilmiş...

Hepimiz alelacele tedarik edilebilen yol eşyamızla ihtiyaçlarımızı pek az temin edebilmiştik. Salon boşaldıktan sonra biz de hemen birbirimizin dizlerine başlarımızı koyduk. Gündüzün yorgunluğundan, evvelki uykusuzluklardan bitkin bir halde olduğumuz için hemen uyumaya başladık.

Birdenbire keskin bir ses! Borazan hazin, hazin kalk borusu çalıyor!

Ortalık daha karanlık. Bir zabit kumandasında tabur olduk.

—Efendiler! Sevkiyata gidiyoruz, tamam mısınız?

—Tamamız.

—Hazır ol! Sağdan say!

İki sıra dizilmiştik. Sağ baş saymava başladı. Bir, iki, üç, dört...

—Sağa dön, ileri, marş!

Eskikitaplarim.com

Bu kumanda verilince İstanbul'dan Süveyş kanalına ve daha kimbilir nerelere, hangi alemlere kadar uzayacak olan sonu meçhul yolculuğumuzun başladığını anlamıştık. Vakit gece yarısını geçmiş muntazam adımlarla boş caddelerde ilerliyoruz. Ayak seslerimiz kuru ve donuk bir akisle çınlıyarak yarı karanlık yolların ıssızlığı üstüne muayyen fasılarla atılan birer tuğla parçası gibi iniyor ve belki sıcak yataklarında uykularının en keyifli anlarını geçirenleri rahatsız ediyor. Sirkeci'ye indik. Sarayburnu'nun yanında şimdi harap bir taş bina vardır. Büyük Harbi bir asker olarak idrak edenler, Sirkeci rıhtımının kenarına yaslanan bu binayı çok iyi bilirler. Onun bir tek adı vardı: Sevkiyat! Ve bu bir tek isim cephe, ateş, bombardıman, mermi yağmuru, sakatlık ve ölüm, ayrılık, ekseriyetle ebedi ayrılık demekti.

Allah Selamet Versin

Ufukta şafak sökerken oradan bir römorkörle Haydarpaşa'ya geçtik. Ve hazır bulunan trene bindik. Zabitimiz bizi şu sözlerle uğurladı:

—Efendiler! Allah selamet versin! Benim vazifem burada bitiyor. İşte yolculuk tesviye ilmuhaberlerinizi... Size teslim ediyorum... Allah selamet versin!

Allah selamet versin! Fakat biz bir yıldırım hızı ile başlayan bu sevk hareketi içinde yeniden şaşırmış bir haldeyiz. Kampana acı acı haykırıyor! Bütün istasyon orada kadar da teşyiye gelebilen ailelerle dolu. O zamana kadar belki şehirden bile dışarı çıkmamış olan oğullarını ateşe yolluyorlar. Allah selamet versin! Bu dua hemen her ağızdan yükseliyor. İkinci ve en hazin veda... Tekrar tekrar kucaklaşmalar, yüzlerden gözlerden öpmeler, çığlıklar, hıçkırıklar... «Allah selamet versin!» «Mektup gönder, kart yaz!» sesleri... Vagonlarla rıhtım arasında birbirine doğru belki son defa uzanan genç zabit, genç kız, ak saçlı anne, ihtiyar baba, kardeş, nişanlı başları, kolları, havada sallanan eller, mendiller... Kampana acı acı haykırıyor... Sonra pencereden başlarını uzatan gençlerin hep bir ağızdan gür sesle söyledikleri milli marşlar ve şarkılar: Hey gaziler... yol göründü!

Nihayet tren düdüğü ayrılığın son işaretini vererek acı ve keskin uzanışlarla ötmeye başladı. Katar yavaş, yavaş hareket ediyordu. Rıhtımda eller ve mendiller sallanırken vagonlardan çıkan başlardan gür sesler, çığlıklar, şarkılar ve marşlar yükseliyordu. Garın kalabalığı uzaklaştıkça bir avuç kömür tozu gibi gittikçe dağılan ve silinen bir karartı halinde nihayet gözden kayboldu.

Artık tamamıyla gündüz olduğu için Kızıltoprak, Göztepe ve bütün istasyonlarda halk yollara dökülmüş, trenimize çiçekler atıyor, bağırıyor, bütün coşkunluklarıyla bizi uğurluyorlardı.

Kartal'ı geçtikten sonra herkes kompartımanlara yerleşmiş, hareket zamanında hissedilen heyecan da sükûnet bulmuştu. Şimdi düşünüyor ve birbirimize soruyorduk; dün akşam bize yapılan tazyik ve isticalin sebebi ne idi? Mademki Dördüncü Ordu gibi memleketin öbür ucundaki mıntakaya gidiyoruz, bizi ailelerimizle görüştürmeden birer sürgün gibi niçin sevkettiler ve şimdi trende ne için tamamıyla serbest bıraktılar. Bunun manasını içimizden hiçbiri anlamıyor ve izah edemiyordu.

Torosların Üzerinde

Bazı istasyonlarda az, bazılarında da fazlaca durarak üçüncü gece sabaha karşı, o zaman Haydarpaşa hattının sonu olan Pozantı istasyonuna geldik. Vagonlarımızda ne sofaj, ne de ışık vardı. Üç gün, üç gece süren yolculuğumuzda, hele geceleri, soğuktan tirtir titriyorduk. Pozantı'da tren durunca kulaklarımıza gelen şiddetli fırtına sesi bize memurlardan evvel, Torosun eteklerinde olduğumuzu hissettirdi.

Gece, hava zifiri karanlık, dağlardan kopup gelen ve bir vahşi hayvan iniltisi halinde akseden fırtına sesi hiç kesilmiyor. Başımızı pencereden uzatıyoruz: Görebildiğimiz şey, karaltısı üstümüze abanan koskocaman bir dağ; işitebildiğimiz şey, hep o

Eskikitaplarim.com

bitmez tükenmez uğultu, düdük gibi öten rüzgâr sesleri...

Nihayet sabah oldu. Tarsus'a gitmek için Toros dağlarını aşmak lazım. Eşyalarımızı taşıyabilecek bir tek hayvan bulabildik ve Toros'u tırmanmaya başladık. Hep kar üstünde gidiyoruz. Etrafımızda bazan ağaçlar, bazan da koskocaman kayalıklarla örtülmüş dağlar ve uçurumlar... Gitgide her yanımızı koyu bulutlar kapladı. Sis içinde mütemadiyen dağa tırmanıyorduk. Tek tük yolculardan Torosun zirvesinde olduğumuzu öğrendik. Burası görülecek bir yer. Nefes borularımız tıkanıyor ve güçlükle soluk alıyoruz. Yürüdüğümüz yolun üç dört metre ötesini seçmek kabil değil. Bir yanımız uçurum; öte yanımız sarp kayalıklardan ibaret bir dağ uçurum; öte yanımız sarp kayalıklardan ibaret bir dağ yamacı... Biraz sonra Toros'un en dar geçidi Gülek boğazına gelmiştik. İbrahim Paşa tarafından yaptırılan mağaraları ve mazgalları seyrettik. Bu boğazın iki yamacı da tırmanmak imkanı olmayacak kadar sarp ve dik kayalardan ibaretti.

Akşam yaklaşıyordu. Arkamızdan bir atlı kafilesinin geldiğini duyduk. Hepimiz yerimizde durmuştuk. Kafilenin başındaki adam bize seslendi:

—Çocuklar! Böyle yorgun, argın, dağınık bir halde nereye gidiyorsunuz? Bu akşam nerede konaklayacaksınız?

İçimizden biri Dördüncü Ordu emrine gittiğimizi ve münasip bir yerde konaklayacağımızı söyledi. Bu cevap, sonradan Yirmi üçüncü alay kumandanı olduğunu öğrendiğimiz zatı güldürdü. Meğerse Toroslar üzerinde bizi geceleyin barındıracak münasip bir binadan eser yokmuş.

Bir Bataklık Denizini Geçerken

Karanlık çökmüştü. Kumandan yaverine döndü ve bize o gece sıcak yemek ve çadır verilmesini emretti. İleride bizi bekleyen korkunç güçlükleri sezdiğimiz için o geceki dinlenmenin pek nadir bir fırsat ve yediğimiz yemeğin de adeta bir ziyafet olduğunu anlamıştık. Toros dağlarının karla, buzla örtülü bir tepesindeyiz. Ertesi günü sabahleyin soğuktan titreyerek uykudan uyandığımız vakit ısınmak için hemen yürüyüşe başlamaya karar vermiştik. İki tarafımızı saran korkunç tepeler arasındaki daracık yoldan Tarsus'a doğru mütemadiyen dağlardan iniyoruz. O gün öğleden sonra artık karlarla örtülü mıntakayı tamamen geçmiştik. Soğuk bir mıntakadan birdenbire değişen ılık bir mıntakaya gelmiştik. Tarsus'a geldiğimiz vakit o gece bizi Tarsuslular sevinçle evlerine misafir olarak kabul etmişler. Harp cephesine giden memleketin münevver gençliğine karşı çok candan alaka ve muhabbet göstermişlerdi.

Hayatımızda asla unutmadığım askeri yürüyüş meşakkatlerinden birine de «Osmaniye-Hasanbeyliği-Islahiye-Raco» yolunda rastladık. Aman Allahım! Kilometrelerce uzun süren bu yol tamamıyla bir bataklık halinde idi. Yürürken her bastığımız yerde ayaklarımız dizlere kadar çamurlara gömülüyor, ilerlemek ve bacaklarımızı balçıktan kurtarmak için her adım başında sarsılıyor, sendeliyor, çabalanıyorduk. Gözlerimiz, bir düziye, bu çamur ve batak denizinin geçit veren noktalarını aramaktan yorulmuştu. Geçtiğimiz yerlerde çamura saplanıp kalmış arabalar, bataktan kurtulmak için garip homurtularla yardım isteyen aç ve yarı ölü develer, yahut çoktan ölmüş ve iskeletleri sırıtmaya başlamış hayvan leşleri görüyorduk. Bunlar gibi olmamak için sarfettiğimiz gayret insan enerjisinin mucizeleri gibiydi. Bazan dört, beş saat süren şiddetli yağmur altında, bu batak, balçık denizinde yürüyenlerin o vakite kadar pamuklar içinde sobalar başında yaşamış, spor görmemiş delikanlılar olduğunu bir düşünürseniz çekilen zahmetin derecesini daha iyi anlarsınız. Bütün gün yürüdüğümüz halde ilk konak yerine varamamıştık. Gece olmuş, karanlık basmıştı. Saatlerden beri bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Dehşetli bir gürültü ile taşları söküp götürerek akan bir ırmak önümüze çıktı. Yola devam etmek için bunu geçmek lazımdı, fakat köprü ne gezer? Sağa sola bakınırken gözlerimiz bir ışığa ilişti. Biraz yaklaşınca kendimizi bir çadırın karşısında bulduk ve hemen kapısını açtık.

Eskikitaplarim.com

İçeride altlarına birer çuval sererek yatan ameleler vardı. Hemen onlardan biri önümüze düştü ve bize müthiş bir gürültü ile akan ırmağın geçit noktasını gösterdi. Fakat zifiri karanlıkta buradan geçmek son derece tehlikeydi. Bir santimetre yanlış noktaya basacak olursak ırmağın içine düşerek tamamıyla kaybolmamız tehlikesi vardı. Karanlıkta değneklere dayanarak bin güçlükle ırmağı geçtik ve yola devam ettik.

Bir Ağaç Kovuğu da Yok mu?

Gece yarısı olmuştu. Yorgunluktan bitkin bir halde idik. Dört saatten beri yağmur yiyen elbiselerimizin ıslaklığı ve ağırlığı içinde artık çökecek ve eriyecek hale gelmiştik. Barınacak bir köşe arıyorduk. Yıkılmış bir bina enkazının altı, çürümüş bir ağaç kovuğunun içi bizim için bir saray, bir kâşane kıymetinde idi. Artık zifiri karanlıkta, yorgunluktan bastığımız yeri bile göremez olmuştuk.

Nihayet gözümüze bir ışık daha ilişti. Yaklaşınca bunun da bir amele çadırından geldiğini anladık. Hiçbirimizde yürümek takati kalmadığı için hemen oraya biz de sığındık. Fakat biraz oturunca elbiselerimizin ıslaklığından üşümeğe, zangır zangır titremeğe başlamıştık. Orada elimize geçen ağaç parçalarını yakarak ısınmaya ve elbiselerimizi kurutmaya çalıştık. Zavallı amele kendi yorgunluğunu unutmuş, bize yardım ediyordu. Fakat ne elbiselerimizi kurutmak mümkündü, ne de uyumak!

Aman Ne Saadet!... Ne Saadet!..

Sabah oldu ve şafakla beraber yola çıktık. Geçtiğimiz yollar daha berbat, daha kötü bir bataklık halinde idi. Hem de bir sürü yamaçlar tırmanıp iniyorduk. soğuk, yağmurlu, sisli ve bulutlu, dağlarda yürü babam yürü! Nihayet akşam üstü Islahiye'ye vardık. Kaymakamın emriyle hükümet dairesinde bize sobalı bir oda verdiler. Oh! Aman ne saadet! Ne saadet! Bunu çekmeyen bilmez, tahmin de edemez. Elbiselerimizi, çamaşırlarımızı, vücutlarımızı ısıttık, kuruttuk. Yalnız içi su dolu potinlerimizi diz boyunca çamura batmış ayaklarımızdan bir türlü çıkaramıyorduk. Birbirimize yardım ederek ve heyamolalarla buna da muvaffak olmuştuk.

Kurunduk, ısındık ve sonunda enfes bir uyku çektik.

Şam'a Vardıktan Sonra

Oradan da Şam'a varıncaya kadar çektiğimiz güçlükler evvelkilerin aynıdır. İstanbul'dan ayrılalı tam on dört gün olmuştu. Türkiye harbe çoktan girmiş olduğu için artık vazifelerimizin başına tayin edileceğimiz muhakkaktı. Fakat bu yetmiş gençten hangisi nereye gidecek? İşte en büyük merakımız bu idi. Bir iki gün sonra ordu kumandan vekili bize tayin emirlerimizi tebliğ etti: Her birimiz bir tarafa dağılıyorduk. Ben muvakkaten Der'a-Maan hattında Amman istasyon kumandan muavinliğine tayin edilmiştim. O gün arkadaşlarla kucaklaştıktan sonra Şam'dan hareket ettim.

Küçük tepeciklerle çevrili, gene küçük bir vadide üç dört binadan ibaret istasyona geldim. Burada bütün işim günde iki üç katar sevkiyatı idare etmekti. Üç beş kelime konuşacak insan görmek benim için büyük bir ihtiyaçtı. Fakat civarda Bedeviler ve bir iki de Çerkes köyü vardı. Ömürleri çölde geçen bu cahil insanlarla ne yaparsınız? Gider ayak bunlara biraz medeniyet koklatmaya karar verdim. O zamana kadar telefon nedir bilmiyorlardı. Hemen istasyonla köy arasında resmi işleri de kolaylaştıracak bir telefon tesisatı yaptım, köy eşrafıyla muhtar Mehmet Efendiyi çağırdım. Telefonla muharebenin usulünü iyice öğrettikten sonra telefonu kendilerine bırakmıştım.

Köyden zil çaldı, cevap verildi «Allo...» denildi. Muhtar istasyonla görüşmeye başlamıştı. Orada toplanan halk çığlıklar koparıyordu. Ben evliya mıydım acaba? Bende büyük bir manevi kudret mi vardı?

Eskikitaplarim.com

Kimi:

—Estağfurullah, estağfurullah... Ya selam! diyor.

Kimi de:

—Dahilek... Münim Bey hâzâ fatin... Elhamdülilâh! diyordu.

Artık o günden sonra köylü bana fevkalbeşer muamelesi yaptı. Son derece hürmetleri vardı ve her işte başları sıkışınca bana koşuyorlardı.

Bir gün verilen bir emir üzerine, deve kolları için Kerek civarında satın alınan hecinleri* tesellüm etmeye memur olmuştum. O vakit mutassarrıf Fehmi Bey isminde bir zattı.

Süvari iki jandarma ile yola çıktım.

Saatlerce hayvanla mesafe aldığımız halde çölde bir tek yolcuya tesadüf etmemiştik. Etrafımız baştan başa çöl, renksiz arazi... Öğle vakti Lecum denen yere geldik. Mucid vadisi denilen volkanik bir yerden geçiyorduk. Hayvanla da, yayan olarak ta yürümek adeta imkansız bir yer...

Birdenbire duraladık.

O ne?

Karşımızda silahlar patlıyor ve üstümüze ateş açılıyor, kurşun yağıyor...

Dumanlar arasında bir kaç silahlı fellahın titrek gölgelerini görmüştük. Bir taraftan siper alarak jandarmalara bağırdım:

—Bunlar kim?

Bunlar yol kesen bedevi eşkıya olduğunu jandarmalar anlamışlardı. Fakat onlar da aynı havali efrâdmdandılar. Cesarette eşkıyadan aşağı kalamazlardı. Karşılıklı ateş açtılar. Müsademe on beş dakika sürdü. Daha arkamızdan gelecek müfreze bulunduğunu zanneden eşkiyalar mevzilerinden fırlayarak nihayet kaçmaya başlamışlardı. Ateş kesildi. İçinde her vakit için meçhul tehlikeler saklayan Mucid vadisini ihtiyatkar ve acele bir yürüyüşle geçtik. Akşam yaklaşmıştı. Nihayet bir noktadan, etrafı büyük bir uçurumla dairevi şekilde çevrilmiş ve tepe üzerine bina edilmiş

* İki hörgüçlü çok hızlı koşan bir deve türü.

Kerek mutasarrıflığı merkezini görmeye başladık.

Şehre girerken ahali bana hürmetle selam veriyor, fakat başımızda biraz şapkaya benzeyen kabalağı göstererek «frenk» diye fısıldaşıyorlardı. Arkamdan gelen jandarmalar «Türk zabiti, Türk» diye bağırarak halkın yanlışını düzeltmeye mecbur olmuşlardı.

Mutasarrıf Fehmi Bey istirahatimin teminini belediye reisi Zail Efendiden rica etmişti. Orada gördüğüm rahatı ve ikramı burada memnuniyetle hatırlamaktan kendimi alamayacağım. Kanal taarruzunun kanlı sahnelerini anlatmaya başlamadan evvel burada başımdan geçen garip ve tuhaf bir hikayeyi kaydetmek isterim.

Orada hecinle yolculuk etmeye başlamıştım. İlk günleri bu biraz zor geliyordu. Hele sabahları hecini yere oturtup üstüne atlamak, deve ayağa kalkarken evvela ön tarafa, sonra da arkaya şiddetle iki defa sarsılmak, biraz eziyetliydi. Aynı güçlük hecinden inerken de vardı.

Mübayaa olunan altmış kadar çöl devesinin Kerek'ten Katran'a istasyonuna sevkedilmesini bildirilmişti. Develerle beraber çölden geçerek istasyona gelmiştik. Fakat çölde bina görmeye alışmamış develer birdenbire istasyon tesisatını görünce gözlerini açarak her birine dikkatle bakmaya başladılar. Yekdiğerine sokularak büyük bir küme halinde bulunan develer karşıdan gelen trenin, istasyona girerken öttürdüğü tiz düdük sesini işitince çil yavrusu gibi ovaya dört nalla dağıldığını gördüğüm vakit beklemediğim bu hadiseden adeta dizlerimin bağları çözülmüştü. Şimdi ne yapacağım. Elimde bir tane deve kalmadı. Benim telaşımı gören jandarmalar hemen imdadıma yetiştiler. Merak etmeyin trenden ürkerek kaçan bu develeri şimdi bedevi çobanlar toplar. Biraz sonra hakikaten çöl çobanlarının lü, lü, lü diye çıkardığı yüksek seslerine doğru bütün develer yürümeye başlamış ve biraz sonra hepsi de yine istasyon civarına toplanmışlardı. Bunların vagonlar içinde trenle sevketmenin imkansızlığı anlaşılınca kara yoluyla Amman, Salt, Eriha, Lût gölü civarından Nablus'a götürmeye memur olmuştum. Önüme çöl develerini katarak yola çıkmıştım.

Eskikitaplarim.com

Bir gün, akşam üzeri, Salt denilen kaza merkezine geliyorduk. Kasabaya gitmek için fazla meyilli bir yokuştan inmeye başladık. Önümüzde bulunan hecinler bir muhacir arabasından ürktüler ve dört nala kalktılar. Eyvah!... Uzun bir sürü halinde yürüyen develer de, dört nala koşma hareketi, kolbaşından ortaya ve nihayet, en sona doğru sirayet ediyordu. En sonunda bizim hecin de yokuş aşağı dört nalla koşmaya başlamasın mı? Az sonra bomba patlar gibi bir şey duydum. Meğerse ben hecinden düşmüşüm!.... Başım tam alnımın ortası yarılmış, yüzüme kanlar akıyor.. İşte cepheye giderken aldığım ilk yara... Bu kadar münasebetsiz gülünç bir tarzdadır. Kasabada belediye doktoru başımın yarasını sarmıştı.

Bir gün orada kaldıktan sonra yine yolumuza devam ettik. Dağlar üzerinden giderken Şeria vadisinin öbür tarafında Kudüs dağlarını ve onun eteğinde Bahri Lutu* seyrediyorduk. Doktorun tavsiyesi ile yüzüme mataramdan ıslattığım mendille pansuman yapıyordum. Fakat yolda su yoktu. Matarada da kalmadı. Pansuman yapmazsam üç gün devam edecek olan bu yolda yüzümün şişmesi ihtimali vardı. Aklıma bir şey geldi. Maksat yüzümü ıslak tutmak değil mi? Yolda bir düziye Yafa'dan Salt'a eşeklerle portakal taşıyan kafilelere rastlıyorduk. Bu nefis meyvanın serin userası ile pansuman yapmayı tercih ettim ve çok faydasını gördüm.

Akşam üzeri, etrafı limon, portakal, muz ve hurma ağaçlarıyla çevrili bahçeler içinde, Kudüs zenginlerinin kışladıkları Eriha kasabasına gelmiştik. Ne güzel yerdi! Orada ne Bahri Lut'tan daha aşağı seviyede bulunan ve gündüz geçtiğim Gor vadisinin cehennem sıcaklığı, ne de Kerek'in dondurucu soğuğu vardı.

Nihayet Kudüs'e Vardık

İki günlük bir yürüyüşten sonra nihayet Kudüs'e gelmiştik. Ah, sıcak bir yemek, rahat bir yatak, hele bir hamam, ne saadet! Çünkü toz toprak, derimin üstünde adeta bir kayış tabakası haline gelmişti.

*Lut Denizi

Ertesi gün Trommer Paşa'nın huzuruna çıkarıldık. Paşa, meslek ve tahsilimiz hakkında bizden malumat aldıktan sonra vazifemin kudsiyeti hakkında bir nutuk söyledi, ellerimizi sıktı, ayrıca oraya gelmiş olan arkadaşlardan her birimizi bir vazifeye, beni de onuncu fırkanın otuzuncu alayı emrine verdi. Deveden düştüğüm için bir hafta izin almıştım. Bir iki gün istirahatten sonra şehri gezdim.

Kudüs bir tepe üstünde, güzel ve temiz bir şehirdi. Yafa'ya bir şimendifer hattıyla bağlıydı. Akşamları, caddelerinde, kadın ve erkek kafilelerinin gezinti yaptıkları görülüyordu. Hıristiyanların meşhur Kamame kilisesi yortu günlerinde mahşer gibiydi. Çünkü Hazreti İsa orada doğmuş, orada işkence görmüş ve orada gömülmüş... Hazreti Meryem'in ağlar gibi duran heykeli üzerinde dünyanın dört bucağından gönderilmiş hediye mücevherler parlıyor, belki dini hisler arasında bazılarının dünyevi ihtiraslarını da gıcıklıyordu.

Mescid-i Aksa'yı ve Hacer-i Musalla'yı da gördüm. Fakat bütün bu tarihi yerler yanında kendine yeni bir tarih yapmaya özenen askeri bir mabet daha vardı ki, o da Cebel-i Tur'da Cemal Paşa'nın karargahıydı. Her gece pırıl pırıl elektrik ışıklarıyla parlayan bu karargâh, pırlanta bir gerdanlık gibi Cebel'i çeviriyordu.

Şüphesiz, orada her akşam kurulan ziyafet sofralarından hiçbirinde bulunmadım. Yalnız bunların şöhretini duyuyordum.

O tarihte Cemal Paşa'nın Suriye'deki müthiş kuvvet ve nüfuzu hatırlardadır. Onun her sözü kanundu. Emirlerinde bir hükümdar üslubu vardı. Cemal Paşa'nın geleceği duyulan yerde büyük bir faaliyet başlar ve bir çok yüzler korku ile, endişe ile sarsılırdı. Pohpohu, debdebeyi, tantanayı pek sevdiği için geçtiği yerlere taklar kurulur, dükkanlar kapanır, geleceği yerler merasim heyetleriyle dolar, boşanırdı.

Suriye ve Cemal Paşa müteradif kelimeler haline gelmişti. Biriyle aynı zamanda ötekini de hatırlamamak mümkün olmuyordu. Cebel-i Tur kadar şişen bu gururun bir çok hükümdarlarda bile görülmediği muhakkaktı. İstanbul'da Enver Paşa ferik olunca

Eskikitaplarim.com

merkeze danışmaya bile lüzum görmeden hemen kendi kendisini ferikliğe nasıl terfi ettirdiğini bilmeyen, duymayan var mıdır?

Onun bu hali bizim üzerimizde hudutsuz bir teessür uyandırıyordu. O bir kumandan değil, hükümdardı.

Cemal Paşa bütün bunları yaparken tek hastalıkla maluldü: Kendisini büyük göstermek!...

Fakat onun bu büyüklük iddiası meşhur beyiti hatırıma getiriyordu:

Ne cah iledir, ne mal iledir,
Beyim ululuk kemal iledir.

Bahriye Nezaretine kadar yükselmiş olan Cemal Paşa, ululuğun ancak adalet, ve kanuna hürmetle, mümkün olabileceğini hiç anlamamıştı. Görüşlerinin hududu kendi benliğinin dar sahasını aşamıyordu. Garibi şu ki aynı zamanda kendisi, mutlakiyet idaresini yıkan, hürriyet ve milli hakimiyet taraftarı olan bir fıkranın en ileri gelenlerindendi. Hürriyetperverver görünmek istemesine rağmen ruhu buna müsait olmadığı için demokratlığı çok gayri tabiiydi. Büyük Harp gibi Türk milletinin en korkunç müdafaası içinde, Cemal Paşa idealist bir adam yaratan vasıfları göstermiş olsaydı memlekete hizmet edebilirdi.

Süveyş Kanalı Taarruzuna Doğru

1330 (1915) senesi kanunisani ayındayız.

Kudüs, hummalı bir faaliyet içinde: Araba, mekkâre, deve kolları, sıra sıra kervanlar çöle doğru akıyorlar. Bütün yollar, şoseler deniz gibi kabarıyor ve çalkalanıyor.

Artık her şey hazırlanmış olmalı ki, 10 kanunisani 1330(1915)'te kıtalara çöle hareket emri verildi.

Program şu idi: Birüssebi mevkiinden itibaren Aluc, Hafir, Vadiül'ariş, İbin, Birihamma, Birinci Hamra, Cafcafa, ikinci Hamra, Cemal Paşa tepesi, Kanal olmak üzere çölde on gün yürüyüş. Koca Tih sahrası geçilecek, kanala varılacak. Bütün bu yürüyüş gece yapılacaktır, kıtalar harp yürüşüyle gidecekleri için portatif karyolalar, ağırlıklar beraber alınmadı. Zabitler yalnız on beş kiloya kadar çamaşır ve asgari vesait ve ihtiyacını aldılar.

Kıtalar Kudüs'ten Kanal taarruzuna doğru harp yürüşüyle hareket etti. Herkesin hayalinde kanalın öbür tarafına geçildiği zaman hissedilecek sevincin rüyası yaşıyordu. Birinci gün «Beytüllahim»e ikinci gün de «Halilürrahman»a varıldı. Burası iptidai hayatlarını yaşayan Arablardan mürekkep bir köy idi. Halkın gözünde pislikten hastalıklar vardı. Bir kısmı da kördü. Köyün bir tarafında büyük bir meydan kadar bir gölcük vardı, Araplar oraya hem yıkanmak için girerler hem de bu kirli suyu içerlerdi!

Üçüncü gün de Birüssebi'de konakladıktan sonra artık çöle girilmişti. Bütün kıtaat gündüz uyuyor, geceleyin bedevi Arap kılavuzların dedaletiyle yürüyüş yapıyordu. Yolda yalnız kıtaat mensupları. Başka bir yerliye tesadüf etmek imkanı yoktu, çünkü Tih sahrası, kanunlarda bile sıcaktan geçilmez, iskan edilmez bir haldeydi. Şose denilen şeyden eser bile olmadığı için burnunda halka bulunan bedevilerin kılavuzluğu yolları tayin için yegane vasıtadan ibaretti.

Fakat bazan sahradaki küçük kum tepeleri rüzgardan kayboluyor, arazi dümdüz bir hale geliyordu. Dört taraf da alabildiğine boşluk. Sahranın üstünde ve cihet tayinine medar olabilecek tabiat farikaları, rüzgarın görünmez eliyle silinmiş. Kılavuzlar yollarını şaşırıyorlar, fakat, nihayet yıldızlar vasıtasıyla istikametini buluyorlardı.

Çölde en mühim muhabere vasıtaları hecin süvarileriydi. Bu munis hayvanlar fevkalade sabırlı, çilekeş ve dayanıklıdırlar. Gıdaya ve az suya kanaat ederler, hızlı giderler. Hâlâ, dümdüz kum sahrasında vücutlarının ufka düşen mürtesemleri ve büyük adımlarla koşuşları gözümün önüne geliyor. Bu müstesna bir manzaraydı.

Eskikitaplarim.com

İlk günlerde kum üzerinde yürüyüş kıtaata büyük bir tesir yapmamıştı. Fakat üçüncü, dördüncü günden sonra, o eritici sıcakta ayaklar kuma batarak yürümek tahammülü aşan bir hal aldı. Yürümek bir şey değildi, fakat kuma batan ayakları çıkarıp adım atabilmek pek büyük bir ıztırap veriyordu. Çölde, her konakta menzil teşkilatı olmadığı için askere sıcak yemek vermek mümkün değildi. Herkes peksimet, zeytin ve hurmadan ibaret istihkakıyla karnını doyuruyordu.

Mahrumiyetin en büyüğü ve herkes için kıymetli olan bir tek şey vardı: Su! Çölde su bulmak imkansız olduğu için tenekeli deve kollarıyla su nakliyatı yapılır ve herkese yirmi dört saat için bir matara su istihkak verilirdi. Çok su içmeye alışmış olanlar için bu dayanılmaz bir mahrumiyetti. Bunun için, bazan bir matara suyun bir gümüş mecidiyeye satın alındığı görülüyordu. hem de bugün şehir halkının içemeyeceği acı sular!

Kılavuz Bedevilerin su içmeleri şaşılacak şeydi. Onlar yalınayak, başı kabak, çıplak vücutlarının üstünde yalnız bir harmaniye olduğu halde yürürler, kumlar arasından topladıkları leblebi cesametinde iki üç çakılı su içmemek için hep ağızlarında gezdirirlerdi. Susuzluk hararetini gidermek için efrada da sakız dağıtılmıştı. El, yüz yıkamak suretiyle suların ziyan ve israf edilmemesi için kati emirler verilirdi. Asker, zabitan hiç traş olmuyorlardı. Hepsinin sakalları uzamıştı; üstelik bir de yüzdeki kıllar üzerinde biriken toz, toprak lekeleri yüzünden bütün insanlar korkunç bir manzara almıştı.

Bütün meşakkatlere rağmen herkes kıtasını takip etmek istiyordu. kıtasından ayrılmak bedbahtlığına uğrayan kimsenin akıbeti ölümdü.

Yolda şaşırarak açlıktan, susuzluktan ölüm! İnsan hasta bile olsa kıtaatın sıhhıye levazımından başka teşkilatı olmadığı için gene tehlike vardı.

Nihayet, çekilen ızdıraplar öyle bir raddeye geldi ki, sıcaktan, susuzluktan canı ve kanı pahasına da olsa bu yoldan geri dönmemeye yemin ediyor, selameti kanalın öbür tarafına geçmekte. zaferi kazanmakta buluyordu. Hayvanlar da insanlarla beraber aynı güçlükleri ve ızdırapları çekiyorlardı. Çünkü onlara da su ve yem asgari miktarda veriliyordu.

Eskikitaplarim.com

Kanal Taarruzu Başladı!

Nihayet dokuz günlük yürüyüşten sonra 20/1/1330(1915) tarihinde kanal görünmüştü. Efrada indelicap* içerisine kum doldurup kanala atmak ve bu suretle kanalı kapatmak üzere dörder adet kum torbası dağıtılmıştı.

20/21 kanunusani 1330 (1915) tarihinde, sabaha karşı, kıtaatımızdan, bir kısmı kanala taarruz etti.

Kanalı ilk geçen taarruz kademesi İngilizlerin müdafaa hattına daldığı vakit, İngilizlerin besledikleri hattı müdafaa köpekleri, büyük bir gürültü koparmışlardı. Artık düşman taarruzu haber aldı. Hemen siperlerini işgal ederek mitralyözlerle müdafaaya başladılar. Biraz sonra da sahil boyunca zırhlı trenlerle mitralyözlü takviye kıtaları getirerek müdafaa hatlarını kuvvetlendirmişlerdi. Vakit gece, bütün cephe projektörlerle gündüz gibi aydınlık. Kanal üzerinde, taarruz mıntıkasının iki uçlarında bulunan Acı ve Timsah göllerine gelen İngiliz filosu da, topçu ateşine başladı. İsmailiye önünde müthiş bir harp oluyordu. Toplar atılıyor, bombalar patlıyor, mitralyözlerin çatırdısı ufukları inletiyordu. Diğer taraftan da kıtaatımızın bir kısmı kanalın öbür tarafında bekliyor, bir kısmı da kanala istihkam bölükleri tarafından konan şalopelerle, köprülerle kanalı geçmeye çalışıyorlardı.

Sabah olmuş ve şafak sökmüştü.

Kıtaattan bir kısmı yaralı, bir kısmı da esirdi. Bir kısım da şalopelerle beraber topçu ateşiyle batmıştı.

Taarruzun muvaffak olmadığı anlaşıldı. Herkes müteessirdi, ikinci bir taarruz emri bekliyordu. Cemal Paşa, von Kres, General Trommer ve erkanı harbiyesinin toplandığı, vaziyeti müzakere ettiği, duyuldu. Kıtaatın orada durmasında açlık ve susuzluk gibi

* Gerekince

büyük ve mühim bir tehlike olduğu için hemen kati karar vermek lazımdı.

Cemal Paşa'nın ikinci bir taarruz yapılmasına taraftar olduğu söyleniyordu. Fakat Trommer Paşa'nın bu şerait altında ikinci taarruzun da akim kalacağı fikrini müdafaa etmesi, nihayet bu fikrin galebesini temin etmiş olmalı ki kıtaatın erzaksızlık ve susuzluk tehlikesine maruz kalmaması için sür'atle ricat emri verildi.

Ricat Ediliyor!

O sırada efrat uyuyordu. Uyandırıldı ve hemen avdet yürüyüşüne başlandı. Ricatta, taarruz eden kıtaların arkadan gelen yaralıları son derece hazin bir kafile teşkil ediyordu. Arkalarından düşman tayyareleri ile top ateşiyle bunların peşini bırakmıyordu. Bereket versin ki düşman tayyarelerinin havadan attıkları bombalarını, kıtalarımıza isabet ettiremiyorlardı.

Ah, dönüşte susuzluk dudakları çatlatacak kadar feci ızdırap vermeye başlamıştı.

Kanaldan itibaren ikinci konak olan ikinci Hamra'ya gelmiştik ki orada bir su birikintisiyle karşılaştık. Bu su birikintisi, küçük bir göl, Taksim meydanı kadar bir şeydi. Susuzluğun, hararetin derecesine bakınız ki, asker bu gölü iki saat içinde kuruttu. Ayrıldığımız zaman artık damla su kalmamıştı.

Bin türlü meşakkat içinde yirmi günlük bir yolculuktan sonra Birüssebi'de kıtalar sıcak yemeğe ve bol suya kavuşmuştu. Hatta çöldeki mahrumiyetlerin acısını çıkarmak üzere geniş bir nefes aldı. Yedi, içti, yıkandı, sıcak yemekle karnını doyurdu.

Tih sahrasının kızgın kumları, ateşli havası yüzleri karartmış, saç sakal birbirlerine karışmış, fırkanın İzmirli gürbüz efradı tanınmayacak bir hale gelmişti.

Kudüs karargah olunca onuncu fırkada temizlik başladı. Efrad, zabitler traş oldular, çamaşırları değişti.

25 nisana kadar Cebel-i Silvan karargahında talimler ve manevralarla meşgul oluyorduk.

Bir gece yarısı, saat ikiye doğru, herkes tatlı tatlı uyurken acı bir ses işittik:

—Kumandanlar atlarına binmişler, gece zifiri karanlıkta sağa sola atlarını koşturuyorlardı. Çadırlar yıkıldı, mekkarelere, silahlar, cephaneler, eşyalar bağlandı. Efradın kazanlarda pişmekte olan yemekleri döküldü.

—İleri... İleri!

Sesleri ortalığı çınlatıyordu.

Ne oluyorduk?

Muhakkak bir harp hazırlığı içindeydik. Yirmi dakika içinde bütün alayımız yola çıkmış, yürümeye başlamış olduğu için bu sırada ne olduğumuzu düşünmeye vakit bulamamıştık. Bıraktığımız ordugahın karanlık içinde bir viraneye döndüğünü farketmiştik. Tabura:

—İleri, marş!

Emri verilince yolda hem yürüyor, hem arkadaşlarla konuşuyorduk.

—Düşman Yafa'ya ihraç hareketi yapmış, düşman filosu Yafa sahillerine gelmiş...

Rivayet bu... Kulaktan kulağa dolaşan bu rivayet ne derece doğruydu, bilmiyoruz. Fakat yolda önümüze bir süvari neferi çıktı. Zarf içinde bize bir emir tebliğ etti. Bu emirde Yafa istasyonuna gideceğimiz bildiriliyordu.

Yolumuza devam ettik. Gece karanlık, sessizlik içinde yalnız bir tek ses işitiliyordu. Askerin ayak sesi... Arada bir de öksürükler.

Yafa istasyonuna vardığımız zaman bütün onuncu fırkayı toplanmış bulduk.

Kolordu kumandanı Trommer Paşa ile fırka kumandanı ve erkanı harbiyesi atlar üzerinde geziyorlar, arada bir emirler veriliyor. askerler irkap ediliyor, lokomotifler yanaşıyor, sıraya giriyor, bir takım malzeme boşaltıyor, bunların sert sesleri ortalığı çınlatıyordu. Biraz sonra kolordu kumandanı kıtalara teşekkür etti ve mesele anlaşıldı:

Yafa civarında düşman nakliye gemileriyle, düşman filosu

Eskikitaplarim.com

görünmüş.

Kumandan bütün kolordunun manevra kabiliyetini, anlamak için tecemmü manevrası yaptırmış. Geri dönmemiz emredildi. Tekrar Cebeli Silvan'a çekildik.

25 Nisan 1331... Gene birdenbire hareket emri verildi. Alay Kudüs'ten ayrılarak Nablus'a doğru yürüyüşe başladı. Kudüs'e pek alışmıştık. Manzarası binalarının temizliği, caddelerinin ferahlığı bizi Kudus'e pek ısındırmıştı. Şimdi nereye gidiyorduk? Malum değil. Bölük ve tabur zabitleri Beyrut'a, Şam'a, Konya'ya, Haleb'e yollandığımız tahmin ediyorlar; fakat kimse kati bir şey söyleyemiyordu.

Meğer biz İstanbul'dan geçerek Çanakkale'yi boyluyormuşsunuz. Bunu neden sonra öğrendik. Tahmin etmeye imkan var mı? Kanal neresi, Çanakkale neresi!

Üç günlük yürüyüşten sonra Nablus'a vardık. Burada bizden başka bir çok kıtaların vagonlara yerleştirip yola çıkarıldığını öğrendik. Fakat ne onların ne bizim yolumuz hâlâ malum değildi.

Katarlar sıralandı. Vagonlar, lokomotifler manevralar yaptılar. Biz de yerleştik. Tren hareket etti. Fakat gene meçhul bir semte.

Satta, Cenin, Sile istasyonlarını geçtik. Güzel, yeşil, alabildiğine yeşil yerler. Derken Taberiye gölü. Burada trenden merhum Fethi'nin mezarını gördük. Tayyareci Fethi! Hani İstanbul'dan uçarak Mısır'a gidecekken düşen ve can veren tayyarecimiz Fethi. Zavallı gencin ruhuna fatihalar yolladık ve Dera'ya geldik. İstasyon etrafındaki çadırların Hicaz kuvvei seferiyesine ait olduğunu anlayarak Refet Bey'in kumandasındaki bu kuvvetin içinde bir tanıdık bulmak ümidiyle trenin tevakkufundan istifade ederek karargaha girdim. Arkadaşlarım Emin Haydar ve Yusuf Nazir'le karşılaşmayayım mı?

Böyle uzak memleketlerde tanıdık bulmak insanda ne tatlı bir tesir bırakıyor. Onlarla sarıldık, öpüştük. Fırka kumandanı Refet Bey (Paşa) beni yemeğe davet etti. Bütün fırka karargahı heyetiyle bir arada yemek yedim ve o sırada İstanbul yoluyla Çanakkale'ye

gittiğimizi öğrendim. Onların yolu ayrıydı. Buluşmamız ne kadar tatlı olduysa ayrılmamız da o kadar fîrâklı oldu. Arkadaşlarım beni istasyonuna kadar teşyi ettiler. Herkes benden İstanbul'daki ailesine, dostlarına, arkadaşlarına selamlar, sıhhat haberlerini götürmekliğimi istiyordu.

Şam, Halep, Rayak yoluyla Raco'ya gittik. Ah, Şam, o ne güzel ne yeşil memleket, ne bahar şehri idi. Her taraf bahçeler ve sular içinde!

Racu istasyonundan sonra sıra gene yayan yürümeye gelince sıcak ve tozdan bunalmaya başlamıştık. Kanala giderken bu geçtiğimiz yollar çamurdan bir bataklık halindeydi. Şimdi güneş ve bahar çamurları kurutmuştu.

Mamure istasyonundan gene trene binerek Tarsus'a vardık. Alaya yürüyüş dolayısıyla çok yorgun olduğundan, Tarsus'ta beş gün dinlenmek emri verilmişti.

Bu istirahat esnasında ben de bölük zabitleri arkadaşlarıma Tarsus'u tanıttırıyordum. bölük kumandanımız Yüzbaşı Salih isminde, İstanbul'lu, babacan bir zattı. Kendisi güzel yemeği çok sevdiği için sık sık bize canımızın ne yemek istediğini sorar, elinden geldiği kadar bu isteklerimizi temine çalışırdı. Çünkü kendisi de yemeğe pek meraklıydı.

Bölüğün Ziyafeti

Yüzbaşımız bize amir olmaktan ziyade bölükte bulunan üç genç zabitine bir baba muhabbeti gösteriyordu. Emir vereceği zaman bile evlad diye hitap ederek sözüne devam ederdi. Onu yalnız biz değil, bütün tabur ve hatta alay zabitleri de pek severdi.

Tarsus'a geldiğimiz vakit ben kendisine dördüncü orduya giderken Tarsus eşrafından gördüğümüz çok güzel muameleleri ve bize gösterdikleri nezaket ve misafirperverliği anlatmış ve bu temiz insanların günlerce bizi evlerinde yedirip içirerek misafir ettiklerini hikaye etmiştim. Yüzbaşım bu sözlerimi dikkatle dinledikten sonra:

Eskikitaplarim.com

—Mademki onlar size bu kadar misafirperverlik göstermek suretiyle hizmet ettiler. Sen de onlara mukabele etmelisin.yarın o zatları yemeğe davet etmelisin. Onlara bir bölük ziyafeti verelim! dedi.

Ertesi gün, Tarsus'a gittim. Dördüncü orduya giderken tanıdığım ve bizi evlerinde misafir eden dostlarımı ziyaret ederek akşam yemeğine davet etmiş onları kendi arabalarıyla bölüğe getirmiştim. Çadırlar altında bulunan bölük karargahında vasıl olduğumuz zaman bir de ne görelim! Yalnız misafirlerimi değil, beni de hayrette bırakan bir sofra. Yüzbaşımız Salih tarafından yeşillikler üstüne kurdurulmuş mükemmel bir sofra.

Tatlısıyla, tuzlusuyla mükemmel bir şehir sofrası. Böreğine, salatasına kadar her şeyi tamamdı. Misafirlerin önünde yüzbaşıma teşekkür etmeye mecbur olduğum zaman o:

—Kusura bakmazlar,dedi, bölük sofrası mütevazidir. Mülazimler bizim evlatlarımız demektir. Mademki Kudüs'e gidişinizde bu beyler size misafirperverlik göstermişler, bizim de elimizden geldiği kadar kendilerine ikram etmemiz vazifemizdir.

Misafirler sofra başında hem gördükleri samimiyete, hem de askerlik hayatında böyle bir sofra hazırlanmış olmasına hayret ederek, çok mütehassis olmuşlardı. Tarsus eşrafından olan misafirlerin yemeklerini yedikten, kahvelerini içtikten sonra bölükten ayrılırken, ertesi günü öğle yemeğine bölük zabitleri arkadaşlarımla konaklarına davetli olduğumu da söylüyor, behemahal gelmekliğimizi rica ediyorlardı.

1 Mayıs 1331 tarihinde sabahleyin şafakla beraber bütün otuzuncu alay yol kolunda Tarsus'tan yürüyüşe başladık. Toros eteklerinde yeşillikler içindeki ovayı geçerek Toros'u ikinci defa tırmanıyorduk. Akşam üzeri Toros üzerinde Çamalan nahiyesi civarında çadırlı ordugahta konakladık. Orada nahiye müdürü ordugahımıza gelerek bize İtalya'nın ilan-ı harp ettiğini ve Maarız körfezinde Potemkin İngiliz torpidosunun battığını haberini verdi.

*

**

Emirler merhale, merhale veriliyordu. Onun için nereye gittiğimizi bize resmen, ancak Konya Ereğlisinde bildirdiler. Ereğli'de hemen trene bineceğimizi ve İstanbul yolunu tutacağımızı söyledikleri zaman herkeste bir sevinç başladı.

İstanbul Önünde...

Her zamankinden fazla bir süratle vagonlara bindik. İstasyonları birer birer geçerek 31 mayıs sabahı Tuzla'ya gelmiştik. Orada asker tahaffuzhanede temizliğe tabi tutuluyordu. Yüzbaşımız dedi ki:

—Çocuklar siz İstanbullu'sunuz. Bu gece tabur kumandanından izin alayım. Biriniz bölükte kalsın, diğerleri ailelerini görmeye gitsinler. Fakat yarın sabah onda vazife başında olmalısınız ha!

Orada sanki başka hava, başka dünya vardı. İskelede *Gülnihal* vapuru bağlıydı. Fakat beyaza boyanmış ortasında kırmızı bir ay resmi, direklerinde Hilaliahmer bayrağı dalgalanıyor.

Vapurun etrafına Kadıköyün sevimli, kibar hanımları, genç kızları toplanmışlar, yaralı zabitleri, neferleri tezkerelerle vapurdan çıkarıyorlardı.

Kimi başından, kimi kolundan, kimi bacağından yaralı yüzleri bembeyaz olan bu kahramanlar nereden geliyorlardı. Nerede yaralanmışlardı? Onları tezkerelere yerleştirerek hepsine birer şişe kolonya veren Türk kızlarından birine sordum ve:

—Çanakkale'de!

Cevabını almıştım. Çanakkale'de! Demek ki orada müthiş bir harp hali vardı ki, böyle vapur dolusu yaralı taşınıyordu.

Bunu yeni öğreniyorduk ve biz de oraya gidiyorduk.

Eskikitaplarim.com

Bu izinle Tuzla'dan İstanbul'a gelirken Pendik, Kartal, Maltepe gözümüzün önünden birer çiçek buketi gibi geçti. Nihayet Haydarpaşa...

Haydarpaşa'dan İstanbul'a geçmek üzere bindiğim vapurda hasretini duyduğum Marmara'yı doya doya seyretmek için güverteye çıkmıştım. İstanbul havasını, İstanbul manzarasını içime sindirmek istiyor gibiydim. Fakat güvertede beş dakika durmak kabil olmadı. Biletçi geldi:

—Affedersiniz efendim, zabitlerin güvertede durması yasaktır. Lütfen aşağıya ininiz!

Hayretle bu yasağın sebebini sordum. Meğer, bizim havuzumuz sandığımız Marmara'da düşman tahtelbahirleri* dolaşıyormuş. Tahtelbahirlerin yolcu vapurlarında asker görerek saldırmaları tehlikesine karşı zabitlerin görünmesi yasak edilmiş.

Demek İstanbul artık benim bıraktığım İstanbul değildi. Kimbilir daha neler işitecektim.

Köprüden sonra etrafıma bakmaya bile vakit bulamadan eve geldim. Anneme kavuştum. O hüngür hüngür ağlamaya başlamıştı. Sevinç ve hasret gözyaşlarından sonra bana bir harita çıkardı.

—Bak, dedi, geçtiğiniz bütün yerleri harita üzerinde işaret ettim. Bu kadar zamanda bu kadar uzun yolları nasıl geçtiniz.

Boynuma sarılarak:

–Sana askerlik yaramış. Rengin kararmış, fakat ordu yemeği seni toplatmış. İnşallah hiçbir arkadaşının burnu kanamamıştır.

Hakikaten hepimiz sıhhatte idik. Askerimiz aslan gibiydi. Benim mensup olduğum onuncu fırka efradı baştan başa İzmir'in gürbüz, al yanaklı, demir vücutlu, çelik yapılı evladlarından müteşekkil idi. Bu aslanlar Trommer Paşanın çok ciddi gayretiyle yüksek bir harp kabiliyetini de iktisap etmişlerdi.

Evin sıcak havası içinde, bir geceyi bile tam geçiremedim. Sa-

* Tahtelbahir: Denizaltı

bah karanlığında onlara gene veda ederek, vapura, trene atlayarak Pendik'e geldim. Orada alayı bekledim. Biraz sonra bütün alay şosede göründü.

Kanaldan gelen bu efradın başlarında hâlâ Arapların giydiği kefiye ve Agel vardı. Uzaktan Arap askerlerine benziyorduk. Halbuki bütün fırka efradı, zabitleri halis, öz Türk'tü. Yaklaşınca herkes bizi tanıyor, yollara dökülen ihtiyar, genç erkek ve kadınlar sanki kardeşlerini, evlatlarını görüyorlardı. Genç kızlar zabitlere ve askerlere çiçek demetleri dağıtıyor, fakat:

—Fakat, diyorlardı, sakın bu çiçeklere benzemeyiniz, solmadan dönünüz inşallah!

Yolda köşklerden, bahçelerden bize o kadar çiçek atıldı ki Haydarpaşa'ya geldiğimiz zaman bütün efradın tüfekleri ucunda çiçekler, göğüslerinde papatyalar vardı.

Gündüz vapura binmemiz tehlikeli görüldüğünden Haydarpaşa'da beklemeye mecbur oluyorduk. Orada akşam üstü Marmara'nın karşı köşesinde ufukta batıyı seyretmek ne gönül açan bir manzara idi. Gece gelen bir emirle askerin Üsküdar'dan Kabataş'a geçeceği bildiriliyordu. Üsküdar iskelesine gelmiştik. Fırkanın bütün nakliye vasıtaları orada çarşıya kadar uzanan yollarda birikmiş vapur bekliyor. Yandan çarklı biricik araba vapuru bütün bunları karşıya nakledecek, buna imkan mı var?

Askerin irkabı gece ve tayyareye gözükmeden yapılması için bütün arzu ve emirlere rağmen, vasıtasızlık, ertesi günü öğleye kadar ancak askerin naklini mümkün kılmıştı.

Anadolu'dan Rumeli'ye geçecek kıtaları ve onun nakil vasıtalarını süratle taşıyacak araba vapurlarına benzeyen deniz vasıtası yapmak mühim bir iş olmadığı halde düşünülmemiş, hazırlanmamıştı.

Bakırköyü'nde Baruthane çayırında çadırlı ordugah kurmak üzere İstanbul'un caddelerinden yürüyüşe başlamıştık.

Eskikitaplarim.com

Cihangir Yangını

Bakırköyü'nde tam on iki gün kaldık. Kudüs'ten beri haftalarca durup dinlenmeyen efrada istirahat verilmişti. Bu sırada bir arkadaşımla nöbetleşiyor, arada bir, eve de gidiyorduk. Bir gün bölükte nöbetteydim. Çadırımdan İstanbul semasında müthiş bir duman gördüm. Cihangir'de bir yangın çıkmıştı. Korkunç bir yangın.

Çadırda portatif karyolama uzanmış olduğum halde bu yangını görebiliyordum. Akşama doğru alayın yaveri beni kumandanın istediğini haber verdi. Manevra kayışımı takarak alay karargahı çadırının önünde dolaşan kumandanı selamladığım zaman:

—Bölüklerden ayrılan efradın başına seni kumandan tayin ediyorum. Efradda istihkam edevatı var. Hazır olan otuz arabaya efradını yerleştirerek Cihangir'de itfaiye kumandanı emrine gideceksin, yangını söndüreceksiniz. Bir buçuk saate kadar Cihangir'de olmalısınız. Haydi marş, marşla...

Hayret içindeydim. Hiç bilmediğim yangın söndürmek ameliyesini nasıl yapacağımı soracak oldum:

—Askerlikte mütalaa yoktur, buyurun, dedi.

Geriye döndüğüm zaman arabaları hazır buldum. Efrad arabalara ben de atıma bindim. Yola çıktık. Akşam yeni olduğu için yollar pek kalabalıktı. Müşkilatla ilerliyorduk. Fakat çare yoktu, bir buçuk saatte yangın yerine varacaktık. Önde bir borazan yol açmak için mütemadiyen borusunu çalıyordu. Bize ayrılan vakitten beş dakika evvel yangın yerine geldik. Burada sabaha kadar uğraştık. Yangınla beraber biz de bitmiştik.

Bulgarlara Karşı Hazırlık

Bakırköyü'ndeki ikametimizin son gününden bir gün evvel bütün kolordu saatler süren bir geçit resmi yaptı. Bizi ordu kumandanı Vehip ve kolordu kumandanı Trommer Paşalar teftiş ettiler. Başkumandan Enver Paşa'yı da bizi teftiş edenler arasında

Eskikitaplarim.com

görüyorduk.

Üç yüz otuz bir senesi haziranı içinde henüz Bulgarlar harbe girmemişlerdi. Hatta vaziyetleri şüpheliydi. Bizimle beraber mi olacaklar, yoksa bizim aleyhimize bir harekete mi geçeceklerdi? Burası meçhuldü. Talat Paşa bu mühim meseleyi anlamış, Bulgarları Almanya, Avusturya, Macaristan ve Türkiye ittifakına iltihak ettirmek için Sofya'ya gidip gelmişti. Böyle olduğu halde Bulgarların bize karşı harbe girecekleri rivayetleri dolaşıyordu. İşte bu rivayetlerden dolayı olacak, bizi Bulgar hududundan gönderiyorlardı. Çanakkale derken kısmetimize Bulgar hududunda müdafaa vaziyeti çıkmıştı.

Evde annemle bir kere daha vedalaştıktan sonra Bakırköy istasyonundan trene bindik. Bir mızıka ve bütün Bakırköy halkı, taburun mensupları bizi uğurluyordu. Lokomotifin düdüğü kulaklarımızı çınlatırken tren yavaş yavaş harekete başladığı zaman koca istasyon sanki yerinden oynadı. Hıçkırıklı göz yaşları ve mızıkanın:

—Ey gaziler, yol göründü!

Havasıyla selamet duaları birbirine karışıyor, eller, mendiller sallanıyor, bütün asker ve halk coşuyordu .

Gece Edirne'ye vardık. İstasyon civarında çimenler üzerinde sabahı bekledik. Ertesi gün öğleden sonra bütün fırka mızıkası önde askeri bir nümayişle Bulgar hududuna yürüdük. Rivayete göre Bulgarlar da Edirne hududunda iki fırka piyade ve bir fırka süvari tahşid* etmişlerdi.

Edirne bütün şehir halkı vaziyetin buhranını farkettiği için bizi canla başla karşılıyor, uğurluyordu. Müşirlik dairesi önünde kolordu kumandanı ve fırka kumandanı erkanı harbiyeleriyle at üzerinde fırkanın geçişini bekliyorlardı.

Onların önünden geçerek hudutta yerleştik. Her gün kıtaların zabitleri toplanarak kumandanların emirleri altında Bulgarlarla bir harp çıktığı takdirde muhabereye nasıl girişeceğimizi, her kıtanın vazifelerini görüşüyorlar, konferanslar, manevralar tespit ediyor-

* Yığma, biriktirme, toplama

lardı. Bu sırada bir taraftan da Edirne'deki kıymettar eşyalar İstanbul'a taşınıyordu.

Fırkanın vazifesi mühimdi. Karşımızdaki düşman kuvvetleri hakkında gelen malumat bizi ciddi bir surette hazırlığa davet ediyordu. Düşman cenahımızdan arkaya sarktığı takdirde şimendifer hatlarıyla köprüleri yıkacaktı. Bizi en ziyade düşündüren bu noktaydı.

Bulgarlar Bizimle Beraber

Geceli gündüzlü keşifler yapıyor ve hudutta askeri bütün tedbirleri almış bulunuyorduk. Onuncu fırkanın talim ve terbiyesi mükemmel, harp kıymeti çok yüksek olduğundan iki üç misli düşman kuvetleriyle çarpışsa bile muzaffer olacağında bütün fırka mensupları müttefik bulunuyorlardı. Fırkanın kuvvei maneviyesi de ne kadar kuvvetli idi.

Zabitler, sıra ile her gün hudutta keşif vazifesi yapıyordu. Her dakika hatta uykumuzda bile harp bekliyorduk. Bulgar hududunda bulunduğumuzun üçüncü günü idi. Ajanslar Lemberg şehrinin müttefiklerimizin eline düştüğünü bildirdiler.

Bu harp hadisesinin siyasi vaziyet üzerine tesiri ne olacağını kuvvetle tahmin ediyorduk.

8 Haziran 1331'den 27 Haziran 1331 tarihine kadar on dokuz gün Edirne civarında hudutta kalmıştık. Bu müddet zarfında harp çıktığı takdirde alacağımız vazifeler hakkındaki talim ve tecrübeleremiz artmıştı.

Biz iki saat içinde harbe tutuşmak için bütün tedbirlerimizi alarak harbi bekliyorken nihayet bir gün bu endişenin kalmadığını ve Bulgarların bizim tarafa iltihak ettiği haberi geldi.

Bir gün sonra da Başkumandan Enver Paşa'nın Edirne'ye gelerek fırkayı teftiş edeceği ve Çanakkale'de cenup grubunda fırkaya harp vazifesi verildiği bildirildi.

Geçit Resmi

20 Hazirandı. Bu gün fırkanın resmi geçidi vardı. Hepimiz kıtalarımızı tanzimle uğraşıyorduk. Sabahleyin erkenden resmi geçit yerinde bütün fırka toplanmıştı. Kolordu ve ordu kumandanlarıyla erkanı harbiyeleri de gelmişlerdi. O sıralarda uzaklardan tozlar içinde bir otomobilin geldiği göründü. Biraz sonra kıtaların önünde duran açık otomobilden Enver Paşa indi. Hazır bulunan bir ata binerek kıtaları teftişe başladı. Saatlerce süren kıtaların harp halindeki resmi geçidi de yapıldı ve nihayet Bulgar hududunda fırkanın vazifesi bittiğinden Çanakkale'de bizi bekleyen vazifenin başına gitmemiz için hareket emri verildi.

Üç gün sonra yola çıkacaktık. Oranın ne halde olduğunu artık öğrenmiştik. Orası bir ateş deryası bir yanardağ kıyısıydı. Tabii orada kimimiz ölecek, kimimiz malul kalacak ve bazılarımız da sağ ve salim dönecektik. Bunu düşünerek arkadaşlar arasında bir eğlence, son bir gülme vesilesi yapmaya karar verdik. Alayda mükemmel bir müsamere tertibini kurmuştuk.

Benim de dahil olduğum bir heyet alay kumandanı merhum Rıza'nın başkanlığı altında bir program hazırladı.

O gün bütün kolordu heyetleri ve zabitleri davetli bulunuyorlardı. Fırka mızıkası bizim eğlenceye iştirak ediyor, alayda yetişen efrad milli şarkılar söylüyorlardı.

Ben öteden beri, daha Kudüs'ten başlayarak askerlerin spor yapmasını bir ağızdan marş söylemesine ehemmiyet verirdim. Bu dikkatimin neticesi şu küçük müsamere kumandanların takdirini kazandı.

Milli marşları askerlerim pürüzsüz bir surette söylediler, spor hareketleri yaptılar ve misafir zabitlerin ve hele kumandanların şiddetli alkışlarıyla karşılandılar. Hatta fırka kumandanı yanıma gelerek elimi sıktı ve teşekkür etti. Müsamere programında tadilat yapıldı. Ortada ve nihayette aynı marşlar tekrar ettirildi. Alman kumandanları askerlikte spora ve efradın marşlar söylemesine çok ehemmiyet veriyorlardı. Kolordu kumandanı Trommer Paşa da aynı takdiri gösterdi. Müsamere gelecek acı günlerin endişesine

Eskikitaplarim.com

rağmen çok tatlı ve neşeli oldu.

27 Haziran günü daha gün doğmadan Edirne'den hareket ettik. Artık Çanakkale'de cenup grubundaki düşmanla harbe tutuşmaya gidiyorduk. Çanakkale için duyduklarımız Haydarpaşa istasyonunda koca bir vapur yaralıyı gözlerimizle görmemiz, maneviyatımız üzerinde müessir olmamıştı. Fırka şevkli ve ateşli bir fırkaydı. Fırka kumandanı Trommer'in fırkayı harbe çok iyi hazırladığı bütün orduca malumdu. Zabitler fırkanın talim ve terbiyesine çok güvendikleri için bu talim ve terbiyenin bilhassa bir meydan muharebesinde kendini derhal göstereceğine kani bulunuyorlardı. Şimdi biz müdafaa harbine yollanıyorduk. Böyle de olsa vazifemizi ne kadar mükemmel yapabileceğimizi göstermek emelindeydik.

İkinci gün akşamı yürüyüşle Uzunköprü'ye vardık.

Çanakkale cephesine bir taraftan düşman donanmasının bir taraftan tayyarelerin ateşi altında giriyorduk.

Uzunköprü'de bir gün kalmıştık. O gün sabahleyin verilen emirde kıtalar artık harp mıntıkasına dahil olduğundan düşmana sezdirmemek ve tayyare hücumlarına maruz kalınmamak için yürüyüşleri gece güneş battıktan sonra yapılması ve gündüz istirahatlerinde tayyarelere görünmemek için setir* vasıtalarından istifade edilmesi bildiriliyor, Eksamil körfezini dağ yamacından geçen şose düşman donanmasının top ateşine maruz olup her gün bombardıman edildiğinden o yoldan gidilmeyerek başka bir yolun tercih edilmesi, bilhassa Eksamil körfezinin nihayeti olan Süleymaniye köyü ile Kavaklıköyü arasında kıtaların geçmekte olduğu yegane köprülü yolun gündüzleri düşman donanması tarafından top ateşi altında bulundurulduğundan herhalde burasının gece geçilmesi ihtar olunuyordu.

* Örtme, kapama, gizleme

Demek ki artık yürüyüş esnasında tayyare hücumuna ve düşman donanması topçu ateşine maruz bulunuyorduk.

Harp mıntıkasına girmiştik!

Akşama doğruydu. Alay hareket edecek iken gelen ikinci bir emirde alay emir zabitliği vazifesinde bir zabite ihtiyaç olduğundan ve vazifeye tayin etildiğimden derhal alay karargahına iltihakım bildiriliyordu. Kıtalar hareket etmeden eşyalarımı topladım. Bunları neferimle alay karargahına gönderdikten sonra ben de alay kumandanına emirlerinde çalışmak üzere geldiğimi bildirdim.

Kumandan alayın nihayeti gece Uzunköprü'den ayrılırken hareket olunacağından o vakte kadar istirahat edebileceğimi bildirdi.

O gece ortalık zifiri karanlık... Yollar mahşer gibi... Arabalar, mekkareler, bataryalar, toplar gidiyor; bizden başka bir çok kıtalar kafile halinde aynı yoldan harp cephesine yollanıyorlardı. Sigara içmek, ateş yakmak yasak edildi.

Önümüzü görmek kabil değildi. Herkes önündeki kafileyi arasıra eliyle yoklayarak istikameti buluyordu. Gece bir aralık tayyare sesi işittik. On on beş dakika süren bu ses içinde bizim ayak seslerimiz bile kesildi. Motor sesi kaybolduğu vakit tabii hale dönebildik. Dağlardan, tepelerden, derelerden oluk gibi akan kafileler mütemadiyen ileri akıyordu.

İlk gece sabahı Karapınar'a ikinci gece sabahı Paşayiğite, üçüncü gece de Keşan'a vardık.

Dördüncü gece yürüşümüz düşman donanması top ateşine tamamıyla maruz bir mıntıkada olduğu için en tehlikeli yoldu. Grup olunca Keşan'dan hareket ettik.

Gece yarısı olmuştu. Gündüz bütün Çanakkale mıntıkasını görebilecek kadar yüksek bir dağın tepesine gelmiştik.

Gözlerimiz gayri ihtiyari gündüz harita üzerinde mütâlaa ettiğimiz bu mıntıkaya döndü.

Dinliyorduk; ara sıra obüs toplarının sesi derinden derine inleyerek kulağımıza geliyordu. Harp cephesini aydınlatmak için düş-

Eskikitaplarim.com

man tarafından atılan tenvir tabancalarının ve projektörlerin mütemadi ziyaları ta uzaklardan görünüyordu. Demek ki biz de bu ateşe, bu cepheye girecektik.

Diğer taraftan Saros körfezinin tek fenerleri cansız olarak yanan, ışıldayan düşman donanması karanlığa rağmen gözümüzün önünde idi. Ve donanma projektörlerini yakacak olsa biz olduğumuz gibi meydana çıkacaktık. Burada yürüyüşler aceleşti. Adımlar sıklaştırıldı. Açık mıntakayı güneş görmeden geçmek ve düşman donanması top ateşine tutulmak tehlikesini gidermek için mütemadiyen cebri yürüyüşten haklı olarak yılmıştı. Hesapça daha on beş kilometremiz vardı. Bu müddeti gece vakti geçmek de pek mümkün değildi. Sabahı bulacaktık. İşte şimdi bizi derin bir düşünce almıştı. Ne yapmalı idik?

Güneş doğarken Eksamil'in Süleymaniye köyü ile Kavaklıköyü arasındaki köprüyü geçiyorduk. Karşıdan bizi düşman torpidosu yakaladı ve derhal uzaklaştı: Haber vermeye gitmişti. Alayın kol nihayeti henüz köprüye geçmiş, ovada yürüyüşe başlamıştı.

Düşman filosu göründü ve karşıdaki bir gemiden havaya bir balon yükseldi. On dakika geçmeden filonun her gemisinden beheri sekizer toptan ibaret grup ateşleri başımızın üstünde patlamaya başladı. O ne dehşetli bombardımandı. bazı top ateşi kalın tonda bir sesle ve bazıları ise bir cayırtıyı andıran müthiş bir taraka ile sağımızda solumuzda patlıyordu.

Orada biz harp edecek değildik. Ateşten sakınmak, tehlikeyi atlatmak lazımdı. Alay kumandanı taburların çekilme istikametlerini bana göstererek tabur kumandanlarına derhal tebliği için hareketimi emretmesin mi?

Bu ateş yağmuru altında, emri tebliğ için koşuyordum.

Toprak o kadar düzdü ki kaçınmak, saklanmak imkanı yoktu. Bütün efrad ateşten kurtulmak için birer toprak yığını arkasına sığınmışlardı. İki saat devam eden donanma top ateşi nihayet durdu. Bütün ovayı pis bir barut kokusu ve kesif bir duman bulutu kapladı. Bu müddet içinde kıtalardan tekmil raporları almıştık.

Biraz istirahat etmek üzere bir tarafa çekilelim diye düşünürken karşıdan tayyareler göründü. Sıralanmışlar, baykuş gibi üstümüze geliyorlardı.

Biraz sonra da tam tepemizdeydiler. Havada bir hışırtı işitildi. Bu nedir demeye kalmadan tayyare bombaları yağmur gibi üstümüze akmaya başladı. On dört tayyare durmadan sağa sola bomba savuruyordu. Her tarafımızda patlamalar, gürültüler tozu dumana katan infilak sesleri işitiliyordu.

Bize günler, haftalar gibi uzun gelen bir saat, bu ateş kasırgası içinde kaldık ve nihayet bu fırtınayı atlattık. Geçip gittiler.

Fakat Çanakkale cephesinde tesadüf ettiğimiz şu ilk ateş bu cephenin ne müthiş, ne amansız bir şey olduğunu bize göstermişti. Halbuki müdafaa hattına daha üç günlük yolumuz vardı. Orada kimbilir ne ateş, ne cehennem vardı. Kimbilir, daha neler görecek, ne facialara şahit olacaktık.

Başımızdaki belalar, bombaları tükenerek, savuştuktan sonra biraz dinlendik, zaten gece olmuştu; yani bizim hareket ve yürüyüş zamanımız gelmişti.

Alay yürüyüşe hazırlanırken, bu dehşetli top ve bomba ateşi yüzünden bir neferin bile burnu kanamadığı haberi geldi ve bizi hayrette bıraktı. Fakat artık her dakika tehlike içinde olduğumuz da gün gibi görünüyordu.

Güneş battıktan sonra yürüyüşe başladık. Bu geceki yolumuz gene kısmen düşman donanması ateşine maruz kalacak kadar açık ve düz yerlere rastlıyordu.

Ben kaç gündür gece yürüyüşlerinden, gündüz de oraya buraya emir tebliğ etmekten bitkin bir haldeydim. At üzerinde giderken uyukluyor, bir tarafa sarkıyor, sendeliyor, sonra tam düşeceğim sırada kendime geliyordum. Göz kapaklarımda sanki ağır iki taş vardı. Bu taşlar gözlerimi kapamamak için yaptığım bütün gayretlere mani oluyordu.

Bir gece Gelibolu sırtlarında bir gün de Pazarlı'da durakladıktan sonra üçüncü günü Maydos'un ilerisinde Çamburnu mevkiine

Eskikitaplarim.com

vardık. Buraya gelinceye kadar top sesleri adım adım yaklaşıyor, mitralyöz sesleri kulaklarımıza uğuldatıyor, hele tayyare vızıltıları bir dakika uzaklaşmıyor, her an yaklaşıyordu.

Gece karanlığında uzaklarda gördüğümüz tenvir tabancalarının ışığı ve bu ışık altında görülen hayaller kanlı sahnenin ortasına doğru ilerlediğimize en bariz misaldi.

En Müthişi!

Cepheye doğru yaklaştıkça bize en çok musallat olan ateş, tayyareden geliyordu. Her an tepemize bir veya bir kaç tayyare geliyor, bunların bombasından kaçınmak için adım başına yeni bir emir vermeye mecbur oluyorduk:

—Çocuklar sağa kaçın, sola kaçın! Ağaç dipleri daha iyidir. Tepenin arkasına...

Tayyarelerden nasıl kaçılacağını yavaş yavaş öğreniyorduk ve günler geçtikçe ilk korkudan eser kalmıyordu. Bununla beraber bir tayyare filosunun bombardımanı korkunç olmaktan asla hâli değildi.

Maydos civarında bizim bulunduğumuz düz arazi, adeta bir mermi meşheri halindeydi. Burası gemilerden, monitörlerden atılmış, patlamış, patlamamış irili ufaklı mermi parçalarıyla o kadar doluydu ki, yürümek güçleşiyordu. Bazılarının boyunu ölçtük bir metre, bir buçuk metre gelen mermiler vardı. Bunların çoğu patlamayarak toprak üstüne düşmüş, uyuyordu.

Maydos civarındaki bu yer, yalnız gemilerin değil, asıl tayyarelerin ve bombalarının eksik olmadıkları bir yerdi. Öğle vakti uğradığımız bir akın, sanki bir bulut akınıydı. Ardı arkası kesilmeyen tayyare filosu geldi, gitti, gene geldi ve civarda taş üstüne taş bırakmadı.

Durmadan attılar, dönüyor, geliyor, gene atıyorlardı. Gidiyor gibi biraz ilerledikten sonra gelip bombalarının tesirini araştırarak gene bombardımana başlıyorlardı. Bu ateş öğleye kadar asla şahit olmadığımız bir şiddet ve ısrar gösterdiği için hepimizi düşündürdü.

Bombaların arkası kesildiği halde dumanları uzun müddet etrafımızdan dağılmadı.

Fakat bende artık takat kalmamıştı. Toprak üstüne uzandım, gözlerim kapanıvermişti ki, kulaklarımın hiçbir şey işitmeyeceğini sandığım bir anda toprağın şiddetli bir sarsıntısıyla uyandım.

Deli gibi fırladım. Önümdeki şose toz toprak içindeydi, sanki toz ve dumandan bir bulut etrafımızı sarmıştı. Zabit arkadaşlar anlattılar:

Tayyareler, cepheye girmek üzere burada asker toplandığını filoya haber vermiş olacaklar ki düşman donanması da Saros körfezine girmiş, bizi endirek bir ateş altına almıştı.

Bombardıman yeni başlamıştı. Tepemize bir tek tayyare düşman donanmasına işaretle hedef tayin ediyor, yapılan ateşi idare ediyordu. Donanmanın irili ufaklı topları dağların arkasından aşırtma ateşini boşalttı.

Top adedini değil, grup ateşini saymaya imkan yoktu. Mütemadi bir inilti, gürültü... Ardı arkası kesilmeyen bir ateş... Toz ve dumandan nefes almamız bile güçleşmişti.

Biz yüksekçe bir sırtta idik. Asker de ilk ateşten sonra oldukça mahfuz bir tepecik arkası bulmuştu. Onun için bir an oldu ki, İngiliz filosunun ateşini dürbünlerimizle bir manevra takip eder gibi seyre dalmıştık.

Hiçbirimize bir şey olmuyordu. Zaten bu ateş yalnız bir dakika aramıza düşseydi, bir tek nefer sağ kalmayacaktı. Bu ateş de tam bir buçuk saat sürdü ve bu müddet zarfında herkes bir tarafa sinmiş, şosede gelip geçen kalmamıştı... Nihayet ateş kesildi ve bu sabahlı akşamlı bombardıman sonunda yalnız bir tek şehit verdiğimiz anlaşıldı.

Eskikitaplarim.com

Cephedeyiz! Mevzileri Teslim Alacağız!

6 Temmuz 1331 gecesi... Bu gece artık cenup grubunda Kirte önündeki müdafaa hattını teslim almak üzere sabaha karşı ihtiyat mevzilerine girecektik. Alay kumandanımız Rıza (merhum), yaveri Kazım ve emir zabiti ben, güneş batınca atlarımızla, Çamburnundan Seddülbahir mıntıkasına hareket ettik. Arkamızdan da kıtalar yürüyecekti. Çamburnu arkasındaki dağı çıkıp da tepeye vardığımız zaman Saros körfezindeki düşman donanması göründü. Sağımızda Arıburnu cephesi.

Burada top sesleri, ateş bomba durup dinlenmiyordu. Havaya atılan tenvir tabancalarının ziyalarıyla ikide bir cephe baştan başa aydınlanıyordu.

Daha önde müdafaasını alacağımız cenup grupu cephesi. Oradan da derinden derine mitralyöz sesleri, uzaktan parlak bir yıldız gibi görünen tenvir tabancalarının ateşleri geliyordu.

Atlarımızı bazan çabuk, bazan yavaş sürüyorduk. Yollar kalabalık mahşer gibi. Bir yandan cephane kolları, mühimmat taşıyorlar, diğer taraftan sıhhiye arabaları ve yaralılar, yaya gidenler, atlarını koşturanlar, yolların kenarında bombardımanda parçalanmış ölmüş ve malzeme yığınları...

Cepheye o kadar yaklaşmıştık ki, top, bomba, mitralyöz sesleri artık yanıbaşımızdan geliyordu. Yollar artık mahşer gibiydi. Bir kısım kıtalar harp cephesine girerken diğer bir kısım da, küçük, dağınık kıtalar halinde geriye dönüyor, yeniden tensik ve tanzim edilmek üzere cephe gerisine alınıyorlardı. Bizi en çok müteesir eden yaralı alaylarıydı. Bunları gördükçe rahmetli arkadaşım yaver yüzbaşı Kazım:

—Görüyorsun ya, diyordu. Hangimiz bu halde geriye dönerse diğerinin çocuklarını, ailesini ihmal etmeyecek. Buna söz verelim; işte gidiyoruz.

Etrafımız her dakika bir cehennem ateşi altına giriyordu. Tamamıyla tehlikeli mıntıkadayız, her adımda ölümle başbaşa bulu-

nuyorduk. Her ileri hareketimiz biz yeni yeni harp vasıtalarıyla, yeni yeni kanlı sahneler ile karşılaştırıyordu.

Biraz sonra cephenin topçu mevzileri görünmeye başladı. Rastgeldiğimiz neferlere soruyorduk:

—Oğlum burası neresi?

–Filan kıta sahra bataryası mevzii...

Yahut:

—Filan obüs bataryası mevzii...

Topçu ihtiyat mevzilerinin bulunduğu yere geldik. Burada artık başımızın üstünden top mermileri, kurşunlar geçit resmi yapıyorlardı. Top ateşlerinden, mitralyöz taramalarından başka tüfekleri de hesaba katmak sırası gelmişti.

Havada, tepemizden geçen kurşunlar arasında bazıları çocukların şenliklerde yere attıkları zaman garip bir ses çıkaran fişeklerin sesini andırıyordu. bu cephede eskiyen arkadaşlara bunların ne olduğunu sorduğumuz zaman:

–Domdom kurşunu!

Cevabını alıyorduk. Demek bu da vardı.

*

* *

Şafak sökmek üzere iken bütün kıtalar toplandı, harp sahası gerisinde zeminlik denilen ve toprak altında vücuda getirilen yerlere yerleşti; köstebekler gibi yerleştik.

Gündüz toprağın üstünde vazife alanlardan, yani nöbetçilerden başka tek bir insana rast gelinemezdi. Fakat gece bir karınca yuvası kadar kalabalıktı.

Kaç gündür gece yürüyüşü yapmaktan ve gündüzleri bombardımandan korunmak kaygısından, dolayı uyumaya vakit bulamamıştık. Zabit, nefer, hepimiz uykusuzluktan yorgun, baygın, bitkin bir halde idik. O gün zeminliklerde uyuduk. Mekkareler, hayvan-

Eskikitaplarim.com

lar bile zeminliklere yerleştirilmişti.

Akşam olunca siperlere, müdafaa hattına girmeye hazırlandık. Hepimizin ceketlerimizin ikinci düğmesinde kırmızı kurdela ile bağlanmış bir deri parçası vardı vardı. Bunun üstünde eğer vurulur ve ölürsek, ailelerimize bildirilmek üzere adreslerimiz yazılıydı. Gene zabit ve efrad hepimizin ceketlerinin sol aşağı ucunda ve iç tarafta yaralandığımız takdirde yaraların hemen sarılmasını temin edecek harp paketleri dikilmişti ki bunların içinde gazlı bez, band gibi sargı vasıtaları ve tendürdiyot vardı. Bunlar tekrar muayeneden geçirildi, eksikler tamamlandı.

Cepheyi Ne Halde Bulduk?

Müdafaa mı? Taarruz mu? Taarruzla başlayan muharebelerde bir çok askerlerimizi kaybettikten sonra müdafaaya karar verilmiş bu suretle müthiş zayiatın önü alınmıştı.

Biz müdafaa hattını teslim almadan evvel Çanakkale sahnesinde çok müthiş muharebelerin cereyan ettiği, cenup grubu, yani Seddülbahir mıntakasında harp vaziyetinde artık istikrar vardı. o zamana kadar bir çok kanlı taarruzlar yapılmış ve nihayet müdafaa esasına dökülmüştü. Cepheyi teslim alacağımız sırada oradaki zabitler bize vaziyeti şöyle hikaye ve hülasa ettiler:

Nisan 1331 tarihinde İngiliz ve Fransız donanması himayesinde Seddülbahir'de Morto limanında karaya çıkan düşman kuvvetlerine ilk müdafaa kurşununu Kadri Bey kumandasındaki 9. fırkaya mensup 26. alay atmıştır. Bu alay son derece kahramanca bir müdafaa yapmış, düşmanın ilerlemesine mani olmuş, fakat kendisi de bu şerefli vazifeyi yaparken erimiştir.

O sırada düşman bir yandan Seddülbahir mıntakasına ihraç yapıyor, bir taraftan da Arıburnuna asker çıkarıyor ve mütemadiyen takviye kıtaları alıyordu. Her saat düşman kuvvetlerinin çoğalması bizim tarafta, Çanakkale civarındaki bütün kuvvetlerin harp sahasına sevkini icap ettiriyordu.

Bunun neticesi olarak 7, 11 ve 12. fırkaların perakende olarak cepheye varan kuvvetleri, hemen taarruza sevk olundu. Fakat donanma topçu ateşinden de istifade eden düşmanın faik ve müessir ateşi altında bütün bu kuvvetler büyük zayiat vererek eridiler. Bu fırkaların geride kalan kıtaları Alçıtepe ve Kirte ilerisinde, Zığındere önlerindeki sırtlarda, açık arazide, müdafaa hatları tesis ederek tutunabilmeye başlamışlardı.

Seddülbahir mıntakasındaki bu taarruzlarımız neticesinde mütemadiyen zayiat veren fırkaların parça parça idaresi doğru olmayacağı için bunların kumandası on beşinci kolordu kumandanı General Veber'e verildi. General Veber tahkimatı kuvvetlendirmeye çalışırken ordu kumandanı General Leman Seddülbahir'de, ele geçen taze kuvvetlerle yeniden taarruzlar yaptırıyordu, bu kuvvetler de diğerleri gibi bir kaç saat içinde müthiş zayiat vererek eriyip gidiyordu. İşte o sıralarda da Hüseyin Askeri Beyin kumandasındaki 2. fırka, Şükrü Beyin kumandasındaki 15. ve Celal Bey'in kumandasındaki 4. fırkalar ileriye sürülmüş, bunların kahramanca taarruzları düşmanı az çok geriye püskürtmüş ise de düşman donanmasının ve makineli tüfeklerinin şiddetli ateşi altında bu fırkalar da nihayet cephede erimişlerdi.

Bu taarruzlar devam ederken bir taraftan ordunun bünyesi zaafa uğruyordu. Bu mühim neticeyi düşünmek sırası gelmişti. Bazı kumandanlar Seddülbahir mıntakasında o vakte kadar yapılan taarruz tecrübelerinden şu fikri almışlardı:

Düşman pek dar bir saha içinde bir taraftan donanma, diğer taraftan top ve makineli tüfeklerle çok faik silah toplamıştı. Bu ateşe parça parça kuvvetlerle taarruz etmek fazla zayiata sebebiyet verdiği için doğru görülmüyor, bundan dolayı müdafaaya geçilmesi münasip olacağı mütalaa ediliyordu. Fakat bu endişeyi ileri sürenlere rağmen o sırada Faik Paşa kumandasındaki birinci fırkanın, Şükrü Bey kumandasındaki 124. alayına da taarruz emri verilmişti. Bu alay cenaha karşı yaptığı taarruzla Tiryandafil çiftliği hattına kadar ilerleyen düşmanı tardetmeye muvaffak olmuşsa da pek büyük zayiat vermek suretiyle kuvvetini kaybetmişti. Bunun üzerine

Eskikitaplarim.com

üçüncü fırkaya taarruza devam etmesi emri verildi.

Bu fırka yaptığı taarruzun yüksek zayiat vermesi yüzünden daha ziyade ilerliyememiştir. Sonradan anlaşıldığına göre taarruz eden bir alay cephesine düşmanın yirmi dört mitralyöz tabiye ederek ateş etmesi alayın felaketine sebep olmuştur.

Düşmanı denize dökmek maksadıyla devam eden bu taarruzun arzu edilen neticeyi vermemesine rağmen taarruz fikrinde ısrar edilmekteydi. Bundan dolayıdır ki bu sefer de Cafer Tayyar Bey kumandasındaki birinci fırkaya sağ cenaha ve Tiryandafil çiftliği istikametinde taarruz edilmesi emri verilmişti. Cafer Tayyar Bey yapılan bütün taarruzların, tecrübelerin, muvaffakiyetli netice vermemesi taarruz fikrinin muvafık olamayacağını ispat etmiş olduğundan hiçbir mesuliyet kabul etmemek kayıt ve şartıyla fırkasının taarruza hazır olduğunu bildirmesi üzerine Cafer Bey, fırkasından uzaklaştırılarak birinci fırka Faik Paşa kumandasında taarruz ettirilmiştir. Bu teşebbüs de diğerleri gibi zayiat ile neticelenerek maksat hasıl olmamıştır. Neticede fırka kumandanı tekrar fırkası başına iade olunmuştur. Fakat bu defa da yeni bir mesele çıkmıştır.

Cenup grupunda kolordu kumandanı Veber'in de müdafaa esasını iltizam ettiğini işiten ordu kumandanı General Liman Von Sanders müdafaa taraftarlığından pek hiddetlenmiş ordu kumandanıyla grup kumandanı arasında hasıl olacak noktai nazar ihtilafının daha ziyade ileri gitmemesi için General Veber'in ilk vasıta ile İstanbul'a gitmesini emrederek cenup grubundan uzaklaştırılması ve cephenin de kumandanlığına Vehip Paşa'nın gelmesini temin etmiştir.

İşte biz Çanakkale'de cenup grupu cephesine geldiğimin vakit Miralay Cafer Tayyar Bey tarafından ortaya atıldığını işittiğimiz müdafaaya prensibi kökleşmekteydi. Cafer Tayyar Beyin fırkası cephesinde meydana getirdiği mükemmel siperler sayesinde düşman hatlarına zayiat vermeden yaklaşıyor ve askerlikçe ehemmiyetli noktaları elde ettiğinden bu tahkimat, cenup grubundaki diğer kıtalara da teşmil edilmek üzere adeta bir model gibi zabitlere gösteriliyordu. Siperleri teslim almazdan bir gece evvel birinci fırka cephesindeki tahkimat bize de gezdirilmek suretiyle gösterilmesi grup kumandanlığından bildirilmişti. Bunun üzerine biz de bu siperleri gezmiş ve görmüştük.

Cenup grubunda biz gidinceye kadar yapılan bu taarruzların askerlik noktai nazarından lazım olup olmadığı hakkında söz söylemek meslek ve ihtisasımızın haricinde, tamamıyla fenni bir mesele olduğundan bu hususta tarihimizi aydınlatacak tetkikat yapmayı, yazı yazmayı erbabına bırakalım.

Ancak gözümüzle gördüğümüz muhakkak olan bir şey varsa müdafaa prensipi kabul edildikten sonra, bizden evvel cereyan eden o taarruzların tüyler ürpertici zayiatının durdurulduğu ve muharebenin tabii zayiatla geçmeye başlamış olduğudur. Çanakkale'den düşman kaçıncaya kadar siperlerimizden bir karış toprağı bile düşman zaptetmeye muvaffak olamamıştı.

Biz cephede siperleri teslim alıyorken bütün kıtalar kazmalara ve küreklere sarılmış; harıl harıl tahkimat yapmakla meşgul bulunuyordu. Sonradan bizim de iştirak ettiğimiz kazma ve kürekle çalışma neticesinde cenup grupu mıntakasında toprağın altında at, araba ve diğer vasıtaların yürümesine mahsus ayrı ayrı yollar, piyadelerin cepheye gidebilmesi için gizli yollar, cephede yekdiğerine muvazi müdafaa hatları, bunları birbirine bağlayan zikzak bağlantı yolları, zabit ve askerin harpte muhafazası için, sığınaklar ve zeminlikler, üstü kapalı gizli mitralyöz ve bomba mevzileri, hülasa adeta yerin altında koca bir şehir vücuda getirilmiş; toprak köstebek yuvası gibi delik deşik edilerek binlerce mevcutlu kıtaların toprak üzerinde hiç görünmeden buralarda yaşaması ve kaybetmesi temin edilmişti.

Cepheyi Teslim Alıyoruz!

8 Temmuz 1331 çarşamba günü akşamı... Cenup grubunda Alçıtepe önündeyiz. Güneş batarken etrafıma baktığım zaman sağ tarafımda Saros körfezinin durgun sularını, solumda Çanakkale

Eskikitaplarim.com

boğazının nihayetini, önümde bizden evvel pek kanlı harplerin cereyanına ve Türkün yüksek şecaatine sahne olan harp meydanını, müdafaa hatlarını görüyordum.

Düşman mıntakası sayılan, mavi Türk denizinde düşman torpidoları geziyor ve üzerinde bir tek büyük top taşıyan monitörler demir atmış duruyorlardı. Gelibolu yarımadasının nihayeti olan Seddülbahir köyü önünde Morto limanının iskelesi halinde kullanılmak üzere batırılmış büyük bir gemi vardı. Yanımdaki arkadaşım dürbünle bana müdafaa hattını gösteriyordu. O gün akşam olduğu ve ortalık kararmaya başladığı zaman biz de yeni bir hayata girmeye başlamıştık. Kimbilir; bundan sonra geçecek günlerimiz bize ne felaket ve fecaatlar gösterecekti.

Akşam yemeğini ihtiyat mevzilerinde tevzi ettiler. Fırkadan gelen bir emirde Zığınderesi'nde müdafaa hattının teslim alınması bildiriliyordu. Gece yarısı tam saat on ikide cephenin emrü kumandası mesuliyeti alayımıza geçmiş bulunacaktı. Alay kumandanı derhal birinci tabura emir verdi:

—Birinci müdafaa hattının sağ cenahını teslim alınız! Derhal hareket ediniz!

Hususi ve şifahi talimatla askerin gürültüsüz ve ses çıkarmadan sevk olunması, hayvanların, ağırlıkların geride bırakılması, kafi miktarda cephane ve sıhhiye levazımı sevkedilmesi ayrıca emredildi.

En önde alay kumandanımız Rıza Bey olduğu halde arkasından yaveriyle birlikte müdafaa hattına giriyorduk.

Gece hafif bir mehtap vardı. Zığınderesinden ileriye doğru yürürken üzerimizden düşman tarafından atılan kurşunlar vızıldayarak mütemadiyen geçiyordu. Fakat biz her adımda bu kurşunların atıldığı yere daha ziyade yaklaşıyor, daha ileriye gidiyorduk.

Düşman tarafından atılan bombaların infilaklarını daha şiddetli işitmeye başlamıştık. Sağımızda solumuzda, ilerimizde düşüp ölmüş askerlerin, alelacele yapılmış toprak mezarlarını, tayyarelerden atılan tirbuşon şeklindeki çivi demetlerinin isabetiyle

ölen insan ve hayvan cesetlerini görüyorduk.

İki kişinin ancak geçebileceği gizli ve daracık yola gelmiştik. Burada iniltiler işitiliyor, kollarında beyaz zemin üzerine kırmızı hilal görülen sıhhiye neferlerinin taşıdığı sedyelere yatırılmış yaralıları görüyorduk. Bir taraftan da ileri hatta sandıklarla cephane, kazma, kürek, istihkam malzemesi taşınıyordu.

Fakat düşman durur mu? Siperlerde gece çalışıldığını bildiği için mütemadiyen piyade, makineli tüfek ve topçu ateşiyle durmadan ateş ediyordu.

Artık başımızın üstünde mütemadiyen patlayan şarapnelleri görmeye başlamıştık. Müdafaa hattının içinde idik. Bu mevzileri bizim alaya teslim edecek alayın kumandanlarıyla geziyorduk. Müdafaa hattı içinde intihap edilmiş alay karargahına gelmiştik. Birinci taburumuz da kendisine verilen müdafaa hattını teslim alarak fiilen vazifeye başlamıştı. Ateş içinde bulunuyorduk. Bizi en ziyade etrafımızda ve üstümüzde patlayan bomba sesleri ürkütüyordu. O gece bu sesler bana ne acı gelmişti. Ardı arkası kesilmeden patlayan bu şarapnellerin karanlıkta evvela neşrettiği infilak ziyasını gördükçe başımızı sağa sola çevirmekten adeta sersemlemiştik.

Bu sesler bana ateş içinde bulunduğumu bile unutturmuştu.

Saat on bir buçuk olmuştu. Alay kumandanı bana emir verdi:

—Birinci tabura gidiniz, müdafaa hattını tesellüm etmek vazifesinin bittiğine, emir ve kumandanın evvelki kıtadan tamamen devri alınmış olduğuna dair tabur kumandanın vereceği raporu bana getiriniz.

Sonradan şehit olan tabur kumandanı Abdülkadir'in yanına gitmiş ve emri tebliğ etmiştim. Çok cesur, soğukkanlı, iyi bir asker olan kumandan beni yanına aldı. Mıntakasını, müdafaa hattını tekrar gezdirdi.

Tesadüf ettiği arkadaşlarıyla «vaziyet nasıldır; yerleştiniz mi?» diye görüşüyor ve icap edenlere emirler veriyordu. Bana döndü dedi ki:

Eskikitaplarim.com

—Münim Bey görüyorsun ya! Cepheyi teslim aldık. Allah bizi utandırmasın! Çalışacağız! Bulunduğumuz yerde düşman bir şey yapamayacaktır. Allah yardımcımız olsun.

Cephede müthiş bir piyade ateşi vardı. Kestane fişeği patlar gibi bir çatırdıdır gidiyordu.

Önüme doğru eğilmiş bir halde koşarak raporu getiriyordum. Saat tam on iki idi. Alay kumandanı da Zığınderesindeki alay cephasinin emir ve kumandasını deruhte ettiğine dair raporunu telefonla fırkaya bildirmişti.

SİPER HAYATI

Havadan, yerin içinden, dört tarafımızdan açılan ateş arasında cephane ve bomba sandıkları, karyolamız, koyun postu yatağımız, asker kaputu da yorganımız olmuştu.

Cenup grubu cephesinde bizim için hiç eşine tesadüf edilmeyen bambaşka bir hayat başlamıştı. Geceleri hiçbirimiz uyumuyorduk. Bir taraftan düşmanla ateş teati edilirken diğer taraftan da siperlerde toprak kazmakla, tahkimat ile meşgul oluyorduk. Zeminlikler yapılıyor, siperler tanzim olunuyordu. Düşmanın görmesinden saklı kalmak için her şey gece yapılıyordu. Bizim gecelerimiz adeta gündüzdü. Ah biraz ışık! Karanlıktaki bu mübarezeyi alışmak ne tahammül edilmez bir işti. Fakat insanlar her şeye alışıyor. Sabahın nasıl olduğunu bilemiyorduk.

Gündüzleri nöbetçilerden başka zabit, asker hepimiz topraktan iki üç metre derinliğinde siperler içinde, büyücek bir mezara benzeyen zeminlikte, toprak kovuklarına sığınarak oturmak veya uyumakla vakit geçirirdik. Fakat düşman rahat bırakır mı? Cepheye ve geriye doğru giden yollarımızı doğru açtığı topçu ateşiyle bize baş kaldırtmaz, bizi bir dakika rahat bırakmazdı.

Siperleri teslim aldığımızın ikinci günü, kumandanla birlikte düşmanın keşfedemeyeceği bir yerde, müdafaa hattında inşa edilmiş olan alayın tarassut mahalline gitmiştik. Üstü kapalı, araziye benzetilmiş, ancak gözle görülebilmesi için ufak tulâni deliği olan gözetleme yerinden cepheyi, düşman müdafaa hattını tetkike başlayınca müthiş bir manzara ile karşılaştım. Bizden evvelki harplerde iki tarafın zayiatı... İşte ortada düşmanla bizim müdafaa hattı arasındaki sahada yatıyorlar! Ayağında yeni postal sırtında yeni elbise, elinde az kullanılmış süngü takılı tüfeğini iki eliyle kavramış, cepheye yeni gelmiş askerler yüz üstü yatıyor. Başlarından, göğüslerinden aldıkları yaralardan akan kanla elbiseleri bulundukları mevki, kıpkırmızı boyanmış, takriben iki kilometre uzunluğundaki saha dahilinde arazi toprak görülmeyecek kadar insan cesetleriyle dolu. Orada bulut halinde bir sinek ordusu kaynaşıyor, fena kokular geliyor...

Dürbünle bunları tetkik ederken birdenbire gözüme ilişen bu hazin manzaranın haşiyetinden dürbün elimden düşmüş ve boynuma asılı kayışa asılmış. Donmuş kalmıştım.

O ne feci manzara idi. İşte orada bütün hayatın beşeri ihtirasların, bir hiçten ibaret olduğunu anlamıştım.

Ne karşımızdaki düşman, ne de bizimkiler bunlara el uzatamıyorlar. Hiç sesimiz çıkmadan dürbünle tetkikata devam ediyorduk. Cephemize doğru atılan kurşunlardan biri biraz sağa kaçsa tam alnımızın ortasına yiyecektik. Saatlerce orada durduk. Alay kumandanı her tarafı tekrar tekrar gözden geçirdi.

Gündüz gözüyle siperleri geziyorduk. Vatanı müdafaa için düşünmeden kanını, canını vermekten çekinmeyen, kahramanların siperler içindeki mübarek mezarlarını görmeye başlamıştık. Rengi kırmızılaşan bu toprakların altında kimbilir ne yiğitler, ne şeci asil ruhlu Türk çocukları yatıyordu.

Hava sıcaktı. Yerlere dökülmüş asit fEnik kokuları arasında açık mezarlardan, düşman hattıyla aramızda kalmış saha üzerinden dehşetli fena kokular geliyordu.

Düşmanla aramızdaki mesafenin en uzak yeri yüz yirmi ve en kısa kısmı da on beş metre kadardı. Siperlerimizin bazı yakın mıntakalarında yüksek sesle konuşmak, sigara içmek ve hatta kuvvetli

Eskikitaplarim.com

adımlarla yürümek imkansızdı. Çünkü düşman işitirdi. Ve bir kere de hissetti mi arkasından ardı arası kesilmeyen bomba yağmuru başlardı. Kumandanlar buraya geldiği vakit sessizce ve süratle geçmeleri rica olunurdu. Buna rağmen bazı kumandanların o tehlikeli mıntakada bilhassa durduklarını ve konuştuklarını çok gördük.

Dokuz on temmuz gecesi —şimdi Ankara Merkez kumandanı bulunan— Miralay Demir Ali'nin kumandasındaki alayımızın ikinci tabura da sol cenah siperlerini teslim aldı. Alayımıza devredilmesi icap eden hat tamamen alaya geçmiş bulunuyordu. Daha solumuzda fırkanın 29. alayı vardı ve onun solunda da sıra ile denize doğru Salahaddin Adil kumandasında 13. ondan sonra da 14. fırkalar mevzilerde idi.

Komşular ve Ziyaretler

Sabahleyin erkenden fırkanın kumandanı kaymakam *Şuvabe*nin yerine onuncu fırkaya kumandan tayin edilen erkanı harp kaymakamı Salahaddin fırka erkanı harbi Rüştü (şimdi General Rüştü) ile birlikte siperlere gelmişlerdi. Mıntakamızı gezerken erkanı harp Rüştü tanıdığı için yeni fırka kumandanına bizi birer birer takdim ediyordu. Yeni kumandan her gezilen yerde tahkimat için lüzum gördüğü şeylerin yapılması ve bilhassa çalışmanın bu noktada birleştirilmesini titizlikle istiyordu.

Bizim alay karargahı komşumuz birinci fırkaya giden Zığınderedeki komşumuz geçit üzerindeydi. Biraz sonra komşu fırka kumandanı kaymakam Cafer Tayyar, yanında tabur kumandanlarından Binbaşı Şerif olduğu halde, alay kumandanını ziyaret etti. Orada ateş içinde bile neşesini muhafaza eden bu iki komşu kumandanının ziyaretlerinden ne kadar memnun olmuştuk. Bize siper hakkında izahat verdikten sonra muvaffakiyet temenni ederek ayrıldılar.

Cephede yeni idik. Bu sebeple herkeste biraz fazla heyecan ve

Eskikitaplarim.com

ihtiyatkarlık vardı. Bu his bazan şiddetli muharebelere, ateş teatisine sebep oluyordu. Sonraları harbe, harbin hususiyetlerine alışmıştık.

Harp cephesinde en mühim meşgale, ateşten masun kalmak için süratle siperlerin tanzim ve ıslahı idi. En kuvvetli kıta siperleri en iyi ve mahfuz kıta olduğunu herkes anladığı içindir ki kıtalar gece gündüz toprak kazmakla, siperleri ıslaha uğraşırlardı. Fırka kumandanı bu işle çok alakadar olur; hemen her gün aşırı erkanı harbi Rüştü ile birlikte veya ayrı ayrı gelir; yapılan işleri kontrol ederlerdi.

Tarassut mevkiinde vaziyeti tetkik ve gördüğümüz düşman hareketlerini bildirmek her günkü vazifemizdi. Günler, aylarca, bu işimiz değişmedi. Gece gündüz elbise ve çizme ile yatıp kalkıyor, müsait bulduğumuz zamanlarda uyuyorduk. Cephane ve bomba sandıkları karyolamız, bir koyun postu yatağımız ve bir asker kaputu da yorganımızdı.

Bizi en çok sıkan şeylerden biri de sineklerdi! Aman yarabbi! Bunlar ne yılışık mahluklardı! Yemek yerken çatalımızın ucundaki lokmaya binlerce sinek hücum ediyor ve ellerimizle bile bu haşaratı defetmeye muvaffak olamıyorduk. Bu milyonlarca sinek bizi uyurken de rahat bırakmıyordu. İngiliz taburlarının hücumu kadar mühlik olan bunlardan kurtulmak için bir çoklarımız İstanbul'dan getirttikleri cibinlik altına girerek yemeğin bulunduğu sefertasını da almak suretiyle biraz rahat yemek yiyebilirlerdi.

Orada bulunduğumuz müddet zarfında gözümüzde tüten şeylerden biri de şeker ve sirke idi.

Ah bir damla sirke... Bir parça şeker! Ne enfes şeymiş! Dünyanın bu nefis gıdalarını görmek, kokusunu duymak da yetişir! Ah bir tabak salata!

Bugün şehir içindeki her şeyi paramızla buluyoruz. Fakat bir kere cenup grubu siperlerine girdik mi mahrumiyetler hatıra gelirdi.

İştah Açan Rivayetler

Hayatın tabii şekli bozulunca, uykusuzluk, intizamsız yaşamak, her an tehlike altında bulunmak, his ve ihtimalleri işin içine karışınca, bilmem nedendir? İnsanda bazı şeylere karşı ihtiras ve arzu artıyor ve hatta bugün ihtiyaç haline gelebileceği iddia edildiği takdirde, buna inanmakta tereddüt edilen, gülünen, en basit bir madde, sirke bile o vakit büyük bir ihtiyaç haline geliyor. Hele Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın Mısır seferine giderken, kendisinin gaybubetinde, İstanbul'un en büyük otellerinin birinden her gün muntazaman Bahriye Nezaretine getirilmesini emrettiği on iki kişilik ziyafet yemeklerinin şöhretini siperlerde işittikçe, iştahımız kabarıyordu. Millet harp gibi mühim bir badire içinde bütün bir mahrumiyetle çırpınıyorken devlet ricalinin şahsi zevkleri için motorlarla Adalara öğle ziyafetlerine gittiklerini, onların bütün debdebesini, siperlerde işitiyor, ah! diyordum. Bu ne hazin tecelli, ne muazzam tezat! Ne prensipler iddia ettiler, neler yapıyorlardı.

İçilecek sularımız hep kireçli, fena kokulu, acı kuyu sularıydı. Tesadüfen bardağın içinde biraz su kalsa bir müddet sonra bardağın dibinde tebeşire benzer beyaz bir tortu görünürdü. Yıkanmaya ne vakit, ne de imkan vardı. Bu suretle üzerimizde tek tük görünen hayvancıkları iptidaları defetmek için hayli uğraşmıştık. Fakat sonraları bunlara da ünsiyet etmeye başlamıştık. Yakamızın etrafına sıra ile dizildiğini gördüğümüz vakit onları birer fiske ile yere düşürmeyi kafi görürdük.

Orduya yeni girdiğimiz vakit, muvazzaf zabit arkadaşlarla hep beraber oturur. Hasbıhal ederken bazıları latife mevzuu bulmak ve hususi meclislerimizi eğlendirmek için bize, İstanbullu siviller, muhallebeciler diye hitap ederek alay ederlerdi. Bu söz aramızda epeyce gülüşme mevzuu olurdu.

Çanakkale'ye gittikten sonra bu ismi artık üzerimizden atmış bulunuyorduk. Siperlerde, karargahlarda, menzillerde her nereye gitseniz sulh zamanında boynunda taktığı kıravatı, yakalığı çıkarıp, vatan müdafaası zamanında giyilmesi bütün bir millet efradı

için bir şeref ve vazife olan zabit elbisesi giymiş, arkadaşlara tesadüf ediyorduk.

Hele bizim fırkada ihtiyat muvazzaf diye bir taksim kalmamıştı. Sulhte hususi bir meslek halinde olan ordu, seferde bütün bir milletin teşkil ettiği bir heyet olarak görünüyordu.

Vatana tevacüz edildiği zaman onu düşmandan kurtarmak için bir millet münevverlerinin tek bir gayeye doğru çalışmasını görmek ne lahuti* bir manzara idi.

*
* *

10 Temmuz 1331 gece ve gündüz fasılalarla topçu ve piyade ateşi devam ediyordu. Gece bir aralık topçu ateşi pek şiddetlendi. Düşman, bomba yerlerinden siperlerimize bombalarını savuruyordu. Alaydan yaralı vermeye başlamıştık. Top, tüfek, bomba sesleri duymaya, ya bir sedye içinde götürülen veyahut portatif bir çadır içinde bohçalanmış, efradımızın cesetlerini görmeye alışıyorduk. Ne çareki muharebe içindeyiz. Bunlar harbin neticeleri idi.

Gündüzleri düşmanın keşif tayyareleri her gün üzerimize bir kaç bomba yollardı. Bu bombaların arza yaklaştığı sırada hışırtılı sesini işitmek ve bunların patlayışını duymak ne tüyler ürpertici bir şeydi. Ya civarımıza isabet ederse! O bir felaket ki tarifi kabil değil.

Her gün gayri muayyen saatlerde birinci fırka sol cenahında Zığınderesindeki tarassut mahalline gider; saatlerce düşman harekatını tarassut ederdik. Günde üç defa harp raporları verilirdi. Bundan başka her gün yapılan tahkimat hakkında da uzun malumat yazılırdı.

Cenup grubunun grup kumandanı Trommer Paşa yeni fırka kumandanı Salahaddin Bey'le birlikte alay cephesine gelmişlerdi.

* İlahi

Eskikitaplarim.com

Bütün siperleri dolaşıyorlar ve yapılması icap eden şeyler en ufak teferruatına kadar tespit ediliyordu. Geceleri uykusuzluk. Bazan gece yarısından sonra top ateşi şiddetlendiği vakit başımın üstüne yağan şarapnel ateşi altında vaziyete dair malumat almaya çalışmak ne tahammül edilmez bir işti.

Alayımızın karargahıyla ateş hattı arasında takriben 200 metre kadar bir mesafe vardı. Bazan bu yol ta arkalara kadar düşman tarafından top ateşi altına alınırdı. Bu esnada oradan geçmek mecburiyeti olursa bu ateşten kurtulmak mucize kabilinden idi. Gün geçtikçe siperlerde her gün yaralı yarasız İstanbul'daki arkadaşlarımıza tesadüf ediyor ve kucaklaşıyorduk. Avukatıyla, edibiyle, mühendisiyle, adliyecisiyle harp cephesi adeta bir üniversiteliler merkezi haline gelmişti. Ekseriya akşam üstleri düşman filosunun bombardımanına maruz kalıyorduk. Ve gökten bombalar, şarapneller donanma top mermisi yağıyordu.

Yuvarlak bir daire halinde toplanan zırhların bir merkez etrafında seyrederek buradan sekiz topla üzerimize mermiler yağdırmasını tarassut yerinden görmek bile feci bir şeydi. Ya o mermilerin isabet zamanında patlayışını duymak, havaya kaldırdığı toprak kütlesinin bulut halinde önümüzü kapladığını görmek... Tüyleri ürperten müthiş bir levha idi. O grup ateşi bir tepeye isabet etti mi, orası dümdüz olurdu.

15 Temmuz 1331 çarşamba... Sol cenahımızda bulunan 13. ve 14. fırkalar üzerine düşman bugün çok şiddetli ateş açmıştı. Topların, bombaların çıkardığı tarakalar derelerin içinde ne müthiş akisler yapıyordu! Merak ediyorduk. Acaba orada harp nasıl?

Sol cenahtan ağızdan ağıza gelen bir haberde düşmanın oralara hücum ettiği bildiriliyordu. Bizim cephede o kadar şiddetli harp yoktu. Fakat sol cenahtaki bir hadise harp sahası dar olduğu için bütün cepheyi tehdit edebilirdi.

Biraz sonra bizim cephe de müthiş bir topçu ateşi başladı. O gün bütün cepheyi sarsan bir harp devam ediyordu. Zemin üzerine yakın mesafede patlayan şarapnel misketleri yere düşerken, insan, dolu yağmuru zannediyordu.

Hele o tepemizdeki tayyareler, obüsler, bize göz açtırmıyordu. Elhasıl cepheyi teslim aldığımız gündenberi ilk defa şiddetli bir harp görmüştük. Kendi kendime: «Buradan galiba kurtulamayacağız, kimbilir mezarımız neresi olacak!» diyordum.

Akşama doğru yaralılar geçmeye başladı. Üçüncü bölük zabitlerinden Mustafa Efendi şehit olmuş! Sedye içinde derin bir uykuya dalmış gibi görünerek geriye götürülüyorken, yerlere sedyeden damla damla kan akıyordu. O yarasını gözünden almıştı. Biraz sonra belki bizi de aynı sedye götürecekti... Alaydan bu ilk zabit şehidi bizi çok müteessir etmişti.

Kara Torpili

Askerimiz bombardımandan korunmayı biraz öğrenmişti. Düşman yeni bir hile icat etti: Bomba yerine sardalya ve reçel kutusu atmak...

İngiliz bombacıları siperlerimize bomba atmak istediği vakit nöbetçi neferlerimizi şaşırtmak için bazan reçel ve sardalya kutuları atar ve bizim neferler de sigara paketi atmak suretiyle mukabele ederlerdi.

Hep böyle devam etse pek iyi bir şey! Fakat biraz sonra yenecek ve içilecek hediyelerin yerine bombalar savrulmaya başladı mı bu şakalar bomba tarakalarıyla biterdi.

Gün geçtikçe düşmanın harp hareketlerinde, şiddet ve asabiyet artıyordu. Cephede düşman silahları arasında yeni bir şey daha çıktı: Kara torpili.

Bu, nihayetinde üç kuyruğu olan, bir metre boyunda kapkara, içi dinamitle doldurulmuş bir bomba idi. Düşmanla aramızdaki mesafenin en kısa yerlerinde istimal edilen, düştüğü yerde kulakları yırtarcasına korkunç bir sesle patlayan bir bomba! Hava tazyikiyle atıldığı için duyulmazdı. Bunun için birinci defa bundan kaçınmak çok müşküldü. Civara düşüp patladı mı, tesiri pek kati oluyor, hatta insandan bir eser, bir parça bırakmıyordu.

Eskikitaplarim.com

Fakat bir kere de ilk sefer patlayışından kurtuldunuz mu? Atıldığı vakit havada bombanın mahreki siyah bir karga büyüklüğünde göründüğünden, ikincisinden kaçınmak çok defa kabil olurdu. Bunun için kara torpili bombardımanı başladı mı herkesin gözü havaya döner, kontrol ederdi. Orada bulunanlardan biri bombayı gördü mü (geliyor!) diye avazı çıktığı kadar bağırır, herkes kendini oraya, buraya atar, bombadan kaçınırdı. Askerler buna *Karakedi* ismini vermişlerdi.

Büyük Bir Hücum

17 Temmuz 1331 günüydü. Düşmanın harekatı fazlalaşmıştı. Uzaklardan takviye kıtaları getirdiği deniz üzerinde nakliye gemilerinin, zırhlıların gidip gelmesinden anlaşılıyordu.

Fırkadan gelen bir tamimde düşmanın temmuz nihayetlerinde Çanakkale mıntakasına büyük mikyasta asker çıkararak Boğazı elde etmek için umumi bir hücum yapacağı, bunun için son derecede müteyakkız bulunulması bildiriliyordu. İstihbaratın hakiki bir menbadan alınmış olduğu beş gün sonra anlaşıldı:

Çanakkale'de cenup ve şimal gruplarıyla Anafartalar'da tarihin pek kanlı olarak kaydedeceği o muazzam 24-25 Temmuz muharebeleri başlamıştı.

Günden güne, her saat şiddetlenen düşman hareketinden topçu ve piyade ateşlerinden sonra bir hücum bekliyorduk. Fakat düşman acaba nereden ve nasıl hücum edecekti! İşte bu meçhul! Esasen biz de sinirli ve asabi idik, arkadaşlarımızı birer birer kaybetmeye başlamıştık. Yaralı taşımaktan renkleri kırmızılaşan sedyeleri her zaman görmekten ruhumuz daralmıştı.

O gün fırka kumandanı siperlere gelmişti. Yüzbaşı Mustafa Efendi'yi şehit eden bomba topunun imhası için topçu kumandanlığına emir verildiğini ve saat ikide bombardımanın başlayacağını bildiriyordu.

Tam saat iki oldu. Topçu, bir ateş baskını ile düşmanın bomba

mahallini bombardıman etmeye başladı. Düşman topçusu da mukabele etti. Topçu muharebesi, topçu düellosu o gün üç saat bilafasıla, çok şiddetli olarak devam etti. Fakat sinirler gene yatışmamıştı.

18 Temmuz 1331 cumartesi günü... Bu gün cephede çılgınca bir ateş düellosu vardı. Muhtelif noktalarda bombalar gene durmadan patlıyor, tüfek, makineli tüfek, top ateşi olanca şiddetiyle devam ediyordu. Sanki bütün cephe bir cehennem idi. Ayağından bir bomba, başından bir şarapnel yarası alanlar birer birer sargı mahalline götürülüyor; Zığınderesinden geriye giden yoldan mütemadiyen kafile kafile yaralılar geçiyordu.

Acaba düşman taarruz mu edecek? Bu kadar şiddetli harpten düşmanın netice ve maksadı ne olabilirdi? Akşam üstüne doğru her şey anlaşıldı: Düşmanın maksadı hazırladığı lağımı patlatmak imiş...

Lağım Patlarken

Saat dört buçuktu. Düşmanın topçu ateşinden kurtulmak için zeminliklere sığınmıştık. Baş ucumuzda hadsiz, hesapsız patlayan şarapnelleri gözümüzle takip ediyorken birdenbire toprağın içinden sanki tazyik ediliyormuş gibi bir hareket, bir inilti duydum.

Bir saniye geçmeden toprak göğe kalkıyormuş gibi bir infilak sesiyle sersemledim. Ne olduğumun farkında değildim. İnsanları aptallaştıracak bir şey olmuştu.

Kulaklarımdan acı acı patlayan bir gürültünün uğultuları geçmemişti; sersem gibiydim. Bu sırada zeminlikten başımı dışarıya çıkardım, bir de ne göreyim! Bol güneşli bir yaz günü olmasına rağmen, güneşle aramızda topraktan bulut gibi bir tabaka hasıl olmuş, sema ve güneş görülemiyor! Havadan yerlere mütemadiyen taş, toprak yağıyor ve bu meyanda parçalanmış insanların muhtelif uzuvları, kol, bacak, kemik semadan düşüyor!

Eskikitaplarim.com

Aman Yarabbi bu nedir dedim!

Alay kumandanı gözleri evinden fırlamış bir halde zeminlikten kendini dışarı fırlatmış bana «Ne oluyoruz?» diye soruyordu.

—Git; vaziyet hakkında malumat al ne oluyoruz!

Diyordu. Bu bir dakika içinde olmuştu. Bulunduğumuz yeri bunaltıcı siyah bir duman kaplamış göz gözü görmüyor! Boğucu bir hava yaratan dinamit kokusu, bize nefes aldırmıyordu. Çukurlarda, dere içlerinde tahammül edilemeyecek derecede yakıcı bir gaz kokusu vardı. Herkesin boğazı yanıyor, bazıları baygın bir halde yatıyordu. Üstümüz başımız isli, kurumlu bacalardan çıkan insanlar gibi kararmış olduğumuz için tanınmayacak bir hale gelmiştik. Gene soruyorduk: «Ne oluyoruz?»

Fırladım. İleri hatta cepheyi inleten bir piyade ateşi vardı. Düşman birinci hattı müdafaanın sağ cenahındaki Aytepe'yi, altından lağım atmak suretiyle ortadan yok etmiş! Orada bulunanlardan eser yok. Her vakit düşman bombalarının bombardımanına en ziyade maruz olan Aytepe'yi arıyorum ve göremiyorum; Aytepe'nin yerinde şimdi bir çukur hasıl olmuş ve düşman açılan bu boşluğa hücum etmiş, almış.

Etrafıma yağmur gibi yağan tüfek ve makineli tüfek kurşunları arasından vaziyeti anlatmaya çalışırken bir zabit arkadaşım düşmanın hücumuna mülazim Hayri Efendi (şimdi ordu dairesinde erkanı harp) kumandasındaki takımın mukabil bir hücum yapmak suretiyle mani olduğunu, düşmanın bu teşebbüsü tamamıyla akim kaldığını bildiriyordu. Biraz daha yürüdüm, yeni açılan çukurda mülazim Hayri Efendi takımıyla, askeriyle beraber mevzilerde siperlerde bulunuyordu. Alaya malumat vermek üzere siperler içinden geri dönerken beni bir düşünce almıştı. Yer yüzündeki silahlar, denizlerdeki zırhlılar, havalardaki tayyareler, yetişmiyormuş gibi şimdi bir de toprakların altını, lağımları da hesaba katmak lazım gelecekti!

Toprak yağmuru durmuştu. Siperlerin içi, o civar hattı müdafaa, havadan düşen topraklarla geçilemeyecek kadar dolmuştu. Siperlerde acele toprakları kaldırmaya başlandı. Şimdi toprağın altından süngüsünü ileriye doğru uzatmış, elindeki silahını iki eliyle sarılarak kavrayan nöbetçilerimizi, birer birer çıkarıyorduk.

Onları, göz evinden dışarıya doğru fırlayan iri gözlerini açmış bir halde toprağın altında buluyorduk. İzmir'in yiğitlik, kahramanlık yaratan, temiz havasında büyümüş, asil yürekli, askerlerimizin son nefeslerini verirken bile duruşlarında şecaat vardı... Toprağın altından çıkarılanların hiçbirinin elinden silah düşmemiş, hepsinde düşman hücumunu bekleyen ateşli bir bakış vardı.

Edirne'de bulunduğumuz sırada tertip ettiğimiz müsamerelerde, yanaklarından kan damlayan bu İzmirli arslanlar, bayılırcasına sevdiğim zeybek havalarını ne edalı jestlerle, şeciane figür ve hareketlerle oynadıklarını gözümün önüne getirdiğim vakit göz yaşlarımın kaynayan bir ateşle, kalbime doğru akmakta olduğunu duyuyordum. Onlar ne yiğit insanlardı!

Düşman topçusunun, şarapnel sağnağı başlamıştı! Bu ateşiyle siperleri temizlememize mani olmak istiyordu. Bu sıralarda kolordudan, fırkadan mütemadiyen cephede ne olduğu soruluyordu. Onlar demir bir kale gibi yerlerinde duruyorlardı.

Gece olmuştu. Düşmana karşı mukabil bir lağım yapılmasına karar verildiğinden bu işin yapılması için iki istihkam zabiti cepheye gelmişti. Her dakika düşmanın bir gece baskını ile taarruz edeceğini bekliyorduk. Sabaha kadar karşı siperleri gözetleyerek bekledik, şiddetli topçu ateşi oldu. Fakat düşman taarruz etmedi.

Sabahleyin bir gün evvel lağım açılan yerde düşmanın hücumunu tarda muvaffak olan birinci mülazim Hayri Efendiye fırkadan bir harp madalyası geldi. Ve siperler içinde tebriklerle, birinci mülazim kahraman Hayri Efendinin kahraman göğsüne takıldı.

21, 22, 23 Temmuz 1331 tarihlerinde düşmanın şiddetli topçu ateşiyle muntazam bir tertip dahilinde siperlerimizi tahrip etmeye çalıştığı ve düşman donanmasının da gerilerimizde Alçıtepe civarında topçu bataryalarımızı, grup top ateşleri altına aldığı görülüyordu.

Bu hareketlerden düşmanın bir maksadı olduğu anlaşılıyordu.

Eskikitaplarim.com

Çünkü topçu ateşi o kadar şiddetlenmişti ki her yer ateş altına alınmıştı. Hatta bir aralık Alçıtepe civarında fırkanın sıhhiye bölüğü bile topa tutulmuş, mermilerden bir kısmının o civarda bulunan mezarlara da isabet etmesi üzerine, yaralılardan vefat edip de oraya defnedilenlerin cenazelerini kabirlerinden dışarıya fırlatmıştı.

Sürat Katarı

Akşam üstü olmuştu. Bir aralık üzerimizden lokomotif yürüyüşünü andıran bir sada ile bir şey geçtiğin duyuyorduk. Fakat görülmüyordu. Alçıtepe civarında kesif, siyah bir duman çıkaran acı bir infilak sesi, bize ses vererek üzerimizden geçen şeyin top mermisi olduğunu bildirdi. Birbirimize soruyorduk! Bu da ne! İçimizden biri keşfetti, monitörlerden atılan büyük topların mermisi. Bunların öyle bir geçişi vardı ki. Tıpkı lokomotif gibi! Hani lokomotifin bacasından duman çıkıyorken nasıl puf! puf! puf! diye ses veriyorsa, bu büyük top mermisi de aynı sadayı veriyordu. Onun için askerler buna sürat katarı! ismini takmışlardı. Monitörlerden top atıldı mı herkes bütün siperlerden gelişini beklerdi. Ya onun patlaması! Hatıralardan asla silinmeyecek bir intiba bırakıyordu. İşte bu fevkalade topçu ateşinin arkasından düşmanın mühim bir teşebbüsü bekleniyordu.

Nihayet iş anlaşıldı. Düşmanın Anafartalara yüz bin kişilik ordu ile bir ihraç hareketi yaparak bütün cephelerde taarruza geçtiği işitildi. Ve iki taraf ordularının çok yüksek zayiata maruz kaldığı, Çanakkale'nin cehennem gibi yakıcı, kavurucu, amansız muharebeleri başlamıştı.

Büyük Taarruz

24 Temmuz 1331 gece saat iki! Siperlerin içinde kumandan, zabit, nefer hepimiz ayaktayız. Cephede gayritabii bir sessizlik var.

Eskikitaplarim.com

Ufkun beyazlaşmaya başlaması bize sabah olduğunu müjdelerken bir obüs topunun ateşe başlaması o günün hayatımızın nihayetine kadar ne unutulmaz bir facia ile geçeceğini bize ihtar etmişti.

Topçu ateşi sabahseheriyle başlarken alayın tarassut mahallinde her günkü işime başlamıştım. Denizin üstünde düşmanın getirdiği zırhlılar, kruvazörler, torpidolar, mütemadiyen fayrap etmiş, ateşler püskürtüyorlardı.

Gün doğduktan sonra deniz kuvvetlerinin bombardımanlarına siperlerimizin önünde mevzi alan, düşman sahra ve cebel topları da iştirak etmeye başladılar. Biraz sonra deniz kenarına yakın mesafelerde bulunan monitörlerin kale toplarına benzeyen büyük çaptaki topları da, ateşe başladı.

Cepheyi henüz dürbünle tetkike başlamıştım. Seddülbahir önündeki düşman filosu üç parçaya ayrıldı. Bir kısmı sağımızda Saros körfezinde ve diğer kısmı da solumuzda Çanakkale Boğazı methalinde bizim siperleri yan ateşine almaya başladılar.

Cephedeki filo da toplarını mütemadiyen grup borda ateşi ile üzerimize savuruyordu. Artık patlamayan, homurdanmayan top kalmamıştı. Her ne tarafa baksanız size top mermilerinin yüzleri yakan infilak ateşi çarpıyordu. Münferit topların sesleri kesilmiş, durmadan dinlenmeden patlayan homurdayan bataryaların çıkardığı sesler, orasını şimşekler çakan, gök gürlemesi haline getirmişti. Müthiş bir tufanda bulunuyormuş gibi kasırgalar yaratan, amansız bir ateş üzerimize yağıyordu.

Aman Allahım o ne idi! Tasavvur edilemeyecek bir felaket. Bizim bilip, işittiğimiz top ateşi fasılalı bir gürleme! olabilirdi. Fakat bu öylesi değil!

Mütemadiyen çakan şimşekler ile, semaları yere indiren bir afet! Bir volkanın zaman zaman içinden gelen korkunç gürültülerinden daha şiddetli bir inilti! Saatler geçtikçe bu hal şiddetleniyor.

Müdafaa hattımızın üstü, mütemadiyen havaya sıçrayan, topraklardan, bir tencere içinde kuvvetli bir ateşle kaynayan su sathı gibi fokurduyordu.

Her taraftan mermiler homurdanarak yerde, havada patlayarak dağılan mermi parçaları etrafımızda yağmur yağıyormuş gibi düşüyor... Ah! diye haykıranlar, yere düşenler, ıstırap içinde inleyerek yerde yatan yaralılar. Sanki bütün dünya azap ve ıstırap içinde kıvranıyor.

*
* *

Bu hal saatlerce devam etti. Top seslerinden kulaklar artık işitmez oldu, toprağın üstü demir tarlasına döndü. Tepemizde, önümüzde, sağımızda, solumuzda patlayan mermilerden, duygularımız durmuş, felce uğramış gibi idik.

Sabahleyin biraz düşünebildiğimi hatırlıyorum. Ondan sonrasını artık ben de bilmiyorum. Yalnız gözlerim mütemadiyen lavlar çıkaran bir volkan seyrediyordu. Bir aralık alayın kumandanı Rıza ve birinci ferik fırka 124. alay tabur kumandanlarından binbaşı Şerif, bizi gerilerinde bırakarak tarassut mahallinde düşmanı gözetlemeye başladılar.

Bu esnada telefonla kolordu, fırkadan ve bizden vaziyetimizi soruyordu. Siperleriniz nasıl? Telefatınız çok mu? Bombardıman ne tahribat yapıyor?

Telefona başka muhavereler de karışıyor:

—Cephane isteriz! Bomba gönderin! Filan siper harap oldu! Şurası göçtü! Sağımızla irtibat kesildi. Gönderilen nöbetçiler orada barınamıyor!...

İşte bütün bu sıralarda top ateşi sabır ve tahammülleri aşan bir hal aldı. Ateş içinde yanıyorduk. Sanki bütün dünya yerinden oynamış, kudurmuş gibi bağırıyor, topların sesleri çıldırmış gibi göğe çıkıyordu.

Tam saat iki buçuğa kadar ellerimizle dürbünlerimizi tutarak gözlerimizi kırpmadan, biraz sonra bizi süngüsüyle yok etmek için üzerimize atılacak olan düşmanı bekledik.

Eskikitaplarim.com

Siperlerimizi yok eden düşmanın o müthiş topçu ateşi bombardımanı

Birdenbire kesildi. Bizim topçu cephanemiz çok az olduğu için düşman bombardımanına topçumuz az iştirak ve mukabele etmişti. Güneş arkamızdan düşman siperlerine doğru geldiği için karşımızdaki siperleri pek iyi görüyorduk. Esasen siperler pek yakındı. İki siperin arası bazı yerlerde on beş ve azami yüz elli metre mesafeyi geçmiyordu.

Bu sırada gözüme bir aynanın aksettirdiği güneş ziyası gibi parlak bir şeyler tesadüf etti.

Yorulmuş olan gözlerimi açarak baktığım vakit, karşımda İngiliz kuvvetlerinin siperlerden haricinde parladığının farkına vardım. Düşman hücum ediyor!... diye seslenmişim...

Alay kumandanı hemen yerinden fırladı, tarassuda geçerken yüksek sesle bana topçuya! ve ileri hatta düşmanın hücum için hazırlandığını haber ver! dedi.

Telefonu açıp mikrofonu yüzüme getiriyorken telefonda bir çok sesler işitmeye başlamıştım. Her yerden bir ses düşman taarruza kalkıyor!... hücum edecek! Otuzuncu alay! Otuzuncu alay düşman siperlerden çıkıyor. Cephenizde hücuma geçiyor.

Diğer bir ses. Birinci bölük Kanlısiperi takviye edin!

İkinci müdafaa hattından ihtiyat bölükler birinci hatta!

—Bomba sandıklarını sağ cenaha... Sol cenahta irtibatı muhafaza edin...

—Merkeze bir takım daha gönderin!

—Otuzuncu alay! Otuzuncu alay düşman hücumu cephenize oluyor. Size takviye kıtası geliyor.

—Birinci takım! Şarapnel ihtiraklı. Hazır.

Bu sesler telefonda bir anda ve bir vaveyla halinde söyleniyor, işitiliyor. Bir aralık fırka topçu kumandanını telefonda bulabildim.

Topçu kumandanlığına tarassutlarımızı söylerken o bana ce-

vap verdi. Otuzuncu alay... Çocuklar metin olun! Şimdi düşmanı şarapnel ile olduğu yerde yere sereceğiz! Piyedemizi ezdirmeyeceğiz! Ateşe hazırız.

Düşman üç saf halinde hücuma kalktı ve siperlerimize girdi, şimdi ya onlar, ya biz...

Telefonu bırakıp tarassut mahallindeki delikten dürbünü düşmana çevirdiğim vakit tüfeklerin ucuna takılmış süngülerin güneşe karşı parlayan akisleri gözüme çarptı.

Bu sefer süngülü İngiliz kıtalarının ilk kademelerini, siperlerden birer birer kum torbalarını çekerek dışarıya doğru çıkarken görüyordum. Biraz sonra herkes hasmını yok etmek için süngüsünü diğerinin göğsüne batıracaktı. Bombalar, revolverler patlayacak, tüfekler mitralyözler oraları inletecek, binlerce insanın hayatına nihayet verilecekti.

İngilizlerin ilk hücum hattı toprak üstüne çıkmıştı. Hücuma kalkarken topçumuzun şarapnelle bir grup ateşi, düşman ilk hücum kademesinin tam tepesinde patladı. Bu o kadar mahirane bir topçu ateşi idi ki siperlerden çıkan düşmanın hücum safı olduğu yerde serildi kaldı. Biraz evvel heyecan içinde sarsılan kalplerimizde demirden sağlam, yeni bir kuvvet doğdu.

Şimdi alayın bütün cephesinde kasırga gibi bir piyade ateşi başlamıştı. Makineli tüfekler takırdayarak düşmana ateş ediyor!

SİPERLERİMİZDE KANLI BOĞUŞMALAR

İngiliz askerleri siperlerimize girdiler. Süngü süngüye bir harp başladı. Bu harp insanlığın utanacağı, hatırası tüyler ürpertici bir boğuşma idi.

Karşımızdaki İngiliz siperlerinden, süngülü, bombalı ikinci

hücum kademesi de dışarıya doğru fırladı. Daha sonra üçüncü bir hücum kademesi daha çıktı. Siperlerden dışarıya çıkan bu kıtalar birbiri ardında üç saf teşkil ederek süngülerini iki elleriyle kavramış; ileriye doğru uzanmış bir halde koşarak müdafaa hattımıza hücum ettiler ve siperlere girdiler.

Telefonu elime aldığım vakit kulaklarıma mütemadiyen feryadlar, her istasyondan otuzuncu alay, otuzuncu alay diye haykırmalar geliyor. Kimisi düşmanın siperlerimize hücum ettiğini haber veriyor, kimisi siperlerimizin ne halde olduğunu soruyordu. Her çeşit muhavereler, emirler...

—Kanlı siper sukut etti. İrtibat yok. Birinci takım kumandanı şehit. Üçüncü takım mahvoldu.

—İhtiyat bölüğü taarruz ediyor. Sol cenahta düşman tutunamıyor.

—Birinci bölükten hayır yok. Ah vuruldum. Telefoncu gönderin.

—Otuzuncu alay! Otuzuncu alay! Ne haldesiniz? Rapor verin.

Telefon hatlarının bu mükalemeleri kaydettiği bir sırada birdenbire mükaleme inkıtaa uğradı. Alay merkezine gelen bütün hatlar bombalarla tahrip edilmişti.

Alay kumandanı yaverine: «Kazım haydi birinci tabura, Münim sen de ikinci tabura marş, marşla, hücum ne halde, vaziyet nedir? Çabuk malumat getirin.

Telefoncuları hatta gönderin! diyordu.

İki müdafaa hattının arasındaki geçit baştan başa, dipçiklerine kadar silahları kana boyanan askerlerimizle dolu. O hayat memat anında yüzlerinde kahramanlığın meşalesi parlıyor. Gözler düşmanı eritecekmiş gibi açılmış, birinci müdafaa hattında vuruşma, çığlık, kıyamet kopuyor.

Artık her şey iki metre enindeki siperler içinde hallolunacak! Kim daha evvel süngüsünü diğerinin göğsüne batırırsa o yerinde kalacaktı. Bir dakika içinde ya onlar hayata veda etmiş veya biz bir

Eskikitaplarim.com

süngü darbesi neticesinde ebediyyen dünyaya gözlerimizi kapamış bulunacaktık. Siperlerimizde bütün bir insanlığı ve medeniyeti ağlatacak bir hercümerç başlamıştı.

O dakikada ne anaların ak saçları, ne sevgililerin tatlı gülüşleri, ne sevimli masum çocukların güler yüzleri, kimsenin gözüne gözükmüyordu. Kainatın alt üst olduğu bu anda herkesin düşündüğü şey düşmanını yok etmekti.

Siperlerin içinde çarpışan süngülerin şakırdısı bombaların infilakları, bunun arkasından boğuk boğuk sesler, feryatlar, iniltiler, ah!... Of!... Ve bu meyanda İngilizce kesik kesik bir takım laflar yükseliyordu. Binlerce insan boğaz boğaza gelmişlerdi. Herkesin gözleri bir yangın gibi ateş saçarak kan çanağına döndü.

Siperlerde bir kıyamettir gidiyor. Orası bir mahşerdi. Kilometrelerce uzunluğundaki bu toprak kovuklarında akıllara durgunluk verecek kanlı bir boğazlaşma başlamıştı.

Binlerce insanın üstü başı mezbahadan çıkmış gibi kan içindeydi. Hasmını yok etmek için şuurunu kaybetmişcesine birbiriyle vuruşan insanların boğuşması yarım saat devam etti. Bazı siperlerde mahvolan küçük kıtaların yerine takviye kıtaları gönderiliyor; bazı yerlerde ise düşman kamilen yerlere serilmiş yüzüstü yatıyordu.

Siperlerimize giren düşmandan çoğunun süngüden geçirilmesi üzerine, orada barınamayacağını anlayan geri kalanları siperlerimizi terkederek kendi hatlarına kaçtıklarını görüyorduk.

Şimdi anlaşılması lazım gelen bir şey vardı: Acaba tekmil siperler, askerimizin elinde mi? Bunu henüz kimse bilmiyordu. Siperlerin içi daha vücutları soğumamış, yaralarından kanlar sızan ölülerle ağzına kadar dolmuştu. Bir o kadar da üst üste yatan yaralılar vardı. Bir gün evvel bir insan boyundan daha yüksek derinlikte bulunan siperler şimdi gezilemeyecek kadar cesetlerle yükselmişti. Orada burada, bombadan parçalanmış kafalar, dışarıya fırlamış bağırsaklar, tersine dönmüş bacaklar, parça parça olmuş kollar bir kat Türk, bir kat İngiliz ölü ve yaralıları bir enkaz halinde yığılmış duruyordu.

Eskikitaplarim.com

Bunların üstüne basılacak olursa, düşmana görünmeden siperlerde gezilemiyordu. Bastığımız her yerde bir yaralının bulunuşu onun feryadının yükselmesine sebep oluyor o sesleri işitir işitmez hemen basacak başka bir yer aramak mecburiyetini gösteriyordu. Üç saat içinde yapılan tetkikatın neticesi alındı. Ufak bir kısım siperden başka tekmil hattı müdafaada düşmandan eser yok! Hepsi alayın elinde olduğu anlaşıldı.

Mukabil Taarruzumuz

Alay kumandanı verdiği bir emirle mukabil bir taarruzla o küçük parçadan da düşmanın atılarak alayın yüksek şerefinin muhafaza edilmesi istenildiğini, zabitlerin ve efradın candan vatan duygularının bunu temine kafi olduğunu bildirdi.

Biraz sonra ikinci taburumuzun iki bölüğü bu emrin neticesi olarak gece karanlığınd ateşli bir hücum yaptılar. Düşmana saldırdılar. Bombalar gene patladı, feryat ve avazlar yükseldi. Düşmanla göğüs göğse, boğaz boğaza geldik. Süngülerin şakırtısı, silahların patlaması, her yeri gene inletiyordu. Zavallı mülazim Mehmet Ali'nin bölüğü emsalsiz bir kahramanlıkla mukabil taarruzunda muvaffak oldu. Ve düşmanı siperlerde olduğu yerde boğarak imha etti.

Fakat kendisi de bir süngü yarasıyla şehit düştü.

Şimdi bütün hattın alayın elinde olduğuna dair alınan raporları fırkaya bildiriyordum. Gece yarısı olmuştu. Yaralılara sargı yerine sevk için çalışmaya başladığımız sırada bunu anlayan düşman hareketimize mani olmak için üzerimize şiddetli bir top ateşi açtı. Gece üzerimize kasırga gibi şarapnel misketleri düşüyordu. Ölü ve yaralı miktarı o kadar çoktu ki, ikinci düşman taarruzuna karşı mutlaka siperleri temizlemek lazımdı. Taburların sıhhiye efradı ve onlara yardımcı olarak verilen neferler buna çalışıyor fakat mevcut teşkilat ihtiyacı karşılayamıyordu.

Devam eden topçu ateşinden yeni zayiat vermeye başlamış ol-

duğumuz için gündüz mevcuduna bunu da ilave etmek lazımdı. Alay kumandanı siperlerin pek acele temizlenmesi için bu işle uğraşmaklığımı bildirmişti Hattı müdafaayı baştan başa gezerek neticenin bildirilmesini de ilave etti.

Bomba, şarapnel, mitralyöz yağmuru altında bu işe başlamıştık. Siperlerin içinde dört beş kat teşkil eden, yığılı insan cesetlerinin bulunduğu bir siperden çalışmaya başladığı vakit alayın genç mülazimlerinden mukabil taarruzda yaralanarak ölen mülazim Mehmet Ali'yi bir eli göğsünde yarasını avuçlamış bir halde gördüğüm vakit titredim. Gözleri yarı kapanmış bir halde yatıyordu. Elbisesi siper topraklarıyla biraz örtülmüştü. Kan içindeydi. Fakat üstü başı temizlense adeta ölmemiş de uyumuş sanılırdı.

Diğer taraftan birinci mülazim Kemal iki yerinden tehlikeli surette yaralanmış; koltuğuna giren iki neferin yardımıyla sargı yerine götürülürken arkadan gelen nefer de bir şarapnelle yaralanmıştı.

Yüzbaşı Mustafa'nın üstü başı kan içindeydi. Bölüğü ile beraber düşmanla harp ederken bölük erimiş; kendisi ehemmiyetli bir yara almıştı. Kafile kafile neferler, onbaşılar, çavuşlar kimisi kolundan, kimisi bacağından kimisi göğsünden, karnından, başından birer kahramanlık nişanı almış olarak geriye, sargı yerine götürülüyorlardı. Bu gidenler arasında yolda topçu ateşinden ikinci defa yaralananlar da vardı.

Çünkü yollar topçu ateşi altında, cehennem gibi yanıyordu. Sabahlara kadar bir yandan harp, diğer taraftan yaralı sevkiyatı akılların alamayacağı müşkülat ve ıztıraplarla devam etti. O günün cenup grubu cephesinde düşman kuvvetleri şöyle bulunuyordu:

Birinci fırkanın karşısında Hintliler, 13, 14. fırkaların karşısında Fransızlar vardı. Bugünkü harpte asıl taarruz bizim fırkanın cephesine, bir kısım da 13. fırka cephesine icra edilmiş ve bunu da Londralı İngiliz centilmenleri yapmıştı. Siperlerimize girip ölenlerin hüviyetlerini tetkik edince bize taarruz edenlerin 29. İngiliz fırkası Esset, Nortumberland, Hampshir, Kumberland isimlerindeki dört alay olduğunu anladık, bu fırkanın mevcutları bizim fırkalar mevcutlarından pek çok fazla idi.

Siperlerimize girip de ölen İngilizler taarruz günü sabah tuvaletlerini yapmışlardı; bu göze çarpıyordu. Hepsi saçları temiz temiz taranmış, yüzleri kolonya ile yıkanmış tıraşlı gençlerdi. Delikanlılar göğüslerinde Türkün kuvvetli pazusundan çıkan bir süngü hamlesiyle açılmış birer yara olduğu halde siperlerimizde cansız yatıyorlardı.

Ekserisinin ceplerinde birer sevgili resmi vardı.

Hepimizin kaşları çatkın olduğu halde bu ölülere burada ne işiniz var? diye sorar gibi oluyorduk. Bunların Londra'yı bırakıp da Türkün toprağına niçin ayak basmak istediklerini sormak, yerinde bir sual değil miydi?

Dinlenmek Yerine Harp

Sabah olmuştu. Ömrümüzün sonuna kadar unutamayacağımız bir gün evvelki facia bizi o kadar ezmişti ki sabah güneşi çıkarken gözlerimizde görecek takat kalmamıştı. Ruhsuz ve dimağsız bir torba et gibiydik.

Alay karargahında kendimi bir yere atıp yarım saat tatlı bir uyku uyumak hiç olmazsa biraz dinlenmek istiyordum. Kabil mi? Harp gene başladı ve gene düşman bataryalarının cehennem ateşini beklemeye başladık.

Bu aralık telefoncu neferi elime kolordunun bir tamimini sıkıştırdı. Dünkü muharebede alayın siperleri muhafaza ettiğine dair yazdığımız muharebe raporuna mıntaka kumandanı cevap veriyor, alaya teşekkür ediyordu.

Tamimin esası şöyle idi:

Dünkü harpte üç saf ile düşmanın çok şiddetli hücumunu aynı şiddetle mukavemet ederek tardeden ve her noktada düşmanı ezerek bir karış toprağını kaybetmeyen onuncu fırkanın gösterdiği yüksek ve muvaffakiyetten, dolayı zabitlerini ve neferlerini tebrik ederim.

Eskikitaplarim.com

Zaten ben onuncu fırkadan bundan başka bir şey beklemezdim.

Bu tamim taburlara, bölüklere ve efrada tebliğ edildiği vakit herkesin yüzünde vazifenin ifasından doğan bir sevinç havası belirdi. Elde edilen zaferin yüksek gururunu duyuyorduk.Bu tamim öyle samimi yazılmıştıki kelimelerin, satırların arasında Trommer Paşa ile bütün zabitler ve efrat arasında ötedenberi hissedilen muhabbet ve şefkatin gizli olduğu samimiyet rabıtaları açık olarak görülüyordu. Trommer Paşayı ben vazife başında titiz ve asabi, hususiyet halinde çok kibar ve nazik olarak tanıdım. Ona karşı fırka içinde kalplerden gelen bir sevgi ve bir bağ olduğunu görürdüm.

Bundan sonra paşa kendi erkanı harp reisi Şefik Beyle birlikte siperlere geldi. Güler yüzle, hepimizi cemilekarane sözler söyledi ve bu alakayı neferlerden bile esirgemedi, harap siperleri baştan başa gezdi; herkesin ellerini sıktı, gönüllerini aldı. Büyük bir muharebeyi muvaffakiyetle geçirmiş insanlara şu nazik muamele bilir misiniz ne büyük gıda ve şifa idi.

Şu muamele de gösteriyordu ki Trommer Paşa her insanın bir fazileti olduğunu idrak etmiş ve maiyetine kıymet vererek iş görmenin en muvaffakiyetli yol olduğuna iman etmiş, olgun bir insandı.

ÖLÜLERE BASARAK HARP EDİYORUZ

Emsali görülmemiş bu harpte Türk milletinin göğsü mukavemet etti

20 Temmuz 1331 sabahıydı. Bize binbir tehlike ve endişe doğuran gecenin karanlığı dağılmış, sabah ışığı siperlerimizin üzerine aksetmeye başlarken topçu ateşi de bütün şiddetiyle başlamıştı. Bugün acaba yine ne olacaktı? Göğe baktığım vakit sıra

sıra dizilmiş leylek kafilelerine benzeyen tayyare filolarının hem bizim grup, hem de şimal grubu üzerinde mütemadiyen dolaştıkları seçiliyor.

Harp devam ediyor. Dün ölen ve yaralananlar yerine yeni mangalar teşkil ediliyor, dünkü müthiş muharebenin zayiatından, siperler henüz temizlenmediği içindir ki siperlerdeki nöbetçiler düşmanın ve arkadaşlarının cesetleri üzerine çıkıp, İngiliz siperlerine ateş ediyorlardı. Müdafaa hattında siperlerden nişan kalmamış, ileri hat açık bir müdafaa hattı olmuştu. Topçu bazan geri ve bazan ileri bazan bir müdafaa hattımızı amansız bir ateşle dövüp duruyordu. Acaba bugün yine yeni bir hücum mu olacaktı? Bunu düşünerek düşmanın harekatını bekliyorduk. Bir aralık topçu ateşi solumuzda on üçüncü fırka cephesinde, daha şiddetlendi ve bizim fırkanın yirmi dokuzuncu alayından bir kısım kuvvet kırk altıncı alaya takviye olarak gönderildi. Bizim ihtiyatımız da yirmi dokuzuncu alay emrine verildi. Cephede bir kıyamettir gidiyordu. Bilhassa sol cenahta korkunç bir harp vardı. Güneşin kızgın ve eritici sıcağı altında bu hal akşama kadar devam etti. Baştan aşağı sinir kesilmiştik. Düşmanın en ufak bir hareketini kaçırmıyor ve buna karşı daimi tedbir alıyorduk. İhtiyat kuvvetlerimizi birinci hattımızın hemen gerisinde, Kapalıyol denilen zikzak yollarda, elleriyle tüfeklerini tutmuş ve köşelere çömelmiş bir halde, akşama kadar beklediler. Topçu ateşinden onlar da zayiat veriyorlardı. Gece olunca harp biraz hafifledi. Siperleri tamir etmek üzere tamirat müfrezeleri işbaşı yaptı. Diğer taraftan da en üst kısmına kadar ölülerle dolu olan siperleri temizlemek üzere müfrezeler yol açmaya başladılar. Cesetleri birer birer dışarıya çıkarıyorlardı. Fakat yine düşman topçusu amansız bir ateş açmıştı ve bu işler şarapnel infilakları altında yapılıyordu.

Gece gündüz durmayan bir harp içindeydik

Nihayet bir an geldiki siperlerden çıkarılan ölüleri köşe, kı-

Eskikitaplarim.com

yı bucak almaz oldu. Her taraf dolmuştu. Alay karargahı civarında, benim zeminliğin karşısında biraz genişçe bir saha bulduk. Alelacele büyük büyük açabildiğimiz çukurlara ölenlerimizi ve bu meyanda düşman ölülerini yerleştirmeye ve üzerine de toprak çekmeye başlamıştık.

Düşman ölüleri arasında İngiliz zabitleri de vardı. Bunların üzerlerini aradığımız vakit bulabildiğimiz yazılı kağıtları tetkik etmek üzere kolorduya gönderiyorduk.

Bir müddet sonra fırka vasıtasıyla bize gönderilen kolordu tamiminde cephemizde cereyan eden o büyük muharebede maktul düşen bir İngiliz kumandanı üzerinde bulunmuş bir muharebe emri sureti neşredildi.

İngiliz cephe kumandanı, kendi kuvvetlerinin yapacağı hücumu anlatırken, İtilaf devletleri topçusunun karadan, denizden o vakte kadar emsali geçmemiş bir tahrip topçu ateşi yapacağını ve on saat devam edecek olan bu topçu ateşinden sonra düşman siperlerinde (bizim siperlerde) hayatta hiçbir Türk piyadesi kalmayacağından üç saf teşkil edecek Büyük Britanya hücum kuvvetlerinin, birinci safı süngülü, bombalı, ikinci safı süngülü efrattan ibaret olduğu halde hücuma geçeceklerini ve bu kıtalar düşmandan hiç mukavemete maruz kalmayacağından şayet düşman siperlerinde berhayat kalmış asker bulunursa bunların da geriye sevki için tertibat alınması icap edeceğini ve bu iki hücum safı arkasından üçüncü bir saf da hücuma iştirak edecek ise de bunların vazifesi zaptolunacak Türk siperlerinin derhal İngiliz siperleri gibi düşman aleyhine çevrilmesi için çalışmak olduğunu bildiriyordu.

Evet hakikaten düşman kuvvetleri kendilerinin dediği gibi o gün cenup grubunda dünyada emsali geçmemiş korkunç bir topçu ateşi yapmıştı. Fransız ve İngiliz topçuları denizden gemileriyle karadan sahra, obüs, cebel bataryalarıyla aralarında müsabaka edercesine müthiş bir cehennem ateşi açtılar ve orada taş taş üstünde bırakmadılar.

Bir telefonda öğrenilen facia

Arazinin üstünü delik deşik ettiler. Ve bütün harp meydanını, sanki orada bir demir madeni varmış gibi mermi parçalarıyla doldurdular. Fakat Türk milleti tarihin takdir ile, tebcil ile yad eceği emsalsiz bir sabır ve metanetle, bu korkunç ateşe en cesur insanlara parmak ısırtacak bir şecaatle göğüs gerdi. Karşımızdaki ordular akılların kabul etmeyeceği kadar bol vesaite malik idi. Biz ise bu vesaitten tamamıyla mahrum bulunuyorduk, hatta topçu cephanemiz bile sayı ile sarfediliyordu. Fakat Türk ordusu düşmanın taarruzunu yumruklayarak ezdi ve oradaki harbi kazanarak tarihine şanlı bir zafer daha kaydetti. Sonradan öğrendik ki düşman sekiz saat zarfında başımızın üstünde elli bin mermi patlatmış.

İki gün sonra öğrendik: Bu sefer de Anafartalarda düşman hücuma geçmişti.

26 Temmuz 1331... İki gündenberi pek kanlı devam eden düşman taarruzunun şiddeti tamamıyla kırılmış harp meydanı kanlı muharebelerin ertesi gününü bildiren intizamsız piyade ve topçu harbi şeklini almıştı. Bu sırada aklıma bir şey geldi! Telefonla etrafımızdan haber almak üzere mikrofonu kulağıma götürdüğüm vakit heyecanlı bir muhavere duydum: Şimal grubunda (Anafartalarda) kıtalarımız dün sabahtan beri çok kanlı muharebeler yapıyormuş: Düşman oraya mühim miktarda ihracat yapmış, biraz ilerlemiş. Şimdi kıtalarımız taarruza geçmiş.

Deli gibi telefonu kulağımdan ayırmışım. Etrafı dinledim. Filhakika gerilerimizden, derinden derine inleyen top sesleri şiddetli muharebe gürültüleri geliyordu. Alay kumandanına haber verdim. Hep beraber bir daha cephe gerisini dinledik. Demekki Anafartalar'da da şiddetli bir harp vardı. Biz cephemizde uğraşmaktan, düşmanla boğuşmaktan, kulağımızın hemen geri-

Eskikitaplarim.com

sinde patlayan topların seslerini bile duymamışız. Felaket! Şimdi bizde bir endişe başladı. Cephemizde düşman taarruzlarını mahvetmiştik. Ya gerimizde düşman muvaffak olur da boğaza inerse ne olacağız, esir mi olacağız? Akıtılan kana mı, kaybettiğimiz Türk gençlerine mi acıyalım?

Yine telefonla dosttan, ahbaptan soruyor, vaziyet hakkında malumat alıyorduk. Düşman Kocaşahin tepesine kadar ilerlemiş, gece vakti çok acele olarak fırkanın 28. alayı şimal grubu emrine gönderilmiş. Süngü hücumu yapacakmış...

Şimal grubunda, Anafartalarda ne oldu! Ne olacak? diye saatlerimiz tahammül edilmez bir endişe içinde geçiyordu.

Cephemizde düşman uğradığı muvaffakiyetsizlikten kendisini toplamak için bu gün pek cansız top ateşi yapıyordu. Fakat Anafartalar, şimal grubu, Arıburnu cephesinde çok şiddetli muharebelerin yapılmakta olduğunu top ateşinden anlıyorduk. Gerilerimizi düşünmek bizim için mühim bir üzüntüydü. Bir aralık siperlerimizi dolaştık. Büyük bir zelzeleye uğramış köy harabesine benzeyen müdafaa hattında, top mermilerinin açtığı namütenahi çukurları gördükçe, geçirdiğimiz muharebenin felaketini daha şümullu anlıyor ve oradan nasıl kurtulduğumuza şaşıyordum.

Harbin doğurduğu felaket eserlerini tamamen ortadan kaldıramıştık. Orada burada ölmüş insanlara, toprağın arasına gömülmüş kollara, siperlerin yan duvarlarına yapışmış beyin parçalarına, bir tahrip mermisinin etrafı sapsarı bırakan infilakıyla bir toprak köşesine sıkıştırdığı kemik parçalarına tesadüf ediyorduk. Birinci hattı müdafaada taaffün eden kan kokularından durulamayacak dereceye gelmişti. Düşman müdafaa hattıyla bizim ileri hat arasındaki arazi üzerinde taarruz esnasında devrilip ölen insanlar oldukları gibi darmadağınık yatıyorlardı. Havanın sıcağından, güneşin şiddetinden bütün cesetler şişmiş, taaffünden oradan geçilemeyecek kadar fena bir koku hasıl etmişti. Ölen insanlar tebdili şekletmiş, tanınmayacak, mosmor bir renk almıştı. Siperlerde yürümek kabil değildi. Bir buçuk adam boyu

yüksekliğindeki siperlerden ancak eğilerek geçebiliyorduk. Her bastığımız yerde bir insan vücuduna, ayağına, koluna tesadüf ediyorduk. Diğer taraftan yerlere düşmüş silahlar, bir top mermisinin tam isabetiyle sahibi ile beraber parça parça olmuş tüfekler, kanlı süngüler, cephaneler, kazma, kürekler, istihkam malzemesi orada burada insan cesetleriyle karışmış bir halde duruyordu. Siperlerde bulunan bu harp enkazı arasında, zabitlerin nazarı dikkatini celbeden mühim bir şey vardı: İngiliz filintaları! Milletimizin tarihine pek kahramanca şanlı bir sayfa ilave eden bu harbin unutulmayacak feci hatırası olmak üzere bütün zabitler, hepimiz, kumandanların müsaadeleriyle bizi öldürmek için kullanılan kanlı filintalardan birer tane almış ve yattığımız zeminliklerin duvarına asmıştık. Hemen hangi zabit arkadaşın zeminliğine gitseniz kan lekeleri içinde bulunan bu silahlardan bir tanesinin duvarda asılmış olduğunu görebilirdiniz. Binlerce insan cesetleri siperlerden çıkarılarak esvapları ile beraber açılan dört köşe kabirlere toplu bir halde yerleştiriliyor ve üzerlerine toprak çekiliyordu. Bu mühim işleri yaparken bizi daima meşgul eden bir şey vardı.

Anafartalar ne halde?

Şimal grubundaki harp ne vaziyette? Çanakkale'de dar bir sahaya sıkışan harp öyle bir vaziyette idi ki bir siperin düşman tarafından zaptı bütün cepheye tesir ediyordu. Binaenaleyh cenup grubunda, Anafartalar'da vukuua gelecek herhangi bir felaket hepimizi şiddetle müteessir ediyordu. Onun için gerilerimizde cereyan eden muharebeleri şiddetle merak ettiğimizden çok üzüntülü bir halde idik. Her vakit malumat almak istiyorduk. Fakat kabil mi? Bütün cepheler ana baba günü. Herkes ateş içinde kıvranıyor; kendi halini düşünüyor, karşısındaki düşmanı ezmek için uğraşıyor ve boğuşuyordu. Kimsenin kimseyi düşünecek hali yok, malumat vermeye mecali yok; zamanı yoktu.

Eskikitaplarim.com

Miralay Mustafa Kemal'in Zaferi

Nihayet akşam üzerine doğruydu. Telefoncu neferi bir haber getirdi:

—Efendim Anafartalarda düşmanı kovalamışlar! O anda bana dünya bağışlansa idi belki bu kadar sevinemezdim. Hemen telefona koştum. Fırka ile karargahlardaki tanıdıklarımızla, telefonla muhaberede bulunarak vaziyeti anlamaya çalıştım. Her taraf telaş içinde idi. Fazla malumat almaya imkan yoktu. Şu kadarı bana tebşir olunabildi:

—Miralay Mustafa Kemal Bey Anafartalardaki düşmanın en şiddetli taarruzlarını önlemiş. Cehennem gibi bir harpten sonra sureti katiyede mağlup etmiş. Mukabil taarruzlarımız muvaffakiyetle neticelenmiş. Ve artık Anafartalarda hiçbir tehlike kalmamış. Conkbayırı, Kocaçimen tepesi, hepsi elimizde. Fırkanın 28. alayı da bu şerefli harpte mühim bir taarruz, süngü hücumu yaparak muvaffakiyet kazanmış...

Bu haber bizde öyle bir neşe uyandırdı ki rastgelene bu haberi vermek için tehalük duyuyorduk. Koşarak alay kumandanına haber verdiğim zaman o da nefes almadan haberin hemen taburlara bildirilmesini söylemişti.

Oh!... diyorduk... aman kurtulduk. Şimdi geniş bir nefes alabiliriz.

Ne tuhaf, o gün Çanakkale'nin öyle tatlı bir seması vardı ki hiçbir yerde en ufak bir parça buluttan eser yok. Bütün sema berrak, fevkalade güzel; deniz, sema baştan başa mavi bir renkte... Sanki yüzümüze gülüyordu.

Ah diyordum, ne olur? Bana izin verseler de atıma binip dörtnalla Anafartalar cephesine de gitsem; oralarda da bir kaç fotoğraf alarak hayatımın nihayetine kadar bana şu kıymetli hatıraları düşündürücek notlar alsam, müşahedelerimi kaydetsem. Türkün yarattığı harikaları, şehamet menkibelerini yazarak göğüs kabartsam. Askerlik bu; kabil mi? Cephedeki vazifeden ayrılmama imkan yok. Çünkü biz de harp içindeyiz. Ne yazık ki o cephelere ait hiçbir müşahedem olmadığından yalnız o şerefli yüksek muvaffakiyeti kaydederek teferrüatına ve safhalarına ait hiçbir malumat veremiyorum. O cepheye ait yazılacak pek çok mevzular, fedakarlıklar, kahramanlıklar olduğu halde maatteessüf hiçbiri hakkında müşahedem olmadığından yazı yazamıyorum! Muhakkak olan bir şey varsa Anafartalar zaferi cenup gurubunu ve Çanakkale'yi kurtarmıştı.

Cephemizdeki muvaffakiyetten sonra, Anafartalar'ın da zaferi bizi çok sevindirmişti. Hattı müdafaamızı dolaşmaktan geri dönmüştüm. Zeminliğimde yorgunluğumu dinlendirmek için otururken birdenbire patırdılı ayak sesleri başladı.

Bir İngiliz Esiri

İki üç kişinin zeminliğe doğru gelmekte olduğu anlaşılıyordu. Meydanda bulunan nöbetçi seslendi. Başımı zeminlikten çıkarıp baktığım vakit iki süngülü neferimizin sevkederek bana getirdiği kırmızı yüzlü bir delikanlıyı görmüştüm. Elbisesi başka biçimde, başı açık, yaralıydı.

—Bir İngiliz esiri! dediler.

İkinci son taarruz gecesi siperlerimize girip de tutunamayarak kaçabilen düşman efradı arasında bulunuyormuş. Yaralanmış; düşmanla aramızdaki harp sahası arasında bir merminin açtığı geniş bir çukura girip kalmış; gece bizim keşif kolları bulmuşlar. Derhal harp meydanından kucaklayarak siperlere getirmişler. Yarasını sarmışlar, esir olduğu için geriye sevkedilmek üzere alay karargahına gönderilmiş. Tahminen yirmi bir yaşlarında, yakışıklı bir İskoçyalı, beti benzi atmış, sapsarı. Yarasından fazla kan zayi ettiği için mecali kalmamış. Dehşetli korku içinde! Tek tük Fransızca da söylüyordu, ismini sordum. O cevap vermeden: «Beni ne yapacaksınız?» diye endişe ile soruyordu. «Korkma, dedim. Bu dakikadan itibaren harp safları haricin-

Eskikitaplarim.com

desin, sana kimse bir şey yapmaz.» Bitkin bir halde idi. Biraz istirahat etmesi için oturttum. Sandalyeye henüz yerleşmişti ki: Sam vatır (Aman biraz su!) diye inledi. Bardakla getirttim. Evvela bana bir yudum içirtti. Sonra da kendisi içti.

Anlaşılan İngiliz esiri emin değildi, korkuyordu. Kendisine verilen bir bardak su yetmemiş olmalı ki daha istedi, maşrapa ile getirttim. Bir yudumda hepsini içti. Esasen hava sıcak olduğu gibi yaralı olduğu halde ateş mıntakasında epey kalmış, ölümle pençeleşmiş, kan kaybetmişti.

Yemek istemedi ve «Aman dedi. Bana biraz müsaade edin; şurada uyuyayım.»

Tam dört saat uyumuştu. Daha fazla tutamazdım. Uyandırdık; uykusuzluğunu giderdiğinden dolayı memnundu.

Bir neferimin nezareti alkında geriye sevkediyordum. Askerce selam verdi. Başını sallayarak Tenk yu , tenk yu (Thank you) diye teşekkür etti. Cebinden çıkardığı bir kız resmine bakarak geriye doğru yürümeye başlamıştı. Gülüyordu. Fakat şimdi kendi arkadaşlarının attığı kurşunla tekrar vurulabilirdi. Çünkü geçtiği yol düşman ateşi altında idi. Kurşunların vızıltısını işittikçe oraya buraya eğilerek cepheden geriye doğru gidiyordu.

İzmir'in yiğitleri ne halde?

Siperlerdeki temizlik epey ilerlemişti. Alay karargahındaki zeminliğimin önü, küme küme, çeşit çeşit şekle girmiş insan cesetleri, kırılmış, bozulmuş, üstleri kan lekesi içinde silahlar, kasaturalarla dolmuş. Müthiş bir taaffün deryası içinde harbin yaptığı fecaatleri ortadan kaldırmaya çalışıyorduk. Aman yarabbi o gün akşama kadar çektiğim çileyi, her gözümün gördüğünü bir anlatsam kitaplar dolusu facialar yazmak lazım gelirdi.

Fırkadan gelen bir emirde topçumuzun kırk altıncı alay cephesindeki düşmanı ezmek için topçu ateşiyle bombardıman edileceği bildiriliyordu. Muayyen olan vakit geldi. Bombardıman başladı. Düşman durur mu? O da müteveffik topçu ateşiyle mukabele etti. Topçu düellosu bütün şiddetiyle devam ediyor, her iki tarafın birbirlerine gönderdikleri gülleler üzerimizden hışırdıyarak geçiyordu. Yine siperler alt üst oldu. Yer yerinden oynadı ve bu ateş ta sabaha kadar devam etti.

27 Temmuz 1331... Alayın bir kısım cephesini işgal eden düşman taarruzunun en çetin hücumuna maruz kalarak harbetmiş olan, Demir Ali'nin kumandasındaki ikinci taburumuz fena halde hırpalanmıştı. Bu taburu geri çekmek ve günlerdenberi uyku yüzü görmeyen zavallılara istirahat ettirmek lazımdı. Alay kumandanı Rıza Bey, siperlerin Binbaşı Hasan Bey kumandasındaki üçüncü tabur tarafından teslim alınarak ikinci taburun ihtiyat mevziine gelmesi emrini verdi.

İhtiyat mevzii denilince sakın çizmeleri çıkarıp, uzun boylu yatıp kalkılacak, açıklık, ferah, bilhassa cepheden uzak bir yer olduğu sanılmasın!

Yine harp hattı içinde küçük bir tepeciğin hemen gerisiydi. Tabur geriye çekilmeye başladı. Bir de ne görelim:

Tam mevcutlu Kanal seferinden dönerek cenup grubunda Zığınderesini teslim alan İzmir'in en gürbüz çocuklarından mürekkep o güzelim taburun bölüklerinde ellişer, altmışar kişi kalmış! Zabitlerden güzide bir kısım eksilmiş, mevcut kıta bitkin bir halde! Siperlere girerken her birinin yüzünde görünen neşe ve sıhhat alametleri tamamı ile kaybolmuş. Yüzleri, gözleri, bıyıkları, toz topraklarla birbirine karışmış pek perişan bir halde idiler. Biçarelerin siperlerden, harp hattından, bir çıkışları var ki yürekler acısı, kimisinin elinde bir portatif çadır, öbürünün elinde şarapnelden, bombadan delik deşik olmuş bir kaput, beride üstü başı kan lekeleri içinde neferler, daha ötede kanlı bir tüfek taşıyan bir onbaşı, üstü başı, yırtılmış askerler, bir tarafı kopmuş palaskalar, kabzaları kıpkırmızı kan lekesi içinde süngüler, siperlerde somyalı karyolanın yerini tutan bir koyun postu... Elhasıl ölüm içinden selamete çıkabilenlerin hallerinde tam bir bitkinlik görülüyordu.

Eskikitaplarim.com

İhtiyat zabiti olarak orduya girdiğim vakit ilk defa beni bu kıtaya verdikleri için çavuşlarını, onbaşılarını, neferlerini pek iyi tanırdım. Çünkü her gün ben onlarla hasbıhal eder; içim açılarak görüşürdüm. Tabur gözümün önünden geçiyorken gözlerim eski bölüğümün İsa Çavuşunu arıyordu. O Aydınlı babayiğit! Benim boyumu aşan levent vücutlu İsa Çavuş nerededir? diye sordum. O günkü taarruzda ölmüş dediler. Eyvah dedim! İsa Çavuş da, zavallı, o da ölmüş ha!... İnsan her gün her dakika beraber çalıştığı hatta selam vererek tanıdığı bir adamın felaketinden ne çabuk müteessir oluyor, ben İsa çavuşu ne kadar sevdiğimi o vakit daha acılığıyla hissettim.

Güya büyük taarruz bitti, fakat her an düşmanın yeni hücumu ile karşılaşıyorduk. Bir gece yarısı düşman ikinci bir lağım patlatmıştı.

Arıburnu cihetlerinde pek şiddetli harp devam ediyordu. Fırkadan gelen bir tamimde düşmanın Çanakkale meselesini halletmek üzere bu cepheye mühim bir kuvvetle taarruz etmiş olduğu yazılıydı. Önümüzdeki Seddülbahir köyü yanında Morto limanındaki düşman nakliye ve hastahane gemilerine, mütemadiyen cepheden arabalarla giden yaralıların çıkarılmakta olduğunu görüyorduk. Komşumuz alay ve fırka kumandanları ile fırka kumandanımız Salahhattin Bey alayımız karargahına gelmişlerdi. İki gün evvel geçirdiğimiz harpte alayın gösterdiği metaneti, yüksek askerliği takdir ederek o günkü taarruzun fenni harp noktasından tahlilini yapıyorlar ve harap olan siperleri geziyorlardı.

Yaralıların cephe gerisindeki hali

28 Temmuz 1331... Alay cephesinde normal harp hali teessüs etmiş, büyük taarruz gününün her tarafı yakan ateşinin heyecanı epeyce sükun bulmuştu. Alay kumandanı geriye giderek yaralılarımızın ne halde olduklarının tetkikini ve alay namına hatırlarını sorarak ne ihtiyaçları varsa yardım için çalışmamı ve derhal hareketimi emretti. Alayımızın kumandanı temiz bir fıtratta yaratılmış mütekamil bir zattı. Harpten sonra bile alayının arkadaşlarını unutamıyordu. Siperlerden geriye doğru bir hayli yürüdükten sonra tüfek ateşi mıntakası haricine çıkmıştım. Atıma bindim. Kilitbahir, Çamburnu cihetine doğru atımı dörtnala sürerek gidiyordum. Nihayet alayın yaralılarını araya araya bulmuştum. Taarruz gününden beri hastahaneye sevkedilmek üzere orada vasıta bekliyorlar! Orada binlerce yaralı toplanmış, yürekleri koparacak vaziyette, topraklar üzerinde yatıyorlardı. Yaralıların bulundukları yerden, siperlerdeki taaffün kokularına benzeyen ağır kokular geliyor.

Üzerinde Hilaliahmer bayrağı taşıyan, köşede büyük bir çadır var. Bu nedir diye sordum. Tehlikeli yaralılar için pansuman ve ameliyat yeri dediler. Orada beyaz gömlekli doktorların dolaştıklarını görünce rahmetli doktor babam hatırıma geldi.

Çocukluğumda oynarken kazara bir yere düşsem o hemen tentürdiyotu yapıştırır, tozlu yerlerden mikrop girmesin diye ne kadar titizlenirdi. Halbuki burada sıhhi teşkilatsızlık, vasıtasızlık yüzünden yaralılar toprak üstüne bırakılmıştı.

Kafkas cephesinde biz geri hizmetlerinin, mütekaidler elinde, hiçliğini, daha feci vaziyetini görmüştük. O cepheye ait hatıraları okurken daha acıklı vakalar ile karşılaşacağız.

Düşmanı memlekete sokmamak için, göğsünü siper ederek yaralananların, orada topraklar üzerinde kıvranarak kaç gündür hastahaneye sevklerini beklediklerini görmek bana çok acı gelmişti. Orası yaralılardan mahşer gibi bir halde idi. Alayın yaralıları beni görünce sevindiler. Yaralarına henüz bakılmadığını anlatarak: «Aman bizi hastahaneye sevkettiriniz» diye ricaya başladılar. Bunun için bana rica değil avazı çıktığı kadar bağırsalar hakları vardı. Çünkü benden bir şey istemiyorlardı. Yalnız yaralarına bakılmasını, hastaneye sevkedilmelerini istiyorlardı.

Eskikitaplarim.com

Ben de oraya memur olan makama müracaat ettiğim vakit oradakilerin yalnız bizim fırkanın değil bütün kıtaların yaralıları olduğundan muktezasının yapılacağı cevabını almıştım. İtiraf etmeliyim ki bu mütalaa beni çok hayrete düşürmüştü.

İhtimal, dedim. O vaktin siyasi ricalinin noktai nazarlarından ilham almıştır. Memleketi idare ederken onlar da kimseye hesap ve cevap vermek mecburiyetinde olmadıklarını iddia etmiyorlar mıydı? Şu halde yaralılarımızın sevkedilmesini bile rica etmek hakkımız değildi. Bu iş onların bileceği bir şeydi.

Bu işittiklerimi alayın yaralılarına söyleyemedim. Onlara veda ederken, teessürümden yüzümün kızardığını hissediyordum.

Hakikat şuydu: Bütün millet Çanakkale'ye düşmanla dövüşmeye gönderildi. Fakat günlerce devam edecek büyük taarruzlar esnasında ordunun maruz kalacağı o büyük yaralı zayiatını karşılayacak teşkilat ve nakil vasıtası hazırlanmamış, düşünülmemişti. Ne yapalım diyordum! Yaralansak bizim de uğruyacağımız akıbet buymuş! Bari şimdiden görmek suretiyle kendimizi alıştırmış bulunuyoruz. Yolda hayvanım yürüdükçe yaralılarımızın ve vatanın acınacak halini düşünüyordum.

Vatan için kan döken Türk çocukları neden günlerce toz toprak içinde kalarak kıvransın? Bu hali düşündükçe bütün kanım beynime çıkıyordu.

O dakikada kendimi Afrika'da, Sahrayı Kebirin ortasında, gibi yalnız buldum. Her taraf sessiz, çıt çıkmıyordu. Dörtnala geldiğim aynı yoldan ağır ağır gidişle siperlere avdet ederken binlerce yaralının feci manzarası gözümün önünden bir daha geçiyordu.

*
* *

Eskikitaplarim.com

Siperlere gelmiştim. Atımdan indim. Kurşun menzili dahiline girdiğimden artık yaya yürümek lazımdı. Cephede şiddetli bir muharebe başlamış, toplar şimşekler gibi çakıyor. Müdafaa hattında cehennemi bir ateş var. Etrafımdan geçen kurşunlardan kaçınmak için mütemadiyen eğilerek, oraya buraya koşarak alay karargahına geldim. Bu harp tam gece yarısına kadar devam etti. Belki gece yarısından sonra sükunet bulur diye bekliyorduk. Fakat ateş daha şiddetlendi. Ne oluyoruz, ne olacağız? diye mütemadiyen birbirimizle konuşuyorduk. Birdenbire toprağın içinden sanki tazyik ediliyormuşum gibi bir şey ve hemen göklere çıkan acı ve keskin bir infilak sesi duyuldu.

Patlamanın şiddetinden anladım. Artık usta olmuştuk. İşte düşman gene bir lağım patlattı! Zeminlikten yıldırım süratiyle dışarı doğru fırlarken gecenin zifiri karanlığı içinde, havadan yağmur gibi üzerimize taş, toprak, insan yağıyordu.

Tüfek, bomba, mitralyöz sesleri yerleri, semaya kaldırıyor; bir arı peteğine dokununca, nasıl kesif bir arı kitlesi ordu halinde vızıltı çıkararak insana hücum ederse kurşunlar da aynı sesi çıkaran bir kesafetle mütemadiyen etrafınızdan geçip gidiyordu.

Raporlar gelmeye başlamıştı. Lağım atıldıktan sonra hasıl olan çukuru düşman hücum ederek zaptetmiş!

Hemen ihtiyat kuvvetlerimiz oraya sevkedildi. Bombalı, süngülü, mukabil bir gece baskını ile İngilizlerle orada boğaz boğaza bir harpten sonra hepsi süngüden geçirildi ve düşmanın işgaline meydan verilmedi.

Alayda demir gibi sağlam bir kuvvei maneviye hüküm sürüyor, herkes diğerinden emin olarak çalışıyordu.

Bütün gece gerilerden Arıburnu ve Anafartalar cihetinden derinden derine top sesleri geldi. Oralarda yakılan tenvir tabancaları ve projektörlerin ziyaları bütün cepheyi saatlerce aydınlatıyordu.

1600 tüfek ve 21 zabitle Anafartalarda taarruz eden alaydan 400 kişi kalmıştı...

29 Temmuz 1331... Fırkadan gelen bir tebliğde gerek bizim cenup grubu ve gerekse gerilerimizde şimal grubu, Anafartalar cephesinde düşmanın yüz bin kişiyi mütecaviz bir kuvvetle Çanakkale'yi sureti katiyede geçmek üzere 23-24 temmuz gecesi yapmaya başladığı büyük taarruz harekatının kıtalarımızın pek çetin ve şeci kanlı muharebeleri karşısında tam bir muvaffakiyetsizliğe uğradığı, bu suretle düşmanın maksadı hasıl olmadığı bildiriliyordu.

Demek ki, İtilaf ordusunun karadan, denizden yaptığı cehennem gibi topçu ateşlerine, havadan tayyare bombardımanlarına, toprağın altından lağım infilaklarına, elhasıl insan için tahammülü kabil olmayan bütün harp hadiselerine karşı Türk milleti göğüs germiş, düşmanı ezmiş bulunuyordu.

Biraz sonra cephemizden ayrılarak Anafartalar grubuna gönderilen yirmi sekizinci alayın iki taburunun da Türk tarihinde daima yüksek bir şerefle kaydedilecek olan Conk bayırı süngü hücumu taarruzundan avdet ettiğini duymuştuk. 1600 tüfek ve 21 zabit ile harbe iştirak eden alaydan yalnız dört yüz kişi kalmış, başta alay kumandanı yaveri, emir zabiti olduğu halde 21 zabit, 1200 neferini ölü ve yaralı olarak bir taarruzda kaybetmiş.

Hücumu anlatıyorlardı! Alman kumandanı, sağında yaveri, solunda emir zabiti olduğu halde en önde bulunmuş geride alayın diğer zabitleriyle kıtalarımız süngü takmışlar, bütün borazanlar, trampetler olanca şiddetiyle çaldığı hücum emriyle alay, talim meydanında manevra yapar gibi bir makine disipliniyle gece yarısı hücuma kalkmış; karanlıklar içinde amansız bir fırtına, görülmemiş bir kasırga gibi düşmana atılmış, İngilizleri önüne katmış, kovalamış ve bizim için en tehlikeli askeri bir vaziyeti ıslah etmeye muvaffak olmuş. Zafer temin etmiş, fakat başta alay kumandanı emir zabiti, yaveri olduğu halde bütün zabitleri -1206 nefer yaralı ve ölü- zayi etmiş, kalanlar İngilizlerden 400 esir, makineli tüfekler, silahlar iğtinam etmişler, tabur kumandanlarından Numan tam isabet eden bir gemi mermisiyle ortadan yok olmuş ve parçaları bulunamamış.

Zavallılar tasavvur edilemeyecek kadar kanlı bir harp geçirmişler! Biz onların geçirdiği bu felaketten sonra kazandıkları zaferi tebrik ederken onlar da bizi geçirdiğimiz harpten dolayı tebrik ve teselliye çalışıyordu:

—Evet diyorlardı: İşittik. 23-24 Temmuz harbinde düşman topçusu sekiz saat fasılasız başınıza kırk ila elli bin arasında top mermisi atmak suretiyle sizi bombardıman etmiş. Buna nasıl tahammül ediyordunuz.

—Ah, diyorduk. Bu bombardımana bizim cephanemiz bol olsa idi de beşte biri miktarında, topçu ateşiyle mukabele etse idik, bombardımanın tesirini duymayacaktık bile. Ta düşmanın taarruz zamanına kadar bizim topçunun esaslı ateş etmemesi bizi yeise düşürüyor, Türk milletinin bu yoksulluktan ne vakit kurtulacağını düşünüyorduk. Ne yapalım; mermimiz azmış!

Bir noktada bütün lisanlar birleşiyordu: Oh! Düşman ilerlemedi ya! Çanakkale'yi açmak hususundaki maksat ve meramına nail olamadı ya!

Ordumuzun zaferi, İngilizlerin Çanakkale'yi sökmek için yaptığı büyük taarruzların tam bir muvaffakiyetsizliğe uğraması 28. alayımızın kazandığı yüksek zafer, işte bu üç haber birden bizi o kadar sevindirmişti ki bir dakikada çektiğimiz ıztırapları, tehlikeleri, felaketleri unutuyor gibi olmuştuk.

—Artık, diyorduk, tarihte Türkün meşhur olan kudret ve şecaati bir kere daha sabit olmuştur. Bütün dünyaca Türkün hasta adam olmayıp, hür yaşamak hakkı olan sapasağlam yüksek bir millet olduğu sureti kafilede anlaşılmıştır. Bundan sonra memlekette esecek hürriyet havası bize hayat ve sıhhat ve saadet verecek hak, adalet, kanımızdaki çalışma kudretini gıdalandırarak arttıracak. Herkes, hakkından emin olacak, halk çalışacak, kazanacak, zengin ve mesut olacaktır.

Eskikitaplarim.com

Fakirlik bir daha görülmeyecek kadar Türkün gözlerinden uzaklaşacaktır.

Çanakkale harbi tarih içinde medeniyet aleminde, Türk için müstakil bir zafer abidesi, milli bir servettir. Oranın müdafaasında Türk en aziz çocuğunu esirgemedi. Köylüsünden münevverine, alimine kadar bütün bir millet göğsünü kale yaptı. Mebzulen kanını akıttı, canını verdi. Düşmanın maksadına mani oldu. Onu boğazdan içeriye bırakmadı. Nihayet zaferi canıyla, kanıyla kazandı.

—Oh diyorduk. Artık her şey bizim... İşte orada hissedilen, göğüsleri şişirerek, kabartarak, duyulan bu zafer gururunun neşesine payan yoktu. Zabit, nefer, kumandan hepsi biribirinin yüzünden neşesinden zafer gururu alıyor, bilaihtiyar herkesin yüzü gülüyordu. Bütün bir millet çocuklarının, hepsinin birden, yüzünün, güldüğünü, neşesini görmek bilir misiniz, asırlarda belki nadiren görülebilecek ne heyecanlı bir manzara oluyor. Bunu görmek bir bahtiyarlıktır.

Taarruzsuz Günler

1 Ağustos 1331'den sonra cephede hemen hemen büyük harp hareketleri görülmüyordu. Umumi büyük taarruz sırasında bize yapılan devamlı şiddetli bombardımanlar yerine, her gün fasılalı fasılasız mevzi muharebeler, gün ve gecenin muhtelif zamanlarında piyade taarruzları, bombalı hücumlar, lağım infilakları oluyordu. Bazan düşman bir siperi zaptetmek için taarruz eder; bizim taraftan da mukabil baskınlarla siper istirdat olunurdu. Büyük taarruzdan sonra düşman yeni bir adet çıkardı.

Kara torpiliyle bombardıman! Doğrusu bu yeni adetten, hiç memnun değildik. Bu melun bombardıman bilhassa patlarken, kulakları yırtarcasına çıkardığı inceli kalınlı inilti halinde, muhtelif tondaki sesi, sinirlerimize dokunuyordu.

Bir gün siperleri gezerken bir neferimizin kara torpiliyle

parçalanan cesedi portatif çadıra bohçalanırken gördüğüm vakit ne kadar müteessir olmuştum. Her azası bir parça haline gelmişti. Temmuz, ağustos aylarında cenup grubunun Arabistan çöllerini aratmayacak kadar yakıcı olan sıcağını hiç unutamıyorum. Toprağın içindeki daracık yollarda, siperlerin içinde yapılan zeminlikler esasen rutubet içinde ve hava almadığı için gündüz güneş vurduğu vakit insan buram buram ter döküyor. Adeta insanı eritecekmiş gibi yakıp kavuruyordu.

Bu sıcak bazan düşmanı bile uslandırır, gerek bizim ve gerek düşmanın cephesinde çıt çıkmaz, sanki bir sulh zamanında yaşıyormuşuz gibi tam bir sükun hüküm sürerdi. Fakat bazan da bu yakıcı sıcağın harareti, düşman topçularının kanını beynine çıkarır, ellerinde bulunan topçu cephanesini sarfetmek için bunları başımızın üzerinde patlatmaya başlıyorlardı.

Lağım içinde düşmanla karşılaşmıştık

Bir gün de biz lağım açıyorduk. Meğer aynı noktada İngilizler de lağım açıyorlarmış. İki taraf askerleri birdenbire toprağın altında karşı karşıya gelince birbirlerine ateş etmeye başlamışlar. Aslen Ödemişli cesur bir asker olan Hakkı Onbaşı lağımın içinde İngilizleri önüne katarak ta kendi siperlerine kadar kovaladıktan sonra kum torbalarıyla lağımın İngilizler tarafından kapatılması üzerine geri dönmüştü. O günden sonra Hakkı Onbaşının ismi cesaretinden kinaye olarak arkadaşları arasında *Kanlı Siper Kurdu* olmuştu. Ona herkes bu isimle hitap eder, iyi bir bombacı olan Hakkı Onbaşının lağım içinde gösterdiği bu cesareti herkes hatırlardı. Harpten çekilinceye kadar Hakkı Onbaşı göğsünün üstünde taşıdığı bomba ateşleme çakmağını bir gün bile ceketinin üstünden ayırmamıştı.

Büyük taarruzun berbat ettiği siperleri yeniden tanzime başlıyorduk. Kışın orada kalmamız ihtimalini göze alarak her-

Eskikitaplarim.com

kes kış için zeminliklerini yaptırıyordu.

Çanakkale harbinde beynelmilel muhadat ile taarruzdan masuniyeti devletlerce tasdik edilen Hilaliahmer bayrağını taşıyan hastahaneler, hasta nakliye gemileri de İngiliz ve Fransız tayyare ve donanması tarafından bombardıman edilirdi.

Hatta bir gün baştan aşağı yaralılarla dolu olan ve düşmanın yaralı esirlerinin de bulunduğu Çamburnu hastahanesinin bombardıman edilmesi üzerine bizim yaralılarımızla beraber, düşmanın yaralıları da beynelmilel hukuk esaslarını ihlal eden bu fecaatin kurbanları olmuştu.

Akbaş ilerisinde Yalova köyü civarında insaniyet perver bir zat tarafından tesis edilmiş ufak bir yaralı merkezi vardı. Bir kırmızı salip (kızıl haç) işaretini taşıyan bu hastane de bir gün gene düşman filosu tarafından bombardıman edildiği için harp kaideleriyle insani hislere muhalif olan bu tecavüz General Leyman tarafından protesto edildiği işitilmişti.

Büyük taarruz günü cephede yaralanıp da geriye gönderdiğimiz ve günlerce hastaneye sevk için bekletilen yaralıların öldüklerine dair hastahanelerden alaya gönderilen ölüm raporlarını almaya başlamıştık. Hemen çoğunun vefat sebepleri raporlarında kangren olarak gösteriliyordu. İşte dedim vasıtasızlık kurbanlarının elim haberleri gelmeye başladı.

Muharebe başladığı vakit zamanımızın nasıl geçtiğini bilemezdik. Cephede sükun olduğu zamanlarda da o daracık zeminlikte vakit geçirmek oturup beklemek tahammül edilemez bir azap ve işkence idi. Vakti öldürmek için herkes kendine bir meşgale arar, bulur. Ekseri vakitlerimizde patlamamış bomba ve gülleleri toplattırarak içindeki dinamitleri kazıyıp boşaltmak yegane eğlencemizi teşkil ederdi.

İnsan öldürmeye yarayan, bu cicili bicili, süslü bombalar ve mermilerden ne güzel saksılar, mürekkep hokkaları, masa üzerinde konacak biblolar yapılıyor ve onlarla zeminlikler ne güzel süsleniyordu.

*
* *

Çanakkale harbinde bizim cephede topçu mermisi az olduğundan batarya kumandanları cephaneyi sayı ve idare ile sarfederlerdi.

Bizim alayın cephe gerisinde, mıntakamızda bir cebel (dağ) bataryası vardı. Bu bataryanın kumandanı pek neşeli bir topçu yüzbaşısıydı. Canı sıkıldığı vakit ekseriya piyade zabiti arkadaşlarını ziyaret için siperlere yanımıza gelir, bizimle görüşürdü. Fena tesadüf, bazan onun müdafaa hattında bulunduğu zaman kara torpili bizi fazla sıkıştırır, epey zayiat verdiğini de görünce yüzbaşı, hemen topunun başını gider; izinsiz top atılmaması hususundaki talimata rağmen, düşman kara torpili mevziini bombardıman ederek bu silahı susmaya mecbur ederdi.

Fakat yüzbaşı askeri talimata muhalif olan bu ateşinden dolayı amirinden tekdiri alınca:

—Burada top atma!... Tüfek atma... Peki, bizim ne işimiz kalıyor?

Diyerek hem kendisi neşelenir; hem de bizi güldürürdü.

Yüzbaşının korktuğu yegane şey; cephane biter de bu topu da mevziden geri alırlar endişesiydi. Bunun için mermileri ona indirinceye kadar ateş eder, cephane yoktur raporunu vermemek için yeni cephane gelinceye kadar bu on mermiyi ilaç gibi saklardı.

Gerilerden gelen arkadaşımız, yaralılarımızın tetanozdan çektiği feci ızdırapları tekrar anlatmaya başlamaları yaralandığımız takdirde cephede kıta doktorunun nezaretinde tedavi olmak çarelerini araştırmaya bizi sevkediyordu. Geri hizmetlerinin bozukluğu cephedekilerin en korktuğu bir noktaydı.

Çanakkale zaferi memleketin her tarafında duyulduğu için her gün dosttan, ahbaptan, akrabadan cepheye tomarlarla tebrik mektupları gelmeye başlamıştı. Biz hayli yekun tutan bunları

Eskikitaplarim.com

okumak bize büyük bir haz veriyordu. Bütün millet ve memleket baştan başa Çanakkale ile alakadar. Herkes bildiğine, tanıdığına sayfalar dolusu yazıyordu.

Mektupların içinde annemin yazdığı beni çok müteessir etmişti. Biz Çanakkale'ye gidiyorken oranın bir saat içinde binlerce insanı mahveden cehennem ateşini İstanbul'da dinlemiştik. Oraya gidenlerden çoğunun hemen ölüm haberi gelmesi Çanakkale'ye gitmeye hazırlananların ailesinden ayrılırken birbirini doya doya, koklaya koklaya, öpmesine, son şefkat ve muhabbet hararetini göstermesine sebep oluyordu. Ben de annemle bu duygu ile öpüşerek onun dinmeden akan gözyaşları içinde ayrılırken, ondan fazla üzülmemesi için cenup grubuna gideceğimizi saklamıştım. Mektuplarımızın sahra postası damgasıyla gittiği için nerede olduğumuzu anlayamıyordu.

Büyük taarruzdan sonra tesadüf bizi sağ bırakınca kendisine telgrafla sıhhat haberimi bildirmiştim. Telgraf kağıdında mahreç merkezinin cenup grubu yazılı olmasından benim muharebede olduğumu anlayarak zavallı kadının analık teessürlerini coşturmuş, heyecandan titreyen eline geçirdiği kalemle yazdığı mektubunda beni Allahın birliğine emanet ettiğini bildiriyordu.

Pislikle Mücadele

Sağımız deniz, solumuz deniz... Öyle iken biz dehşetli bir kir tabakası içinde bitleniyorduk...

Büyük taarruzdan sonra hayatımız büsbütün bozulmuştu. Günlerce üstümüze, başımıza bakamaz olmuştuk. Biraz uyumak üzere zeminlikteki yatağımı teşkil eden koyun postu üzerine uzandığım zaman bir türlü uyuyamadığımın farkına varmıştım.

Bir gün birdenbire doğrularak ceketimin düğmelerini çözmeye başladım. Hani bazan yerde görürsünüz, yuvasına yem taşıyan karıncaların dizisi vardır. Gömleğimin üstünde tıpkı ona benzeyen bir çizgi hasıl olmuş!... O vakit kendimden iğrendim

ve düşündüm.

Mademki buradan geri gitmemeye karar verdik ve düşmanın her taarruzunu eziyoruz, mahvediyoruz. O halde bir tifüs hastalığının çıkmasına meydan vermemek için sağımız ve solumuzdaki denize dört beş kilometre boru uzatarak cenup gruba cephesini tutan dört fırkalık askerin bol su ile yıkanması temin edilemez mi? Bu mühim bir iş de değildi. Ufak bir himmet ile sahilden borularla, tonlarla cepheyi suya garketmek kabil iken, susuzluktan yıkanamıyorduk... Bu sebeple harbi kazanan cenup grubunun her an sari bir hastalığa tutulması kabildi. Nitekim Kafkas cephesinde bu facia oldu.

Yıkanamıyorduk... Çünkü cephede bol su ve vasıta yoktu. Halbuki sağımız Çanakkale boğazı, solumuz Saros körfezi, enfes. İki deniz arasında idik. Billur gibi sular orada duruyor, bize tatlı, mavi rengiyle gülümsüyordu. İçilecek sularımız da bol değildi. Motor ve makine asrında cephede kazılan kuyulardan çıkan suları biz mekkare hayvanıyla naklediyorduk.

1 Ağustos 1331'de İngilizler bizim alayın sağ cenahında bulunan birinci fırka cephesine ateş baskını yaptılar. Bol topçu cephanesiyle 71. alayın cephesini bombardıman ettiler. Oradaki küçük bir tepeyi de kara torpili ile dövdüler. O gün ben 39 derece hararetle hasta idim. Düşman yetmiş birinci alaya tarassud mahalline gittim. Şiddetli bir bombardıman olduğunu görüyordum. Yalnız ötekilerden bir farkı vardı. Atılan mermilerden bazıları patladığı vakit sarı bir duman çıkarıyor... Toprak, üst baş, hatta kirpikler bile sapsarı oluyordu.

Sabahleyin bu ateş faslı bitince öğleden sonra birinci fırka İngilizlere mukabil bir topçu ateşi açarak bombardıman etti. Tam saat altıda, evvelce hazırladığı lağımı düşmanın siperleri altında patlattı. Esasen bize haber verdikleri için, tarassut mahallinden vaziyeti seyrediyorduk. Zelzele gibi her yer sarsıldıktan sonra yerin göğe doğru kalktığını, havaya yükseldiğini ve bunun için de karşımızdakilerin çaylak gibi uçuştuğunu görmek ne heyecanlı oluyor!

Eskikitaplarim.com

2 Ağustos 1331 bugün de Fransızlar solumuzda 60. alay cephesini bombardıman ediyorlardı. Bu alayın cephesi şiddetli muharebelerin cereyan etmesiyle meşhurdu.

Her yerde hiçbir şey olmasa gene 60. alay cephesinden gürültü eksik olmazdı. Bugün gene orada, o muharebelerden biri cereyan ediyordu. Gece yarısı büyük bir bombardımandan sonra Fransızlar bir lağım patlattılar.

7 Ağustos 1331: Bugün gene tarassut mahallinden mutad olan tarassut işimi yapıyordum. Tuhaf değil mi? İngilizler topçu ateşiyle harp meydanında her yeri taradıkları halde, bizim tarassut mahalli hiç de nazarı dikkatlerini celbetmiyordu. Siperlerde en ufak mazgallara bile makineli tüfek tespit ederek orada tedbirsiz, ihtiyatsız bakanlar olursa derhal başına makineli tüfeklerin kurşunu isabet ettiği halde, bizim tarassut yeri toprak üstünde ve bütün cephede açık olmasına rağmen İngilizler burasını bir türlü keşfedemiyorlardı.

Biz çalı çırpı ile tarassut mahalilni bir ressam mahareti ile o kadar araziye benzetmiştik ki cenup grubunda bulunduğumuz üç ayı mütecaviz bir müddet zarfında katiyen İngilizler farkına varamadılar ve oradan biz bol bol İngilizlerin hareketlerini tetkik edebildik.Tarassut yerinden Tekeburnu ve civarını da görüyordum. Orada bir çok nakliye gemilerinin ve bu meyanda harpten evvel Marsilya'dan İstanbul'a muntazam yolcu seferleri yapan Mesajeri Maritim kumpanyasına ait üç direkli büyük yolcu vapurlarının beyaza boyanmış ve tam ortasında kırmızı büyük bir haç işareti olduğu halde Türk sularında kendi hasta ve yaralı askerlerinin nakliyatında çalıştığını görüyordum.

Gelen Mektuplara Cevap

Çoğumuz cevap vermekten çekiniyorduk. Çünkü sağız diye verdiğimiz cevap yerine varmadan ölmemiz mümkündü...

8 Ağustos 1331: Büyük taarruzdan kurtulduğumuzu işiten

ahbaplardan, tanıdıklarımızdan mektuplar devam ediyordu. Bazıları hakikaten yaralanmadınız mı? diye soruyorlardı. Bunlara sıhhatteyim ve yaram yoktur! diye cevap vermek istiyordum. Fakat elime bir türlü kalemi alıp yazamıyordum. Böyle mektuplara cevap veren ne kadar arkadaşımız vardı ki daha yazdıkları mektuplar yerine varmadan ölüm haberleri ailelerine varıyordu.

Bunun içindir ki siperlerde bulunanların çoğu bir türlü hayattayım! diyemiyordu. Bir dakika sonra bir topçu mermisi insanı yok edebilirdi.

Lord Kiçner nerede?

15 Ağustos: Dündenberi gerilerimizden, Arıburnu cihetlerinden top sesleri şiddetlenmişti. Düşmanın orada İsmail tepelerine hücum etmekte olduğunu işitiyorduk. Bizim cephede İngilizler vakitli vakitsiz topçu ateşi yapıyorlardı. Akşam üzeri telefonla İngiliz nazırı Lord Kiçnerin Çanakkale cephesine geldiği haber alındığından cephelerden tarassut edilerek toplu bir heyet görüldüğü takdirde topçu ateşiyle derhal bombardıman edilmesi için emir veriliyordu.

Bize yeni bir iş çıkmıştı. Cephelerde Lord Kiçner'i aramak ve gözetlemek! Gözlerimin takati kesilinceye kadar dürbünle etrafı gözetliyordum. Bereket versin ki alay cephesini tetkik için mıntıkamıza sık sık gelen kumandanlara, erkanıharplere refakat ederek müdafaa hatlarımızı gezdirmek hem biraz yürümeme ve hem de gözlerimin dinlenmesine fırsat ve imkan veriyordu. Bunun için bu ziyaretleri memnuniyetle beklerdim. Fakat bir de bunun aksi vardı.

Bazan düşman topçularını siperlerde bir heyetin gezdiğini sezerse sağnağa benzeyen topçu ateşiyle bizi ıslatmaya başlardı. İşte o vakit iş fena idi. Bu kasırgadan kaçınmak için siperlerin duvarlarına adeta yapışacakmış gibi sarılırdık.

Mütemadi verdiğimiz harplerden, zayiattan alayın mevcudu

Eskikitaplarim.com

devamlı surette azalmıştı. Ara sıra depo taburlarından alaya gönderilen efrat ile noksanımız kapatılıyordu. Fakat bu yeni askerler, hiçbir vakit alayın yetiştirmiş tam bir asker olarak vazifesini gören, Aydınlı, Manisalı, Ödemişli kaybettiğimiz kahramanların yerini tutamıyordu. Bunlar da diğerleri gibi uzun müddet çalışmış olsalardı yetişebilirdi. Gelenler içerisinde daha tüfek tutmasını, nişan almasını, süngü sallamasını bilmeyen, öğretilmemiş zavallı genç çocuklar vardı. Bunların cepheye düşmanla boğuşmak, vatanı muhafaza etmek üzere harp etmek için nasıl gönderildiğini düşündükçe hayret ve ızdırap duyuyordum. Çünkü bunlara üzerlerindeki elbiseden dolayı asker denilebilirdi. Alaya asker diye gönderilen bu zavallı gençlerin şu hali alay kumandanını epeyce düşündürmüş olmalı ki bunları harpte bilgisizlik yüzünden mahvetmektense gerideki makamların mükellef olduğu bu vatan çocuklarının askerlik malumatını artırmak işini üzerine alarak talimleriyle meşgul ve yetiştirilmek üzere bir depo taburu teşkil etmenin muvafık olacağına karar verdirmişti.

Cephede hiç asker yetiştirilir mi? Umumi Harpte cephedeki kıtalar bunu da yapıyorlardı.

Alaydaki zabit arkadaşlara yeni bir iş daha çıkmış. Bu Türk çocuklarını harpte düşmana galebe çalabilmek için siperler içinde talim ettirmek, yetiştirmek.

Bu terütaze gençlerin bilgisizlik yüzünden beyhude yere ziyan olmamaları için onlara alelacele kafi derecede askerlik malumatı vermeye çalışılıyordu.

16 Ağustos 1331 büyük taarruzu geçirdikten sonra alay zabitlerinin ihtiyaçlarını tedarik etmek üzere zabit arkadaşlarımızdan birini alay kumandanımız İstanbul'a göndermişti. Bu hiç de fena bir şey olmadı. Siperlerin içinde geçmekte olan hayat, her gün siperlerin kanlı duvarlarını görmek, harbin acı felaket ve ızdıraplarını dinlemek elbette ruhumuzu sarsmıştı.

Şehir binalarını, sokaklarını görmeye alışık olan gözlerimiz yeni bir şeyler görmek ister gibi olmuştu. Bize oradan biraz yi-

yecek, içecek elhasıl ruhumuzu biraz genişletecek, keyfimizi yerine getirecek şeyler getirmek yerinde bir işti. İstanbul'a gönderilen arkadaşı eski zamanlardaki tabir-i veçhile hacı bekler gibi bekliyorduk. Bir gün zeminlikte otururken bir telefon haberi geldi: «İstanbul'dan eşyalar geldi şimdi siperlere getiriliyor.» Bu haber bizi hayli keyiflendirmişti. Biraz sonra zeminlikteki yatağımın yani koyun postunun üzeri muhtelif renkte kutular içindeki çikolatalar, şekerlemeler, pasta, bisküvilerle süslendiğini gördüğüm vakit adeta bir çocuk neşesi hissediyor, kendimi küçülmüş, babamın yanında oynadığım zamanlara dönmüş zannediyordum.

O anda düşmanın tepemizde patlattığı şarapnel seslerine, sivrisinek vızıltısı kadar ehemmiyet vermiyordum. Hangi zabitin zeminliğine gitseniz size ikram edecek bir şey bulurdu. O gün, o kadar çok çikolata yemişim ki yemek için midemde yer kalmamıştı. Öğle vakti neferimin getirdiği sefertasında öğle yemeğine; etli bamya ile patlıcan kızartmasına istikrah ile bakıyordum.

18 Ağustos 1331'de epeyce bir tehlike atlattık. Her nedense İngiliz topçusu Zığındere yatağındaki bizim alay karargahından epey şüphe etmiş, çekinmiş olacakki toplarını alay karargahına tespit ederek birdenbire bize nefes aldırmayacak, fasılasız bir top ateşi açtı. Alay karargahını bombardıman etmeye başladı. Üzerimizden yakın mesafede, aşan mermiler ilerimizde patlıyordu. Biz de zeminlikte yerlere yapışmış gibi yatarak topçu ateşi tahribatından masun kalmaya çalışıyorduk. Yattığımız yerde topçu ateşinden başka bir şey düşünmüyorduk. Ya yanımızda alay merkezindeki ihtiyat bomba ve cephane deposu ateş alırsa! Bir dakikada bir infilak bizi yok edebilirdi. Düşman o kadar ateşini Zığınderesinin tabanına teksif etmişti ki yelpazeye benzeyen topçu ateşi huzmesi yavaş yavaş tarayarak üzerimize doğru yaklaşıyordu.

O gün ben hayattan ümidi kesmiştim. Ve hatta neferlerimiz de dahil olduğu halde bu afetten kurtulamayacağımıza hükmedi-

Eskikitaplarim.com

yorduk.

Bir aralık bir tahrip mermisinden kopmuş, soğumuş ufak bir parça sağ ayağımın üstüne düştüğü vakit birdenbire ayağıma sarılmaklığım benimle beraber yanımdaki arkadaşlarımın da epey telaş göstermesine sebep olmuş ve şaşırmıştık. Fakat bu ufak parçanın başka yere çarptıktan sonra kudret ve sürati kesilmiş bir zamanda ayağıma isabet ettiğini anlayınca, ağrı ve sızıyı durdurmak için iki üç gün siperlerde teneke içinde banyo tedavisiyle ızdırabı atlatmıştık. Bunun için İngiliz bataryası kumandanının nezaketine memnun olmak lazımdı.

Bir Lağım Patlayışının Seyri

21 Ağustos 1331: Cephede İngilizlere güzel bir süpriz hazırlamıştık. Kaç günden beri kazmakta olduğumuz lağım bitmiş, tamam olmuştu. Bugün de dinamitle doldurup atacaktık. İngiliz siperlerinin nasıl havaya uçacağını görmek için sabırsızlanıyorduk.

Her şey hazırlanmış, bütün tertibat alınmıştı. Aksilik bu ya! Bizim fırkaya ait lağımı patlatacak olan Ampermetre her nedense bozuldu. İnadı tuttu, bir türlü işlemiyordu. Alelacele telefonla komşumuz birinci fırkanın aletini getirttik. Tam saat birdi. Bir manyeto hareketiyle koskoca toprak kütlesi, birdenbire yukarıya doğru göbek vererek kabarmaya ve müteakiben de siyah kesif bir dumanla birlikte bir infilak sesiyle, tayyare gibi havalanmaya başladı. Bizim siperlerin altında bu lağımlar patlıyorken insanı aptallaştırıyordu. Bunun için lağım patlaması hiç hoşumuza gitmezdi. Fakat İngiliz siperleri altında lağımın patlamasını seyretmek o kadar hoşumuza gidiyordu ki dürbünler elimizden düşmüyordu. Bir iki dakika İngilizlerin siperlerini toz ve dumandan göremez olduk. Aramızda bir telefon hattı olsaydı bizim lağımın İngiliz siperleri altında nasıl patladığını, tesirini sormak isterdim. Üç saat sonra bizim bu süprizimize İngilizler de topçu ateşiyle mukabele ederek akşama kadar siperlerimizi bombardıman

ettiler, tayyarelerini havalandırdılar; üzerimize bombalar attılar.

22 Ağustos 1331: Cephedeki birinci taburumuzu istirahat ettirmek için değiştiriyorduk. İhtiyat mevziinde bir kaç günde kendini toplayan bir taburun cepheyi teslim aldıktan sonra tekrar ihtiyata geçerken siperlerden çıkış halini görmek, ne elim oluyor! Büyük bir yangın felaketi geçiriyormuş gibi zabit, nefer her birinin üstleri, başları perişan... Saç sakal uzamış; yüzler esmerleşmiş, uykusuzluğun mesuliyet hislerinin verdiği ağırlık tamamıyla görülüyor. Herkes solgun, bitkin bir halde! Her neferin omuzunda yatak makamındaki beylik ve kaputu... Bunlar toz ve topraktan, kan lekelerinden adeta başka başka renklere girmiş. Tuhaf da bir kokuları var. Siperlerden sessiz sedasız, arka arkaya yürüyerek çıkıyorlar. Arasıra kendini şaşırıp da gürültü eden olursa hemen etrafından şiddetli ihtarlara maruz kalıyor. Çünkü İngilizler sezerse bombardıman kasırgası hazırdır.

Cenup grubunda bulunduğumuz vakit, İngilizlerin canı sıkılırsa tuhaf tuhaf eğlenceler de yapıyorlardı. Öğle vakti ekseriya herkes yemekte olduğu için cepheye nisbi bir sükunet gelirdi. İki tarafta muharebeyi tatil ettiklerine dair söz vermiş gibi, cephede çıt çıkmazdı. Yemekten sonra İngilizler bazan uzunca bir sırık üzerine kağıt ve bezlerden kuklalar yaparlar, siperlerin içinden yukarıya doğru çıkartarak sağa sola dans ettirirlerdi.

Bu eğlence onların hoşuna gittiği kadar bizim neferlerin de gülmesine sebep olurdu. İki tarafın can sıkıntısını bu maskaralıklar biraz giderdikten sonra gene top, tüfek şakasına başlanır; bütün cephede bir çatırdıdır giderdi.

Saya geliyor

Bir gün zeminliğimde otururken dışarda bir patırdı işitmiştim. Neferler: «Saya geldi! Saya geldi!» diye birbirlerine bir

Eskikitaplarim.com

şeyler tebşir ediyorlardı. Merakla hemen zeminlikten dışarı çıktım. Karşımda abani sarıklı, beli kuşaklı, küçük şalvarlı sivil bir adam omuzunda bir heybe olduğu halde duruyor. Oradaki neferler gülüyor. Neferin biri atıldı:

—Efendim bizim saya ileri hat için müsaade istiyor!

—Bu zat necidir? Burada ne işi var?

Efendim bizim saya!

Bu ne demektir? dedim.

Meğer sâi demekmiş. İzmir köylerinden efrada mektup küçük emanet, haber getiriyormuş ve Aydın'dan cepheye geliyormuş. O gün bizim Mehmetçiklerin hali görülecek bir şeydi. Kimisi Fatmasını, kimisi Ayşesini soruyor; saya her birine söz yetiştirmek, kalplerini almak için olanca hafızasıyla bütün köylerden, konu komşudan bahsediyor, hepsini sayıp döküyordu.

Arada bir acıklı haberler de geçiyordu. Saya bir Türk kızından nişanlısına bir haber, veya bir çevre getirmiş; soruyor:

—Durmuş oğlu Kara Ali nerededir?

Üç gün evvelki bir bombardımanda parçalandığı haber verildiği vakit sayanın gönderilen çevreyi köydeki Türk kızına nasıl iade edeceğini düşündüğünü görür gibi oluyor gözlerimiz doluyordu.

O gün köyünden haber alan neferlerin yüzü gülüyor; Fatmasından, Ayşesinden aldığı haberlerle, alay efradı vatan müdafaası vazifesini ne büyük aşk ile yapıyordu.

Büyükçe bir ağacın dibinde cephanesi bittiğinden cepheden geri çekilen bir obüs bataryasını gördüğüm vakit, bunu bir ceza telakki eden müdafaa hattındaki topçu zabiti arkadaşımızı hatırlamıştım. Hayvanım biraz daha yürümüştü. İleri hattaki alayların zayiatını doldurmak için tesis edilen depo bölüklerine yeni gönderilen genç askerlere talimler yaptırmakta olduğunu görüyordum.

Kendi kendime ne yazık! dedim. Demekki böyle üç beş günlük askeri talimlere bu çocuklar cepheye gönderiliyormuş!

Alaya gönderilen ve daha silah kullanmasını öğrenmemiş çocukların acıklı halini hatırlamıştım. Onlara askerlik kaideleri öğretilmeden harp cephesine gönderilmesi yüzünden siperlerde yaralanarak beyhude yere israf edildiğini görmüyor muyduk?

Kilidbahire girerken Hamidiye, Mecidiye istihkamlarının önüne gelmiştim. Bir zamanlar güzel güzel bahçeleriyle tertemiz birer kale olan oralar, şimdi kuru otlar, toz ve topraklara bürünmüş harap bir manzara görünüyordu.

24 Ağustos 1331: Alay kumandanı beni cenup grubu karargahına, oradan da alayımız yaralılarının bulunduğu hastanelerde onların hatırlarını sormaya memur etmişti. Zeminliklerimize henüz güneş geldiği bir sırada atıma binerek siperlerden ayrılmıştım. Alibey, Salimbey çiftliklerini takiben bir dere yamacındaki cenup grubu karargahına gelmiştim. Orada işimi bitirdikten sonra yoluma devam ediyordum. Soğandere, Havuzlar yolundan gidiyorken başımı sağa sola çevirip etrafıma baktıkça Çanakkale boğazı sahiline sık sık tabiye edilmiş irili ufaklı topları görüyordum.

Bir vakitler en nefis mahsulleriyle birer servet ve güzellik kaynağı olan Havuzlar sırtları o yemyeşil dağlar dünyanın en nefis üzümünü yetiştiren bağ kütükleriyle doyulmaz bir hayatı olan vadiler, şimdi kesif bir toz tabakası ile örtülmüş, sararmış perişan haliyle insana hüzün veriyordu.

Orada yetişen en nefis üzümleriyle yüksek bir şöhret alan bağlarının yerlerine şimdi erzak, cephane, nakliye kolları hayvanlarının tavlaları kurulmuş, üzüm kütüklerinden eser kalmamıştı.

Biraz daha gitmiştim. Su taşıyan hayvanların biriktiği bir yere gelmiştim. Orada bir gürültü bir vaveyladır gidiyor. Ne oluyorsunuz diye sormaya lüzum kalmadı. Çok beklediğinden sırayı bozduğundan biri diğerinden şikayete başladı. Bütün bu feryadları dinlerken Süveyş kanalı seferinde, Edirne'de Bulgar hududunda bulunduğumuz sırada çekilen yoksulluk ızdıraplarını tekrar hatırlıyor, yoksuzluğa karşı kalbimde biriken husumet

Eskikitaplarim.com

hislerinin taşıdığını duyuyordum. Her yerde her tarafta karşılaştığımız tek bir şey vardı: Yoksulluk... vasıtasızlık...

Daha ileride Kilidibahir köyü İngiliz filosu bombardımanından harap olmuş, orada burada yıkılmış evler, duvarları delik deşik olmuş binalar, tayyare bombasından çatısı çökerek dört duvar kalmış meskenler bir yangın yerinden daha feci ve perişan bir manzara gösteriyordu. Burada her an kafile kafile geçen nakliye kolları, telaşlı telaşlı giden topçular, süvariler, piyadeler, elhasıl durmadan işleyen boğucu bir kaynaşma vardı. Burası harp mıntıkalarına mahsus bir heyecan dalgası içinde yuvarlanıyordu. Ağaderesi ve Çamburnu hastahanelerine yaklaştığım vakit hayvanımı ileriye müşkilat ile yürütebiliyordum. Büyük taaruzun akabinde gördüğüm o yaralı deryasının tekrar karşıma çıkacağından korkarak adeta titriyordum. O necip insanların yollarda, topraklar üzerinde sefil bir halde yatarak doktor, hastane beklemeleri gözümün önünden bir daha geçiyordu.

Hastaneleri, yaralı çadırlarını birer birer dolaşmıştım. Bu defa alayın yaralılarından pek azını bulabiliyordum. Onların hatırlarını sorduğum vakit gene başlıyorlardı: «Ah efendim! Doktorlar koşuyorlar yetişemiyorlar. Pansumanlarımız yapılamıyor. Yolsuzluk, vasıtasızlık, ilaçsızlık var. Toprak üstünden bizi buralardan kurtarın!...»

O sırada çocukluğumda yere düşüp bir tarafımın derisi sıyrıldığı vakit kana mikrop karışmaması için rahmetli doktor babamın asabi ve endişe ile sıyrılan yeri ilaçlayarak bağlaması hatırıma geliyordu. İçimden «Ah babacığım bak, ameliyathaneler yerlere bile yerleşebilirmiş?» diyeceğim geliyordu.

Kuru topraklara konan ot minderler üstüne uzanmış o kahraman Türk çocuklarının dilinden bunları işittikçe kendi kendime kalmış gibi düşünerek yutkunuyor ve acaba bu yolsuzluktan kurtulacak mıyız? diye haklı bir sual soruyordum.

Eskikitaplarim.com

*

* *

Ortalık kararmıştı. Siperlerdeki zeminliğime gelmiştim. Kulaklarımın her vakit işitmeye alıştığı top, tüfek, bomba sesleri içindeydim. Hepsi bin bir çeşit sesler çıkarıyor, sağımda solumda inilti ile patlıyordu. Tepenin üstünde çatlayan domdom kurşunlarının sesleri yine sıklaşmıştı.

Zeminliğimde bir Alman misafir gazeteci

27 Ağustos 1331: Cephemize ihtiyar bir Alman gazeteci gelmişti. Yaşı geçkin olmasına rağmen Anafartaları, Arıburnunu gezmiş. Bizim cepheyi de gezmek istiyordu. İhtiyarlığına bir de yorgunluğunu ilave ediniz, yerinden kımıldamaya mecali kalmamıştı, fakat Türkün yarattığı zafer abidesini, kahramanlıklarını en yakından görmek istiyordu. Şimdi bize yeni bir iş daha çıkmıştı. Gazeteciyi gezdirmek, siperlerde yürümeye başlamıştık. Fakat ihtiyarın ağır ağır beni takip etmesi daha başlangıçta beni sinirlendirmeye, canımı sıkmaya başlamıştı. Bilhassa tehlikeli mıntıkalarda aynı tempo ile yürümek hiç de arzu edilmeyecek olan bir mermi ve bomba yağmuruna tutulmamıza imkan vereceği için gezinti pek üzüntülü oluyordu. Nihayet bir bomba yerine geldiğimiz vakit orada durdu. Neferlerimizin bomba ateşini doya doya seyretti. Karşımızdaki düşman da mukabele ediyordu. İhtiyar gazetecinin isteği yerine gelmişti. Yerde duran tarassut aynalarından birini aldı. Biraz da aylardanberi yerinden bir karış ilerlemeyen İngilizleri ve siperlerini seyrettikten sonra elinde süngüsüyle mazgalın yanında nöbet bekleyen nöbetçilerimizin omuzlarını okşadı. Süngülerindeki kan lekelerini göstererek bir daha arkalarını sıvadı. Türkün kahramanlığına hayran yürüyordu.

24-25 Temmuz harbinde bize hücum eden İngiliz gençleri-

ni birer birer siperlerde, sırt üstü yatırarak bu maçı onlara nasıl kaybettirdiğimizi, anlattığımız vakit ihtiyar hoşlanıyor, gülüyordu. Nihayet elimizi sıktı, ayrıldı.

Alay karargahına geldiğim vakit komşularımız 71, 29. alay kumandanlarını bize misafir gelmiş bulmuştum. Siperlerde ne konuşulur? bütün sohbet düşmana, kuvvetlerine, harbe aitti.

29 Ağustos 1331: Siperlerde yaz mevsiminin bunaltıcı sıcakları azaldı ve onun yerine sonbahar havasını andıran rüzgarlı mevsimler görmeye başlamıştık. Müdafaa hatlarımızda geziyorken, çalışıyorken eskisi gibi buram buram terlemiyorduk. Cephede mutat olan topçu ateşini işitmek can sıkıyordu. Okumaya, yazmaya alışmış bir insanın, oturması, bitip tükenmek bilmeyen saatlerin geçmesini beklemesi, bazan insanı öyle sinirlendiriyordu ki, bir top mermisinin gelip havaya fırlatmasını bile bekler gibi oluyorduk. O vakit yerimden fırlar, tarassut mahalline giderdim. Köstebek yuvasına benzeyen zeminlikten toprağın üzerine kadar başını çıkartarak dürbünle etrafı seyretmek bilir misiniz; insanın kederlerini ne kadar gideriyordu?

Havada patlayan şarapnellerin dumanlarının biran için kayboldüğünü gördüğüm vakit kendimi bir gezintide sanıyordum.

30 Ağustos 1331: Bugün İngilizlerin huysuzluğu üzerinde idi. Şafakla beraber cephede bir kıyamet kopardılar. Halbuki bu zamanlarda mutat olan sükunetti. İnsanların mahmurluğunun üstünde olduğu bu zamanlarda iki taraf da tüfek atmazdı. Sabah erkenden bombardımanın başlamasını izah etmek lazımdı.

Birdenbire ortalık top ateşi içinde kaldı. Hepimiz İngilizlerin hücum edeceğini tahmine başladık. İki saat kadar bombardıman devam ettikten sonra birden bire ateş kesildi ve beklediğimiz hücum da olmadı.

İzinle İstanbul'a gidiyorum

31 Ağustos 1331: Cephede iken bizim yemek ve uyku saatimiz hiç de belli değildi. Günün veya gecenin belli olmayan bir saatinde uyur veya ayakta uykusuz kalırdık. Sabahleyin şafak sökmüştü. Posta neferi kumandanın beni çağırdığını söyledi. Böyle beklenmedik bir zamanda davet edilmemin hayra alamet olamayacağını tahmin ediyordum.

Kumandan Rıza Bey gülerek:

—Münim sana gün doğdu, iyi bir rüya gördün mü, dedi! Gidiyorsun! Mezunen... Alayın ihtiyaçlarını mübayaa için seni İstanbul'a gönderiyorum...

Ve ilave etti:

—Fakat orada çok kalmak yok. Onuncu gün burada olacaksın. Biliyorsun ki alayda hepimizin ihtiyaçları hadsiz hesapsız. Şimdi taburlarla muhabere et. Siparişleri al; saat dokuzda hareket etmelisin.

İki saat içinde herkesten sipariş pusulalarını ve paralarını aldım. Telefonlar artık hep benim için işliyordu. Bazıları aman bana biraz çikolata diye ısmarlarken diğer biri de aman bir kaç kutu sardalya, tuzlu balık demeyi ihmal etmiyordu.

Ömrümde tesadüf edemeyeceğim öyle bir karışık liste karşısında idim ki her birinin nerelerden alınacağını bile düşünmek mühim bir meşgale ediyordu.

Diğer bir taraftan arkadaşın birisi, bu izinden dolayı beni tebrik ederken, piyango vurdu hem de birinci ikramiye, bir gece bomba gürültüsünü duymadan, deliksiz bir uyku çekmek bugünün saadeti demeyi unutmuyordu. Ve hakikaten öyleydi. Çünkü o vakit cephedeki zabitlere izin verilmezdi.

Cephemizde patlayan topların gürültüleri arasında hayvanımın başını İstanbul'a doğru çevirerek yürümeye başlamıştım. Hayvanımın üstünde giderken, yolda tesadüf ettiğim her zabit arkadaşım on gün rahat uykuya kavuştuğumdan dolayı memnuniyet göstermişti. Bütün yollar arı kovanı gibi işliyor; gerilerden mütemadiyen ileri hatta erzak; cephane taşıyan nakliye kollarına yine tesadüf etmeye başlamıştım. Havuzlar-Kilidbahir yolundan

Eskikitaplarim.com

Maydos'a kadar gelmiştim.

Yollarda nakliye kollarından geçilemiyordu. Bu esnada idi ki mektep arkadaşlarımdan Rıza'ya tesadüf ettim. İkimiz de şaşırmıştık. Ben cepheden geliyordum. O önüne kattığı develerle bir ata binmiş cepheye gidiyordu.

Yolda bu buluşma o kadar ani oldu ki bütün arkadaşlık samimiyet ve tahassürlerimiz coştu. Atların üstünden inmeden sarıldık, öpüştük. Bana soruyordu:

—Münim bu ne hal? Ne kıyafet? Nerede idin?

Ben artık o eski ben değildim.

Sonra ilave ediyordu:

—Ben deveci oldum. Mazlum mazlum yürüyen hayvancıklarımla her gün beraberim. Gece demeyiz, gündüz demeyiz; mütemadiyen yürürüz. Erzak, cephane ne bulursak taşıyoruz. Yeni bir sanat daha elde ettim. Baytarlık. Develerin sırtlarını semer vurursa yaranın makasla etrafını temizleyerek tendürtiyotu basıyor ve onları iyi tedavi ediyorum. Hele develerin başlarını tutarak yere çöktürmek hususunda o kadar ihtisasım oldu ki, hiçbir deveci benim kadar deveye meram anlatamaz. En korktuğum şey develerin uyuz olması. Çünkü bana da geçmek ihtimali var.

O bunları söyledikçe her ikimiz de katılırcasına gülüyorduk.

Bir aralık durakladı:

—Yahu! Bu ne hal, bu kılık kıyafet ne! Süzülmüş, zayıflamışsın, her şey hatırıma gelirdi, ama seni bu kadar pis, korkunç bir vaziyette görmek hayalimden geçmeyen bir şeydi.

—Ne yapalım, diyordum. Cephede su yok, yıkanamıyoruz. Kurtlu fasülye yemekten için dışım kurt kesildi.

—Tevekkeli değil, bu yakandaki nedir, fasülyeden mi geldi. Eve gitmeden İstanbul'da evvela bir hamama git.

İşte o vakit kendi kendimi daha iyi anlamaya başlamıştım.

O cepheye, ben de Akbaş'a doğru yürüyordum. Burada tesadüf ettiğim diğer bir arkadaş İstanbul'a karadan Uzunköprü yoluyla zahmet çekerek gideceğime, torpido veya nakliye vapurlarından biriyle gitmek fikrini bana tavsiye ediyordu. Düşündüm: Kara yolu üzücüydü. Fakat deniz yoluyla gitmek de her vakit bir tahtelbahir(denizaltı) taarruzuna uğrayarak havaya uçmak, denize dalmak tehlikesi vardı.

İstanbul'a bir gecede giderek ona kavuşmak emeli galebe çaldı. Tahtelbahir tehlikesi cephedekinden daha çok fazla değil ya! diyerek denizden gitmeye karar verdim. Şimdi telefonla İstanbul'a gidecek yük vapuru, torpido ve motor, kayık arıyorduk. Akbaş limanında denize gömülmüş bir halde duran vapurlar enkazı, gözümün önünde durmasına rağmen tereddüt etmiyordum. Nihayet vapur bulamayınca bir kere de ordu menzil karargahında işi tetkik edeyim diyordum. Epeyce gitmiştik. Arkadan gelen alay mekkare hayvanlarıyla, neferleri, kontrol etmek üzere başımı arkaya çevirdiğim vakit bir de ne göreyim! bütün neferler telaşta... Ne oldu? Bizim hizmet neferi süklüm püklüm cevap verdi:

—Efendim; sizin eşyalar yolda hayvanın üstünden kayarak yere düşmüş.

—Nasıl görmediniz?

Ve ilave etti:

—Geriye doğru koştuk, aradık, bulamadık.

Eşyanın mühim bir şey olduğu sanılmasın. Bütün servetimiz bir portatif karyola ile kaputtan ibaretti. Oldu bir şey ne yapalım. Siz yürüyün ben arkaya dörtnala gider bir kere daha ararım, dedim, fakat bütün araştırmama rağmen bizim eşyaları bulamadık.

Akşam olmuştu. Karşıda Anadolu tarafında geç vakit vapur bulabileceğimizden menzilden derhal oraya geçmekliğimiz tebliğ edildi. Hayvanları Uzunköprüye götürerek İstanbul'dan avdetime kadar istasyonda beni beklemelerinî askerlere tembih et-

Eskikitaplarim.com

tikten sonra köhne bir kayıkla karşı tarafa Birgos'a geçiyorduk.

Köylünün derdi, kayıkta acıklı bir muhavere

Kayığın içinde ak saçlı köylü kadınlar, kır sakallı ihtiyarların arasında genç olarak yalnız bir ben vardım. Zavallı köylülerin bütün muhavereleri, mevzusu ekmek yapmak üzere öğüttükleri mısır koçanları teşkil ediyordu. Askerdik. Harpte bulunduğumuz için halkın, köylünün halinden hiçbir malumatımız yoktu. Mısır koçanı unundan ekmek yapıldığını ömrümde ilk defa işittiğim vakit hayretler içinde bu görüşmelere inanamıyordum.

Sabredemedim. Köylü ile konuşmaya başladım. Onlar, köylerinden öküzleri, davarları, hayvanları kalmadığından, köydeki kadınlı erkekli ihtiyarların elden geldiği kadar tarlaları sürmeye uğraştığından bahsettiler. İçlerinden bir kadın üç oğlundan birini Arıburnu'nda, diğerini ilk taarruzda kaybettiğini söyledi ve:

—Ne yapmalı efendi; olan oldu. Ah... Ah... diye başını sallayarak göz yaşı döktü.

Kayığın diğer köşesindeki kadınlardan biri lafa karıştı:

—Ah efendi, benim de iki küçük kardeşim gitti. Kırmızı kağıtları geldi. Öldüğünü haber verdiler.

Görüşmeler böyle devam ederse bütün kadınların uğradıkları binbir felaketi anlatacaklarını ve bu suretle kayığın cenaze merasiminden daha acıklı bir manzara alacağını anladığım için mevzuu değiştirmek istiyordum. Köylü ile ne konuşulabilir? O zavallı irfandan mahrum, dünya hakkında hiçbir malumatı olmayan, masun insanlar...

—Ekinler nasıl? diye sordum.

Biri cevap verdi:

—Efendi! dedi. Köy için ihtiyar iki öküz bıraktılar. Sıra ile bunlar, köylünün tarlasını sürüyor. Fakat cansız oldukları için biz de sapanı iterek yardım ediyoruz. İhtiyarlık var. Eksik etek-

lerle (kadınlar) ne kadar iş olur? Bu işi gençler yapabilir ama onlar da sınıra gitti.

Onun için ekinler iyi olmuyor. Köyde bir iki delikanlı kalsa idi bereket olurdu. Tarlayı sürmek bir şey değil ama bu ihtiyarlıkta harmanı toplamak zor oluyor. Ekmeğe katık bulursak yiyoruz. Ayaklarımızda derman kalmadığı için demetleri sırtlayamıyoruz. Sorma efendi, sorma!

Baktım bu mevzuda da kalpleri yakan feryatlar, ızdıraplar var. «Merak etmeyin, iyi olacak inşallah!» diye köylüleri teselli etmeye çalışıyordum.

Anadolu sahilinde Birgos'a gelmişiz. Orada *İntibah* vapurunu arıyorduk. Sorduk; soruşturduk. *İntibah* vapurunun iki saat evvel hareket ettiğini söyledikleri vakit başımdan aşağı soğuk bir duş döküldü. Şimdi ne yapacağız. Yatacak yer yok, ekmek, yemek, bir şey yok. Portatif karyolamla, kaputumu da gelirken mekkare hayvanının üzerinden düşürdüler. Kaldık mı açıkta...

Ah! diyordum. bu ne hal. Karşı karşıya iki sahil. Arasında bir saatlik mesafe var. Bir vapurun mevcudiyetinden veya hareketinden Menzil kumandanlığının haberi yok. Bir tarafta olan biten işleri, diğer taraf bilmiyor. Bu nasıl iş! Bu ne hal! Ne feci manzara! diyordum.

Haliç Vapuru güvertesinde bir gece

İstanbul'dan eşyalar getirmiş deniz kenarında Haliç vapurlarından biri demirli duruyordu. Aklıma kaptana müracaat etmek geldi. Belki, dedim! O bana yatacak bir yer gösterebilir. Bir sandalla gemiye gittim.

Kaptan bey dedim! Bu gece burada yatmak kabil midir. Benim yatacak hiçbir yerim vasıtam yok. Kaptan cevap verdi:

—Ne biliyorsunuz ki gemide kamara vardır. Aşağıdaki yolcu salonları yük dolu. Ben kaptan mahallindeki yerde yatıyorum. Gemi sizindir, gezin, dedi.

Eskikitaplarim.com

Gemiyi baştan başa gezdim, üstü kapalı bir yer bulmak imkansız. Nihayet bacanın bir kenarına ilişerek geceyi bu demirli vapurun içinde geçirmeye karar verdim. Burada siperlerdeki zeminliği arattıracak bir azap içinde kaldım. Ufkun beyazlaşmaya başladığını, yıldızların parlaklıklarının kaybolmaya yüz tuttuğunu görüyordum. Geceyi demir döşeme üzerinde pek ızdıraplı geçirdim. Sabah olunca bütün gayreti karnımızı doyurmak için ekmek aramaya verdik. Herkesin yiyeceği kadar ekmeği olduğundan bir yerden ekmek bulmak kabil olmuyordu. Akşam da yemek yememiştim. Civarda seyyar hastaneler ve bu meyanda bizim fırkanın seyyar hastanesinin mevcut olduğunu haber aldığım vakit o kadar sevinmiştim ki karnımın bütün açlığını unuttum. Bir hayvanla oraya kadar gitmiştim. Seyyar hastanenin sertabibi de iyi bir tesadüf eseri olarak bizim alay doktorlarından Binbaşı Abdurrahman Bey imiş. Beni görünce şaşırdı. Memnuniyetle karşıladı ve bana bütün yorgunluğumu unutturacak enfes bir yemek verdiler.

Sandalyenin üzerinde göğsümü şişirerek derinden derine rahat bir nefes alıyordum. O alay arkadaşlarını soruyor, ben de uğradığı zayiat alayı tanınmayacak hale getirdiğinden bütün efradın değişmiş olduğundan ve zabit arkadaşların ölenlerinden, sağ kalanlarından bahsediyordum.

Yolculuk dolayısıyla fazla kalamayacağımı söylemiştim. Hastanenin arabasıyla beni iskeleye kadar götürmüştü.

Akşam oldu. Biz iskelede vapur bekliyorduk. Karşıdan Musul torpidosu göründü. Bir nakliye gemisini limana getirdi ve limanda demirli bulunan *Lerus* nakliye gemisini refaketinde İstanbul'a götüreceği şayi oldu. Hemen torpidoya gitmiştik.

Çanakkale'den torpido ile İstanbul'a

İstanbul'a memuren gittiğimden gemiye kabulümü süvarisinden rica ettiğim vakit Çanakkale gazilerine hizmet vazifemizdir, diyerek bana büyük bir nezaket göstermişti.

Tahtelbahirlerden korunmak için Musul torpidosu sürekli Lerus şilebinin etrafında devirler yaparak, kavisli bir seyir takip ederek yoluna devam ediyordu.

İlk defa gördüğüm bu seyrin sebebini merak etmiş ve gemi zabitlerinden sorduğum vakit tahtelbahir gözetlemek için olduğunu anlamıştım. Musul torpidosunda herkes ayaktaydı. Gözler devamlı uzakları yakınları tetkik ederek tahtelbahir arıyordu. Bir aralık geminin nöbetçi zabiti yanıma geldi. Bir kaza vukuunda kullanacağım kurtarma vasıtalarını tarif ederek kendi kamarasında istirahat edebileceğimi söyledi. Aylardan beri ilk defa evimde imiş gibi soyunarak uyayabilecektim. Rahat bir uykuya susamıştım.

Geminin makine ve pervane gürültüsü bana pek yabancı olmasına rağmen daha akşamdan tatlı bir uykuya dalmıştım. Kulaklarımız gene kirişte düşman tahtelbahirini bekliyordu. Gece bir aralık uyurken kulaklarımda müthiş bir gürültü koptu.

Bütün hızımla kamaradan güverteye kendimi atmışım. Orada nöbet bekleyen süngülü nefer beni teskine çalıştı:

—Bir şey değil. Yanımızdan gemi geçti. Dalgasından torpidonun pervanesi bir kaç devir açıkta döndü. Gürültüyü pervane yapmıştır.

Bu teminata rağmen bahriye zabitlerinin mütemadiyen torpidonun etrafında tahtelbahir aramaları bende endişe uyandırıyordu.

Ertesi günü akşamına kadar deniz yolculuğumuz bu halde devam etti. Nihayet gurup zamanı İstanbul'a gelebilmiştik.

Beni görünce evde herkes şaşırmıştı. Bütün bir ev halkı göz yaşları içinde benden neremden yaralı olduğumu soruyordu. Bu sual sebepsiz değildi. O vakit Çanakkale'ye gidenlerin iki akıbeti olabilirdi: Ölmek veya yaralı olarak dönmek!

Yaramın daha fazla ızdırap vermesine meydan bırakmamak düşüncesiyle beni sokak kapısının önündeki koridorda istirahat

Eskikitaplarim.com

ettirmek için sandalyeye oturtmaya çalışıyorlardı. Yarasız olarak bir vazife ile İstanbul'a geldiğim bin müşkilat ile anlaşıldı. Bütün ev halkının göz yaşları dinmişti. Bir sevinçtir gidiyordu.

Ertesi gün sokağa çıktığım vakit bana İstanbul başka türlü görünüyordu. Bütün halk yollarda eğilerek yol açıyordu. Yaralı, yarasız ordu elbisesini taşıyanlara, Çanakkale'den gelenlere karşı halkta büyük muhabbet var...

Bir gün Divanyolu'ndan geçiyordum. Zavallı bir arkadaşımla karşılaşmıştım. O cephede başından yaralanmıştı. Yarasını sarıp geriye göndermiştik. Şimdi yanındaki bir askerin koluna girmiş, onun yardımıyla yürüyordu. Ona karşıdan, gülerek yaklaştığım vakit benimle hiç alakadar görünmüyordu.

Seslenerek, elimi uzattım.

—O!... Sen misin, diye cevap verdi. Bana doğru uzattığı eliyle elimi arıyordu. Sesinden tanıdım, diye ilave etti.

O vakit hazin bir manzara karşısında kaldığımı anladım. Zavallı gözlerini kaybetmiş. Nasılsın diye sorduğum vakit, coşmak için sebep arıyormuş gibi hemen başladı. Ben artık sizin dünyanızdan ayrıldım, dedi ve anlatmaya başladı.

—Hastaneden daha on gün oldu çıktım. Sanki zindanda oturuyormuş gibi her taraf bana karanlık göründüğü için canım sıkılıyor. Boğazıma bir şey tıkanacakmış gibi bunalıyorum. Daha görmemezliğe alışamadım. Evde oturamıyorum. Yürürsem yolda işittiğim gürültüler beni biraz meşgul ediyor. Onları görecek imiş gibi gözlerimi açıyorum. Fakat bana gene her yer gece gibi görünüyor. Şimdi her şey bana kulaklarım vasıtasıyla geliyor. Seni bile sesinden tanıdım. Sükunet içinde bulunduğum vakit onların da değeri kalmıyor. İşte o vakit büyük bir asabiyet içinde çıldıracak gibi oluyorum. Yanımdakilere, beni yakan, kavuran, sıkıntıyı hissettirmemek için çok uğraşıyorum. Fakat onlar anlıyorlar. Zavallı küçük hemşirem çok üzülüyor. Beni teselli etmek için elimden tutarak odanın içinde biraz gezdirdikten sonra pencerenin önüne götürüyor. O vakit daha ziyade ızdırap duyuyorum. Ah bilsen görmek ne büyük nimet imiş. Ben şimdi

yaşamıyorum. Artık ben sizin dünyanızda değilim! Benim için tahsil, hayat, istikbal, o tatlı ümitler hepsi söndü. Bütün mevcudiyetimle saadeti için çalışmak isteğim sevgili Melahat bile...

Bir vakitler görürdüm. Ona her türlü ümit verebilirdim. Fakat şimdi!

Artık onun saadetini işitmek, duymak, beni müsterih edebilir. Bari o mesut olsun...

Ne olurdu: O obüs mermisi beni havaya uçurarak büsbütün ortadan kaldırsaydı da, insana şu karanlık dünyadan, çıldırtacakmış gibi bana bin bir acı duyuran şu ızdıraplardan, kurtulmuş olsaydım. Ne yapayım ölmedim!»

Ben bunları işittikçe durduğum yerde bir taş kesilmiştim. Onu teskin ve teselliye beyhude uğraşıyordum.

İstanbul'da kaldığım günlerde cenup grubunda geçirdiğim fecaatli günleri unutturacak, türlü türlü acıklı manzaralar görüyordum. İstanbul sokakları, göğüslerinde kırmızı renkte harp madalyası taşıyan elinden, kolundan, bacağından yaralanmış kahramanlarla dolmuştu. Bir haftada işimi bitirmiştim. Her gün şu harp felaketlerini görerek, teessür duyan, arkadaşlarımın, ailemizin ümitsiz nazarları içinde Sirkeci istasyonunda trene bindim. Veda ederken yüzümü öpmek için bana yaklaşan soğuk dudaklarda titretici bir heyecan hissediyordum. Beni yolcu etmeye gelenlerin yüzlerinde Çanakkale'nin muazzam yaralı, ölü zayiatının bütün kederleri görünüyor ve büyük ümitsizlikle beni uğurladıklarını hissediyordum.

Uzunköprü'de bekleyen hayvanlarımızla kafile halinde hareket ettik. Dört günde gece gündüz harp nakliyatıyla dolu şose üzerinden cenup grubunda Zığınderesindeki alay karargahına gelmiştim. İstanbul'dan getirdiğim siparişlerin sahipleri sevinçler içinde paketlerini açıyorken bir çocuk gibi gülüyorlardı.

21 Eylül 1331 bir kaç gün uzak kaldığım harp cephesi felaketlerini yine görmeye, işitmeye başladım. İngilizler müfrezemize şiddetli bir ateş baskını yapıyorlardı. Bir aralık şiddetli bir

Eskikitaplarim.com

infilak sesi duyuldu. Fransızların da 60. alay cephesinde bir lağım patlattıkları anlaşıldı. Alayımızdan iki zabit arkadaşımız yaralandığı için geri gönderiliyordu.

Harp cephesinde geçirdiğimiz her gün, top ateşi, monitör veya filo bombardımanı, kara torpil yağmuru, dom dom kurşunu, ateşler içinde daima ölüm bekleyerek tehlikeli, ızdıraplı bir hayat içinde her saat binbir harp hadisesi karşısındaydık. Zeminliğin önünde sıhhiye neferlerinin elleriyle tutarak taşıdıkları kanlı sedyelerin geçişini görmeye alışmıştım.

Her gün siperlerde muharebeler oluyor, lağımlar patlıyordu, bazan tepemizde uçan tayyarelerin birbirlerine hücum eden mitralyöz ateşiyle müsademelerde bulunması bize çok heyecan veriyordu. Tayyareye mermi isabet etti mi, dik aşağı süzülerek, havada takla atarak denize doğru düşmesini görmek çok yaman bir şeydi.

28 Eylül 1331 idi. O gün cephede durmadan patlayan top seslerini, semadan bardaktan boşanırmış gibi yağan yağmurlar susturmuştu. Harp cephesinde bulunanlar zeminlikte sinmiştik. Biraz sonra muntazam hendekler halinde olan, siperler sulardan göl halini aldı.

Etrafımız dere haline dönmüştü. Artık şarıl şarıl sağa sola her çukura, zeminliklere seller hücum ediyordu. Cephane sandıklarımız ıslanıyor, telaş ve endişe içinde idik.

Oturduğumuz, gezdiğimiz yerler balçık halinde bir çamur deryası idi. Yatacak, oturacak yer, üst baş kalmadı, hepsi çamurdu, kimsenin kılığına kıyafetine bakacak hali yok, zeminliklere hücum eden sulardan ıslanmış sırılsıklam olmuştuk. Selameti ayakta durmakta buluyorduk.

Bu sıkıntılı hayat iki gün devam etti. Havalar açıldığı vakit güya çamursuz yerde yaralanmak veya ölmek bir muzafferiyetmiş gibi hepimizin yüzü güldü. Fakat havaların soğuması zeminliklerde kış hazırlıklarına başlamak mecburiyetini göstermişti. Bütün alay bu yeni işle uğraşıyordu.

Siperde bayram

6 Teşrinievvel tarihi Kurban bayramına tesadüf ediyordu.

İngilizler her nedense bu gece pek sinirliydiler. Bizim dini bayramımızı bildikleri için maneviyatımızı güya sarsmış olmak için şafaktan itibaren büyük taarruz gününde yaptıkları topçu ateşine benzer bir bombardımana başladılar.

Bunlara alışık olduğumuz için pek aldırış etmiyorduk. Bir aralık ateş hafiflemişti. Herkes birbiriyle bayramlaşmaya başladı. Eller sıkılarak, bayram tebrik edilirken, herkesin muhayyilesinden annelerin, sevgililerin hayali geçtiği görülüyor gibi oluyordu.

O gün sabah şafak vaktinde idi. Alay kumandanı ile siperleri gezmeye çıkmıştık. Müdafaa hattından geçerken bir nöbetçinin dalgın dalgın duruşu dikkat nazarımızı çekmiş, önünde durmaya mecbur etmişti.

Bu nefer bizi duymayacak kadar düşünceli idi. Başı tüfeğine takılı süngüsüne dayanmış, duruyordu. O kadar dalmıştı ki yanına geldiğimiz halde farkında değildi.

Nihayet alay kumandanını birdenbire gördü ve şaşırdı. Hazır ol vaziyeti aldığı halde onun dalgınlığını görüyorduk.

Alay kumandanı sordu:

—Oğlum ne düşünüyorsun?

—Efendim! Hiç!

Fakat yüzünde büyük bir hüznün gizlenmeyen alametleri görünüyordu. Kumandan tekrar etti:

—Pekala ama benim buraya geldiğimin farkında olmayacak kadar dalmışsın. Sebebi ne idi?

O zaman yeni kura efradından olan Hasan anlatmaya başladı:

—Seferberlik iptidasında bizi topladılar. Ben köyde nişanlı

Eskikitaplarim.com

idim. Büyük kardeşim de yeni evli idi. İkimiz de harbe gittik. Kardeşim şehit olmuş. Harpte belki ben de öleceğim. Fakat nişanlımı görmedim. Bugün bayram ne olurdu ben de köyde nişanlımı bir kere olsun gördükten sonra gözlerim kapansaydı... İşte bunu düşünüyordum.

Hasan'ın masum tavrı hepimizin rikkatini celbetmişti. Tek arzusu köydeki nişanlısını görmek ve ondan sonra ölmekti.

Alay kumandanı sordu:

—Sen büyük taarruzda hangi siperde idin? Kaç düşmanla uğraştın?

—Efendim... Dedi. Bizim takım Kanlısiperin yanında idi. Topçu bombardımanı kesilir kesilmez siperlerimize hücum eden düşmanla boğuşmaya başladık. Takımdan sekiz kişi kalıncaya kadar siperlerimize giren İngilizlerle dövüştük. Süngü sallamaktan kollarımız yorulduğu vakit düşmanın boynuna atılarak boğazladık. Dermanımız kesilinceye kadar uğraştık. siperlere giren düşmandan bir tane kaçırmadık; sayısını bilemem!

Alay kumandanı sordu:

—Sana izin versem ne kadar zamanda gelirsin?

Hasan:

—Sen bilirsin efendim, diyordu.

Hasan on gün izin almıştı. Onun izin tezkeresinin yazılması için not almıştım.

*

* *

9 Teşrinievvel tarihinde Çanakkale cenup grubu cephesinde tam doksan üç gündür geceli gündüzlü toprak aralarındaki siperlerde pek kanlı geçen bir harp içindeydik.

Gece yarısı fırkadan acele gelen bir emirde Zığınderesinde-

ki alay mıntıkasının komşumuz birinci fırkanın 71. alayına teslim edilerek Çanakkale boğazının içine doğru daha solda 56. alay cephesinin alayımız tarafından teslim alınması bildiriliyordu. Orası düşmanın en ziyade hücum ve tecavüz ettiği, gürültüsünün, bomba ve süngü hücumlarının bolluğu ile tanınmış olan yerlerden biri idi. Zığınderesi siperlerinden çıkıyoruz.

TANINMAYAN ALAY

Bütün efradı değişen bu alayı tanımamak ne acıydı.

Zığınderesinde cepheden geriye doğru yürüyorduk.

Gece karanlıkları içinde İngiliz nöbetçilerinin attıkları domdom kurşunlarının üstümüzde bir havai fişeği gibi patladığını duyduğumuz vakit gülüşüyorduk. Bir aralık yolumuz cephede ölenlerimizin mezarları arasından geçti. O vakit gözlerimiz dolu ve sanki içinde bir volkan yanıyormuş gibi acımaya kavrulmaya başladı.

Harbe girerken alayda beraber bulunduğumuz Türk çocuklarının, İzmirli yiğitlerin sıhhatli vücutları gözümüzün önüne geldi.

Onları hatırladıkça alay mevcudunun baştan başa değişmiş yeni efrattan ibaret olduğunu görmek facianın büyüklüğünü bize bildiriyor; tüylerimiz ürperiyordu.

Doksan üç gün evvel Kanal seferinden gelen otuzuncu alay gene bir gece buralardan geçerek cepheyi teslim almıştı. O günden itibaren Çanakkale'nin cehennem ateşi içinde her saat birer birer eriyen alaydan pek az kalmıştı.

Ellerimizle toprağa gömülen o mert ve asil ruhtaki insanların mezarları üstünden geçiyorken ızdırap duymamak kabil mi? Geçenlerin, arkadaşlarının mezarlarını bir defa daha görebilmek için olanca dikkatini sarfetmesi ne kadar hazin oluyordu.

Her mezarın başında büyücek birer taş bulunan, vatan için ölen bu aziz Türk çocuklarından ayrılıyorduk.

Eskikitaplarim.com

Geri hattaki zeminliklere geldiğimiz vakit şafak sökmüştü. İki gece cephenin hemen bir kilometre kadar gerisindeki zeminliklerde kaldığımız vakit topraklar arasında geçen siper hayatının ne tahammül edilmez işkenceli bir ömür olduğunu duyuyorduk.

Herkes aylardan beri hasret çektiği güneşe göğsünü, arkasını vermiş biraz hayat bulmak için sağa sola dönüyorduk. Bir de kurtlanmış bakla yemekten kurtulmuş olsaydık, saadete kavuşacağımızı sanıyorduk.

Her gün karavanaların içinde efrada verilen kuru bakla, fasülyeyi görmekten o kadar usanmıştım ki sağ kalırsam ömrümde bunları bir daha görmemek için yemin etmek istiyordum.

Toprak üstünde geçen iki günlük istirahatle, durulan dimağlarımız biraz kendine gelmeye başlamıştı. Aklıma Kilya tepesinde bulunan akrabamdan Vedad'ı ziyaret etmek geldi. Bir kaç saat izin alarak geriye doğru gidiyorken Arıburnu, Anafartalar bütün cepheleri karşıdan görüyordum. Akşama yakın Kilya tepesinde bir çay içiyorken birdenbire nöbetçi seslendi:

—Efendim, Naraburnunda bir tahtelbahir gemisi göründü.

Hakikaten düşmanın bir tahtelbahir gemisi oradan geçmek isterken Naraburnu ile Kösetabya arasında gerili bulunan ve tahtelbahirler için tuzak teşkil eden denizdeki tel örgüye takılmıştı.

Orada motorlar, sandallar kaynaşıyordu. Biraz sonra denizin üstünde periskopu görünce o noktaya doğru kalelerden torpidolardan, motorlardan bir bombardımandır başladı.

Artık denizin üstü kasırga sahasına döndü. Bütün dikkatimizle biz bunları takip ederken iki üç kilometre daha ileride gene aynı tahtelbahir bir daha gözüktü. Onun birinci bombardımandan kurtularak yoluna devam ettiği anlaşılıyordu.

Orada da ikinci bir bombardıman başlarken kalelerimizden atılan büyük topların sesi, büyük taarruzda İngilizlerden bize doğru atılan filo toplarından hiç de aşağı değildi, bundan müteheyyiç oluyordum. Fakat hiç kale topuyla tahtelbahir yakalabilir

mi?

Cepheye dönüş zamanım gelmişti. İznim müddetini geçirmemek için atımı koşturarak güney grubuna doğru gideceğim sırada havada bir tayyare peyda oldu.

Tepemizde bir iki tur yaptıktan sonra önümüzde, tam geçeceğimiz yerde, bütün nakliyatın icra edildiği Maydos-Çamburnu şosesini, tayyareden aldığı işaret üzerine, İngiliz filosu Saros körfezinden endirekt borda grup ateşiyle dövmeye başladı. Bütün nakliyat birdenbire kesildi.

Herkes Kilya limanına doğru hakim olan büyük tepe altına iltica etmiş top ateşinden korunmaya çalışıyordu. Fakat bombardımanın bir kaç dakika muntazam fasılalarla devam etmesi, benim gibi cepheden ayrılmış, saatle mukayyet olanları sıkıyordu.

Bir aralık orada bulunan bir kaç atlı zabitle iki grup ateşi arasındaki fasıla esnasında dört nala ateş mıntıkasını geçebileceğimizi görüşüyorduk. Düşman filosunun borda grup ateşi dört dakika fasıla ile yaptığı tesbit etmiştik. Şosenin üzerine tesadüf eden bombardıman tulani ateş tesir mıntıkasını hesap ettiğimiz zaman iki ateş fasılası esnasında oradan, dört nalla geçebilmenin mümkün olduğu neticesine varmıştık. Birer birer bombardıman içinden geçmeye karar vermiştik.

İngiliz filosunun topları şose üzerinde patladığı anda atlarımızı dört nala kaldırarak uçar gibi görünen bir süratle mermilerin tahrip ettiği şose üzerinden geçiyorduk. Bombardıman oradaki telefon, telgraf tellerini tahrip etmişti. Bir an geldi ki bu teller hayvanımın ayağına takıldı. İşte o vakit bir felakete uğrayacağımı bekliyordum.

Bir kaç saniye sonra bulunduğumuz noktada tekrar gemi topları patlayacaktı... Geriye mi? İleriye mi? Hayvandan ineyim mi? diye düşünmüş olmalıyım ki şiddetli bir mahmuz darbesini müteakib hayvanım tellerin içinden silkinerek sıyrıldı, kurtuldu ve dört nalla ateş mıntıkasını aştı. Arkama baktığım vakit tellere takılarak hayvanın kurtulmak için bir kaç saniye kadar çırpındığı yerde yedi mermiden müteşekkil İngiliz filosunun grup ateşi

Eskikitaplarim.com

boş yere patlamış bulunuyordu.

Zavallı hayvanımın ayaklarını oradaki teller yaralamış olduğundan kan içindeydi. Oradan olanca süratiyle koştuğu için karnı bir körük gibi işliyordu. Maydos ilerisindeki tepeyi tırmanmaya başladığımız bir sırada bu defa da tayyare filosu başımızın üstüne gelmiş ve tur yapmaya başlamıştı.

Bunu bir bomba gürültüsü takip etti. Bütün bombaların Çamburnu hastanesinde yatan yaralılar ve hastalarımızın tam başı ucunda patladığını görüyordum.

Dikkat ederek anlamak istiyordum. Acaba bu tayyareler medeniyet davacılarından hangi millete aitti?

Bunlar hastanelerin harpte bombardıman masuniyetine dair mevcut beynelmilel medeni anlaşmaları ihlal etmişlerdi. Ve o vakit yaşamak için kuvvetli olmak lazım olduğunu bir daha anlamıştım.

Yeni Cephede

14 Teşrinievvelde Fransızların karşısına tesadüf eden yeni mıntıkamızı, siperleri teslim almış bulunuyorduk.

Cepheye giderken bir aralık yolumuz harpte yaralananların yarasını sarmak için tesis edilen sargı mahallinden geçiyordu.

Burada beyaz zemin üzerinde kırmızı hilal taşıyan bir bayrak vardı. Civarında cephede vatan için ölen askerlerimizin mübarek mezarları nazarı dikkati celbediyordu.

Kimbilir, bu kabirlerin içinde sevgililerin ömrü oldukça ağlayacağı ne şeci vatan gençleri yatıyordu. Onlar için ne anneler ne kardeşler göz yaşı dökmekteydi. Siperler içinde, gerisinde mezar görmekten gözlerimiz yoruluyordu.

Yeni mıntıkamızda o kadar güzel siperler yapılmıştı ki mıntıkanın genişliğine ve siperlerin birbirine girift olmasına rağmen yollar ve asılmış levhalar, krokiler vasıtasıyla insan siperler içinde kaybolmadan, şaşırmadan gidebiliyordu.

İki gündür cephe gerisinde bulunduğumuzdan biraz temiz hava almaya alışmıştık. Yeni siperlere girerken harpte ölenlerin müteaffin kokularını gene duymaya başlamıştık.

Bu mıntıkada yeni idik. Zığınderesine girerken gösterdiğimiz telaşlar burada görünmüyordu. Dört gün kaldıktan sonra Çanakkale mıntıkasından geri çekilerek seyyar ordu emrine gireceğimiz bir gece bize tebliğ edildiği vakit bir türlü inanamıyordum. Ve kendi kendime buradan ölümden kurtulabilecek miyiz? diye soruyordum.

Yeni mıntıkamızdan ayrılmadan bir gün siperleri geziyordum. Bir hendeğin kenarında patlamamış bir gülle görmüştüm. Karşıdan bir hayli tetkik ettikten sonra yanına gittiğim vakit kimbilir hangi drednotun baş taret toplarından birine ait bulunan bu merminin yüksekliği boyumu geçiyordu.

Hayretler içinde mermiye bakıyordum. Siperlerin içinde Fransızlar tarafından atılmış ve patlamamış zarif şekilde bombalar da vardı. Bunları boşaltmak için hepimiz merak içinde uğraşıyorduk. Bu bize eğlence oluyordu.

Bazan da istenmeyen kazalar oluyordu. Buradan ayrılmazdan iki gün evveldi. Arkadaşlarımızdan Mülazim Hayri (Erkanı Harbiye Binbaşısı), Tevfik ve Ömer Beyler alayın son yaralıları idiler.

Alayın geri çekilmesi bir gün meselesi olduğu için arkadaşlarımızı yaralı olarak görmek bizi çok müteessir ediyordu. Nihayet yüz on iki gün arasız cephede her an ölümle mücadele ederek akla sığmayacak kadar feci tehlikeler altında kaldık. Kanlı levhalar gördükten sonra 25 Teşrinievvel 1331 Pazar gecesi Çanakkale Güney grubu cephesinden geriye doğru ayrılıyorduk.

Pek kanlı muharebelere sahne olduğundan dolayı Kanlıdere ismi verilen buradan gece karanlığında geriye havuzlara doğru gidiyorken herkesin yüzünde büyük elem ve ızdıraplar geçirdiği hissediliyordu. Sessiz ve ağır ağır atılan adımlar arasında arkamızdan, cephede havaya atılan tenvir tabancalarının ışıklarıyla her taraf aydınlandığı vakit birbirimizin yüzünü görebiliyorduk.

Eskikitaplarim.com

Sağda solda iki tarafın birbirine attığı makineli tüfeklerin sesleri gecenin karanlığında pek korkunç bir şeydi. Bazan da bir infilak alevinden sonra gelen topların bombaların gümbürtülü patlayışlarını işittiğimiz vakit bir şimşek süratiyle bunların siperlerde yapacağı tahribata intikal ederek harbin bütün fecaatleri hemen bir sinema gibi, gözümün önüne geliyordu. Ateş mıntıkasından çıktığımız halde fikirlerimiz gelen bu afetin tesirinden kurtulamamıştı. Adeta hipnotize olmuş bir insan gibiydik. Yürüyorduk, fakat kendimizi gene siperler arasında ateş hattında sanıyorduk. Hatta bu hal bizde geride istirahatte bulunduğumuz rüyalarımıza girerek portatif karyola üzerinde titremiştik.

Geride bir yıkanma faslı yaparken

Havuzlar deresine geldiğimiz vakit sabah olmuştu. Bütün alayı bir arada görebilmek imkanı hasıl olunca geçirdiğimiz felaketin büyük acılarını o vakit duyduk. Kim diyebilirdiki Kanal seferinden Çanakkale'ye gelen o muntazam asker, bu kıtaydı.

O günkü halimiz görülecek bir şeydi. Asker, zabit, kumandan herkesin ruhunda üst ve başında bir perişanlık vardı. El, yüz kapkara. Cildin üzerinde sanki esmer boyalarla dalfa yapılmış gibi renk renk deriler ve üzerinde şekiller hasıl olmuş!

Pejmürde bir hale gelen elbiseler, portatif çadırlar, yırtıklar, lekeler içinde solmuş, sararmış tuhaf bir şekil almış. Simalar yorgunluktan, uykusuzluktan nihayet üç buçuk aylardan beri gûna gûn felaketten çirkinleşmiş, irili ufaklı buruşukluklar görünüyor, sakal bıyık uzamış. Oraya buraya bırakılan kan lekeleriyle dolu portatif çadırlardan tüfekler, kasaturalardan ağır kokular geliyor. Herkesin bir arzusu var, ah bir parça elime su geçirsem de yıkansam!

Tuhaf şey değil mi? Sağımız solumuz deniz olmasına rağmen bir temizlik yapmak için yıkanacak yer ve su bulamıyorduk. İhtimal diyorduk lekelihumma çıktıktan sonra hatıra gelecek. Nihayet neferimiz portatif çadırlarıyla sonbaharın serinliğine rağmen dört köşe bir hamam çadırı yaptılar. Bir teneke su bulan ateş yakıp yıkanmaya başlamıştı. Fakat zavallı asker, millet çocukları susuzluk yüzünden yıkanamıyor, bit, pislik içindeydi. Biz temizlenmeye uğraşırken civarındaki nöbetçilerin sesleri yükselmeye başladı: «Tayyare geliyor!... Tayyare geliyor!...» Tayyere gelirken nöbetçiler yüksek sesle haber vermeleri için tenbih edilmişti.

Çanakkale boğazının daima hava cereyanlarına tabi soğuk bir sonbaharındayız. Binbir hastalığı mucip olacak bir tehlike altında temizlenmeye çalışıyorken şimdi de tayyare belası çıkmıştı. Ne yapmalı? diye düşünmek lazımdı. Fakat biz işi oluruna bırakmıştık. Artık ne olursa olsun! deyip geçiyorken tayyarelerin savurduğu bombalar kulakları yırtan acı gürültülerle Havuzlarderesi etrafında patladığı duyulmaya başlıyordu. Üstümden çıkan çamaşırları gördüğüm zaman onları hemen yakmak lazım geleceğine hükmederek ateşin içine atmıştım. Öğle vakti hepimiz toprakların üstüne serilerek tatlı bir uykudaydık. Telefoncu neferi fırka kumandanı Salahattin Beyin harpten çıkan alay arkadaşlarını ziyaret etmek üzere yola çıktığı haberini getirdi. O sırada cephe gerisinde bir saat tatlı bir uykuyu her şeye tercih ederdim. Fakat ne yapalım askerlikte bu olmuyor.

Toplu olarak kendini karşılamıştık. Bütün fırka karargahı heyetinin bulunduğu orada alayın cephede yaptığı muhtelif muharebelerde gösterdiği fedakarlıktan, kahramanlıktan övgüyle bahis ve hepimiz tebrik edildikten sonra «göğüslerinizde şu kahramanlık alameti taşımaya layıksınız!» diyerek getirdiği harp madalyalarını birer birer göğsümüze taktı.

Sıra ölen ve yaralanan arkadaşlara gelmişti. Onların isimleri okunduğu zaman birdenbire gözler yaşardı, dudaklar titredi. Bunların madalyaları da kendilerine ve ailelerine gönderilmek üzere alaya teslim edildi. Harbe yetmiş kadar zabitle girdiğimiz halde sağ kalarak çıkanlarımız mahdut ve küçük bir küme teşkil ediyordu. Bu merasimden sonra alay kumandanı akla durgunluk

Eskikitaplarim.com

veren harplerden bahsettikten sonra: «Biraz da neşe lazım, asabımızı dinlendirmek için yarın öğle vakti bütün alay zabitleri hep bir sofrada yemek yiyecektir. Fırka erkanı harbiyesi de alayın sofrasına davetlidir.» diye yerinde bir teklif yapmış ve şu hal hepimizin pek hoşuna gitmişti.

Sürekli top, tüfek gürültüleri içinde bulunmak, ölüler, kanlar içinde yaralılar, mermilerin parçaladığı insan kemikleri, harp faciası görmekten yıkılmış viraneye dönen hislerimizi beşerin ruhunu okşayacak şeylerle biraz tamir etmek iyi bir hareketti. Harbin baştan başa yıktığı insani duyguları yerine getirmek bir öğle yemeği ile kabil değildi. Fakat insanlar pek tuhaf mahluklardır. Ufak bir şey de olsa ruhta yeni bir his yaratıyordu. Harbin ferdasında topluca yiyeceğimiz öğle yemeği bizi belki canlandırırdı.

Cephe gerisinde ikinci günümüzdü. Öğle vakti birer, ikişer bütün alay zabitleri Kilitbahir ile Havuzlar arasında yüksek bir tepenin yamacında, baştan başa çamlık ve orman içinde, Kadirdede denilen bir tekkenin bahçesinde toplanmış bulunuyorduk. Askerlerimiz sürekli yemek hazırlıyor; önümüzde, Çanakkale boğazının Kumkaleye kadar tekmil manzarası, tayyarede imişiz gibi yüksek yamaçtaki mevkimizden kuşbakışı görüyoruz. Deniz tatlı, koyu mavi rengiyle sakin duruyor. Orada cenneti andıran bir manzara var. Çam ağaçlarının altından dallar arasından gelen mis gibi çam kokuları içinde, tabiatın bu güzelliğini seyrederken ruhumuz açılıyordu. Uzun yemek masasının etrafına oturduğumuz vakit herkes derin bir düşünceye, sükuta daldı. Bir vakitler alay zabitlerinin toplanışını salonlar almazdı. Şimdi harp dönüşünde küçük bir masaya ancak doldurabiliyorduk. Yemek masasının etrafında bazı yerler boştu. Oralara harpte ölen arkadaşların isimleri yazılmış ve isimler siyah hatlarla çerçeve içine alınmıştı. Bunların hatırasına hürmeten sükut edildi. O vakit kimimizin gözleri masa üzerinde boş bir tabağa dikilmiş; kimimiz İngiliz filoları boğazı zorladığı vakit toplarımızla Quin Elizabeth ve Buve zırhlılarının battığı yere, o muharebe esnasında boğazı müdafaa eden Kumkale istihkamlarına bakıyor. Gözler, nereye dikilirse dikilsin tek bir şey düşünüyorduk: Harpte kaybettiğimiz silah arkadaşlarımızı! Onlar şimdi bin bir kanlı harplerle facia ve Zığınderesinin yatağında vatan için ölmüş yatıyorlardı. Yemek masası etrafında kara torpillerinin bir yığın haline getirerek tahrip ettiği insan vücutları, topların tepelerle birlikte havaya savurduğu vatan çocuklarının göğüs gerdiği facialar, gözlerin önünden bir sinema gibi geçiyordu. Büyük taarruzda İngilizlerin sekiz saatlik bir bombardımanda tepemizde patlattığı elli bin topçu mermisinin kopardığı kıyamet hatırımıza geldiği vakit akıllar durur gibi oluyordu.

Bir an geldi ki sofrada söz söyleyen kalmadı. Dillerin ve hislerin takati kesildi. Orası hiç kimse yokmuş gibi sessiz kaldı. Ölen harp arkadaşlarımızın analarının, dul kalan kadınlarının, çocuklarının hıçkırıklı feryatlarını duyar gibi olduk. Onların durmadan akan gözyaşları gözlerimizin önüne geldi. Bu o kadar hazin idi ki sofraya riyaset eden fırka kumandanı Salahaddin birdenbire sükutu ihlale mecbur oldu: Bir neşe yaratmak için fırka mızıkasının çalması emrini verdi. Güney grubundaki feci harbin, fırkanın çok güzel yetişmiş olan mızıkasını bile bozmuş olduğu anlaşıldı. Ziyafet bitmişti, herkes işine gitmek üzere oradan ayrılıyordu.

Geriye Doğru

27 Teşrinievvel 1331: Bu gün aldığımız bir emirde İkinci ordu emrine girdiğimizden geriye, Eksamil'e doğru hareketimiz bildiriliyordu. Güney grubu cephesine giderken bütün nakliye vasıtalarımız Anadolu cihetine gönderildiği için eşyalarımızı nakletmek üzere develer gönderilmişti. Biz bu munis hayvanları Kanal seferinde görmeye çok alışkın olduğumuz için bir sene evvelki hatıralarımız canlandı. Gideceğimiz yerleri düşünerek «daha kimbilir neler göreceğiz!» diyorduk.

27 Teşrinievvel 1331'de geriye doğru yürüyüşe başlamış-

Eskikitaplarim.com

tık. İstikametimizin Kafkas cephesi olduğu hatırımıza geldiği vakit geçeceğimiz mıntıkaları harita üzerinden takip ediyorduk. Mesafenin uzunluğu bizi adeta şaşırtıyordu.

Üç buçuk aylık büyük bir mahrumiyet ve ızdırap içinde geçirdiğimiz siper hayatı hepimizin yalnız yürüyüş değil, bütün mukavemet kabiliyetimiz azalmıştı. Dizlerimiz, bacaklarımız, hemen yorguniuk hissediyordu.

Bütün yürüyüşlerimiz gece oluyordu. Kasabaların sokaklarında, umumi şoselerden giderken arı kovanı gibi daima med ve cezir halinde buralardan geçmekte büyük müşkülata tesadüf ediyorduk.

Muhtelif duraklar yaptıktan sonra, Çanakkale'ye geliyorken düşman donanmasının ani baskınına uğradığımız Gelibolu yarımadasının en dar noktası olan Eksamil'e gelmiştik. Orada acele bir emir aldık. Alay muvakkaten yürüyüş yapmayacak ve Avusturya'dan gelen motorlu topların, harp cephesine geçinceye kadar Eksamil mıntıkasının muhafızı olacaktır. Ortalık telaş içinde idi. Herkes bu topların Eksamil'deki çürük köprüden nasıl geçeceğini düşünüyordu. Bir gece sabaha kadar büyük motör gürültüleriyle oradan bu topların geçişini beklemiştik. O vesaiti gözlerimiz gördükten sonra İtilaf ordularının Çanakkale cephesinde artık barınamayacağına hükmediyorduk.

Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak buna derler!

2 Teşrinisani 1331: Saros körfezinin kuzeyinde bütün alay çadırlı ordugâhtayız. Hiçbirimizde kışlık elbise, çamaşır yoktu. Zavallı askerlerimizin de sırtında ince gömleğinden, kaputundan altına serdiği battaniyesinden başka hiçbir şeyi yoktu. Bunlar da cephede bulunduğumuz sırada harbin göz açtırmayan felaketleri karşısından bakımsızlıktan giyilemeyecek bir halde!... Eksamil mıntıkası, Saros ve Marmara'nın en dar noktasında bir vadi olduğu için şiddetli hava cereyanlarına maruz bulunmaktaydı.

Dört aydır siper içinde geçen elim bir hayattan çelimsiz kalan vücutlarımızı soğuktan muhafaza edebilmek için herkes yattığı mahruti çadırını bir metre toprağı kazmak suretiyle zeminden aşağı indirmiş, bu suretle yatacağımız yerler toprak içinde olduğundan rüzgar cereyanından masun kalmayı temin etmişti.

Hiç farkında olmayarak biz rüzgardan kaçalım diye tedbir almaya çalışıyorken doluya tutulmuşuz! Bir gece yarısından sonra idi. Bütün sema zifiri karanlık. Şimşekler çakıyor, gök gürültüsü dünyayı birbirine katıyor, sağnak, fırtına, rüzgar çadırımızı yerinden havaya kaldırırcasına oraya buraya çarpıyordu. Biraz sonra bardaktan boşanırcasına başlıyan yağmur hemen bir sel halini almıştı ki bizim çadırın içine birdenbire sular hücum etti. Soğuktan kurtulmak için bir metre derinliğinde kazdığımız toprağın içi derhal bir havuz haline gelerek doldu! Çadırın direğine asılı fenerin cansız bir halde yanan ışığı ile sağa sola baktığım vakit çizmelerimin, terliklerimin, manevra sandığımın bi şamandıra gibi suyun üstünde oraya buraya sallandığını görüyordum. Su biraz daha kabarırsa yattığımız portatif karyolanın üstüne kadar çıkabilecekti.

Karyolanın üstünde düşünüyordum. Haydi neferlere seslendim. Onlar geldi. Çadırın içinde ne yapacağız, ben ne yapabilirim? Bu düşüncede iken sağnaklı rüzgar bizim mahruti çadırı karyolamın üstüne yıkmasın mı? Neferlere bağırıyordum: Alii!... Postaa!... Nöbetçii!... Hiç ıslak çadır altında, o sağanakta ses akseder de duyulur mu? Hele rüzgarın çıkardığı ıslıklar arasında bizim sesin ne kuvveti olabilirdi? Kalkayım dedim. Mümkün değil, üzerimdeki çadırı itemiyorum. Nihayet cebimdeki düdüğü çıkarıp nefesimin çıktığı kadar üflemek hatırıma geldi. Düdüğü bir, bir daha öttürüyorumdum. Askerler gelmişti. Yağmur sağnakları altında üzerime yıkılan çadırı kaldırmaya çalışıyorlardı. Karyolanın üzerine sırılsıklam yıkılan çadır üzerimden kalktı. Doğruldum. Bacaklarımı sıvayarak şimdi de teşrinisani ayında küçük bir havuz teşkil eden çadırın zemininde soğuk su banyosu yaparak sular üzerinden eşyalarımı topluyordum. Yağ-

Eskikitaplarim.com

mur altmda esen, bora halindeki rüzgar kuvvetli bir kamçı gibi çarpıyordu. Ne çare, askerlik; her şeye katlanıyorduk. Üzerimizde aziz bir vazife vardı.

Fırtına altında saatlerce uğraştıktan sonra çadırımı meyilli bir yere nakletmekle o faciadan kurtuldum. Fakat elbisemle, portatif karyolamın içinde yatağıma kadar her şeyim ıslanmış, kuru bir şey kalmamıştı. Şimdi de çadır altında tir tir titriyorduk.

Ertesi gün sabah olunca bu azaba yalnız benim maruz kalmadığım anlaşıldı. Herkes gecenin felaketinden, çekilen zahmet ve ıztıraptan acı acı bahsediyordu. Hele portatif çadır altında bu kasırgaya tesadüf eden neferlerimiz bitkin bir hale gelmişti.

Bütün gün herkes yaktığı ateş karşısında sağını solunu çevirerek döner kebabı gibi kavrulmaya, kurunmaya çalışıyordu.

Bu fırtınadan tam dört gün geçmişti. Gene bir sabah çadırın içinde uykudan gözümü açar açmaz bizim mahruti çadırın içini bembeyaz bir halde buldum!... Teşrinisanide kar yağmış!... Esasen senelerce ambarlarda çürüyen çadır delik deşikti.

Karlar karyolamın üstüne örttüğüm kaputumun üzerini doldurmuş, çadırın içini, toprak zemini, büyük bir halı gibi beyaz bir tabaka ile örtülmüştü.

Rüzgarlı, tipili bir hava... Bin bir müşkülat içinde çadırdan çıkınca feci halimiz gözümün önüne dikildi. Nöbetçilerimizden ikisi donmuş, üstte yok başta yok. Bütün askerler aylardanberi su yüzü görmediğinden dolayı rengi değişen patiskadan yazlık çamaşır giyiyordu. Pislik içinde bununla hiçbir soğuğa tahammül edilir mi? İnsanlar sanki taştan yapılmış birer mevcudiyet imiş gibi bunu düşünen yoktu. O anda soğuktan ellerimiz morarmıştı. Kimsenin bir şeyi tutmaya, yürümeye mecali yoktu. Bütün ovalar, dağlar bembeyaz ve gene kar yağıyordu. Hemen gelen bir emirle alayın Şarköy'e tabi Araplı köyünde bina altında konaklaması tebliğ edildi. Fakat ne yazık ki sebepsiz olarak askerlerimizi kaybetmiştik. Artık dünya bağışlanmış gibi bu haber bizi sevindirmişti.

Eskikitaplarim.com

11 Teşrinisani 1331'de Şarköy'de Araplı köyünde gitmek üzere Eksamil'den hareket etmiştik. Bütün yolumuz bir gün evvel yağan karın buz tutmasından yürünmez bir halde!... Fakat gene kar yağıyor. Dağları, tepeleri, yamaçları insan eli dokunmamış tabiatın çizdiği yoldan geçerken tahammül edilmez müşkülat ile uğraşıyorduk. Soğuk olanca şiddetiyle yüzümüze vuruyor, yürürken titriyoruz. Biraz sağda buzdan ayağı kayarak yere düşen mekkare hayvanının yüklerini askerlerimiz çözmek için uğraşıyor; diğer taraftan iki tekerlekli bir yük arabasına askerler omuz vurmuş, tepeyi aşırmaya çalışıyorlar. Arkaya doğru alaym intizamı bozulmuş, sırtında bir çanta, beyliği, kaputu, cephanesiyle yürürken takati kesildiğinden karın üstüne serilmiş askerlerle dolu!... Her taburun kol nihayetinde atlı zabitler, doktorlar; yere düşen efradın sırtındaki çantayı alarak mekkareye yükletiyorlar. Düşenleri teşciye çalışıyorlar. Yazlık çamaşırlarını henüz sırtından çıkartmaya vakit bulamayan askere kutup soğuklarını andıran bu kar o kadar tesir etmişti ki hepsi feryat ediyordu. Başlıca sebep şu idi:

Şosesizlik, yolsuzluk, susuzluk, vasıtasızlık. Yürüdüğümüz, geçtiğimiz yerler tarlaların üstünde köylülerin arabasıyla geçerken iz bıraktığı topraklardı. O anda memleketin yollarını ihmal edenlere ne kadar lanetler ediyorduk. Ne yazık ki işkenceyi çeken gene zavallı bizler, millet idi.

Akşam olmuş, gün batınca felaket büsbütün artmıştı. Bütün dağlardan tipili, sağnaklı, acı sesler geliyor. Her adımda buz üstünde ayağı kayarak düşenler hesapsız bir yekun tutuyor. Düşmemek için yere bakmaktan gözler yorulmuş adeta sersem bir haldeydik.

İdmansızlıktan mecali tükenen askerlerimizi etrafımızda karlar üzerine serilerek yatmış olduğunu gördüğümüz vakit cehennem azabı duyuyorduk. Onların kollarından tutup kaldıracak arkadaşları bulunmamış olsa orada muhakkak donacaklardı. Kar tipisi altında bütün gün yürüyüşten sonra gece yarısı Şarköy'den sonra Araplı denilen viran bir köye gelmiştik. Karanlıklar içinde

örümcekli köy odasına kavuştuğum dakikada dünyanın en büyük bahtiyarlığını idrak etmiştim. O isli, köhne odada buz gibi bir havada tatlı bir uyku uyumuştum.

Sabah olunca hiç kimse yerinden kımıldanamıyordu. Bütün tabur efradı salgın bir hastalığa tutulmuş, olduğu yerde yatıyorlardı. Kime sorsanız: Zabiti, neferi hepsi hasta!

Güney grubu siperlerinde yıkanmak için vakit ve su bulamadığımız sırada pek tabi olarak beklediğimiz, hummayı racia da baş göstermişti. Şimdi doktorlar bu afeti öldürmek için çalışıyorlar. Herkes temizlik seferberliği ilan etmiş, mütemadiyen uğraşıyordu.

Araplı köyünde geçirmekte olduğumuz kısa zamanda biraz dinlenebilmek fırsatını elde etmiştik.

Bazan bir kaç arkadaş bir araya geldiğimiz vakit uzun uzun görüşürdük. İçinde bulunduğumuz harplerden, vasıtasızlıktan, bakımsızlıktan, şosesizlikten, milletin çektiklerinden bahis açıldığı vakit evvelce Balkan harbinde bulunmuş bizden daha yaşlı ve tecrübeli olan zabit arkadaşlarımız:

—Evet derlerdi! Bir millet çektiği ızdırabı unutmazsa ilerler. Biz Balkan harbinde de şosesizlikten vasıtasızlıktan nihayetsiz müşkülata uğramıştık. Bunlar aynen vardı.

Fakat görüyoruz ki o hadise bize bir ibret dersi vermemiş. Daha İstanbul'un yakınında aynı vaziyeti görüyoruz. Siz gençsizsiniz, sivilsiniz, ileride memleket için çalışacaksınız, gördüklerinizi, çektiklerinizi, yazarak çocuklarımıza okutmalısınız. Ta ki bütün bir nesil mazisini unutmasın. O hallerden bir netice çıkarsın. Hakikaten yollarda çektiğimiz zahmetler tahammül edilmez müşkülat bize ne kadar acı geliyordu.

*
* *

7 Kanunuevveldi. Bir gün yine oturuyor, arkadaşlarla görü-

Eskikitaplarim.com

şüyorduk. Telefoncu neferi:

Fırkadan telefona sizi istiyorlar! dedi. Telefona beni çağıran fırkamızın erkanı harbi Rüştü Bey'di. (Şimdi Isparta fırka kumandanı General Rüştü) Telefonda şunları öğrendik; iki günden beri derinden derine top sesleri işitiliyordu. Düşmanın Çanakkale'de şiddetli taarruzlar yaptığını sanarak belki de Çanakkale'ye avdetimize ihtimal veriyorduk. Bugün bu top seslerinin Anafartalar cephesinden çekilen düşmanın çekilme hareketlerini örtmek için donanması tarafından yapılan bombardıman olduğu ve halen Anafartalarda düşmanın tamamen çekildiği, hasım mevzilerinin tamamıyla elimizde olduğu tahakkuk etmiştir... Bu haberin derhal taburlara bildirilmesi bana tebliğ edildiği vakit sonsuz bir sevinç içindeydim. Bu haberi hemen herkes duymuştu. Bütün alay büyük bir sevinç içinde yaşıyordu.

Şimdi düşünüyordum. Çanakkale'de harp!... İtilaf ordularının en son sistem silahları yıkılamayan kale! Türkün mukaddes göğsüydü. Türkün oradaki muzaffariyeti milli tarihimizde ilelebed yaşayacak. Yarattığı şahaser muvaffakiyetlerden biriydi. Köylüsünden, alimine, hakimine kadar bütün bir milletin vücuda getirdiği Türk ordusu orada nice mahrumiyetler içinde çırpınarak şu zafer abidesini vücuda getirmişti. Nice masum Türk çocukları vatan için orada can vermiş, nice münevverlerimiz kanını akıtarak topraklar altına gömülmüştü. Bu harp cephesinde yirminci asır zekasının, fennin vücuda getirdiği en son sistem silahlarla mücehhez hasım ordusuyla Türkün süngüsü boy ölçüşmüştü. En ileri silahlarla tahkim edilen kaleler Avrupa'da birer birer sukut ederken Türkün imanla dolu göğsü müthiş bir kale kesilerek hücuma mukavemet etti.

Orada ne Liyej gibi beton istihkamlar ve ne de fennin en son icat ettiği harp vasıtaları vardı. Fakat Verdun'dan daha kuvvetli Liyej'den daha müstahkem, harikalar yaratan tek kale Türkün milli gururu vardı. Bu histir ki İtilaf ordularını yüz geri çevirtti. Türk milletine mefharet armağanı verdi. Düşmanın yaptığı hesapsız top ateşine, bombardımanına sayılı top mermisiyle

mukabele ediyordu. Düşmanın makineli nakil vasıtaları karşısında araba ve develerle ihtiyacımızı taşıtıyorduk. Şosesizlik yüzünden her çeşit mahrumiyet ve müşkülat içinde çırpındık. Hele susuzluk yüzünden ne hastalık tehlikeleri geçirdik. İşte biz bu halde harbettik. Çanakkale harbini böyle bitirmiştik.

Çanakkale'de zayiatımız:

55.127 ölü
100.177 yaralı
10.067 kayıp
21.498 hastalıktan ölen

188.869

64.440 tebdili havaya giden
251.309

Hastahanede tedavi edilirken ölenler bu yekuna dahil değildir.

Buradaki vefat, yalnız cephede yaralanıp ölenlere aittir.

İtilaf orduları zayiatı
216.000 İngilizlerin ölü, yaralı
115.000 Fransızların zayiatı

331.000

Eskikitaplarim.com

Şarköy'deki hayatımız

Marmara'nın sahilinde şirin bir kaza merkezi olan Şarköy'de kırk beş günlük istirahat müddeti içinde aylardan beri rahat yüzü görmeyen dimağlarımızı, biraz dinlendirmiş, bütün bir insaniyeti muztarip eden harp facialarının kanlı boğuşmaları içinde bozulmuş olan asabımızı biraz teskin etmeye başlamıştık. Ohh! diye derin bir nefes alıyorduk. Portatif karyolada yatmak, onun üstünde bir gece ölüm sesleri duymadan kaygısız bir uyku uyumak ne büyük saadetmiş! Fakat her gece rüyalarımızda Çanakkale siperlerinde geçirdiğimiz kanlı vakaların akisleri oluyor. Çeşit çeşit muharebeler kabuslu rüyalarla uykularımızdan silkinerek uyanıyorduk. Demek bozulmuş olan asabımızı elan teskin edememiştik.

21 Kanunuevvel 1331 tarihinde ıssız bir köy evinin basık bir odasmda, portatif karyolamın üzerine boylu boyunca uzanmış dinleniyorken, bir süvari neferi, beyaz bir zarf içinde resmi bir emir getirmişti. Bu tezkerede bildirilen yürüyüş programıyla alayın bir gün sonra hareket ederek muayyen müddet zarfında İstanbul'da Bakırköy'üne gideceğini okuduğum vakit büyük bir süpriz karşısında kaldığımızı hemen anlamıştım. Biz Kudüs'te yine böyle oturup dururken aldığımız bir emir bizi Çanakkale volkanının göbeğine kadar getirmişti. Şimdi yeni gelen bir emirle kimbilir istikametimiz neresi olacaktır diye bir takım meçhulleri düşünmeye başlamıştık. Uzunköprü'den Çanakkale'ye giderken gecenin zifiri karanlıklarında, sabahlara kadar bilmediğimiz, görmediğimiz arka arkaya dizilmiş bir takım dağları, tepeleri, dereleri yürüyerek aşmak ne büyük işkencelerden biriydi! Ohh! diyorduk. Aman! Gündüz yürüyüşü değil mi cehenneme kadar gidelim, razıyız. Yoruluruz. Fakat önümüzü gördüğümüz halde yürüyeceğiz. Anlaşılan gece yürüyüşünün sonsuz zahmet ve meşakkatli intibaları hafızamızdan silinmemiş, tesirleri he-

nüz kaybolmamıştı.

Bir gün sonra şafak sökerken alay Marmara sahilini takip eden yürüyüşe başlamıştı. Tespit edilen program dahilindeki mevkiler, yollar üzerinden yürüyerek her akşam yeni bir mahalle varıyor ve her geceyi muhtelif köylerde geçiriyorduk. Bir gün Tekirdağı civarında Aşıklar köyüne gelmiş ve o geceyi de burada geçirmiştik. Sabahın alaca karanlığında hareket hazırlığı yapıyorken karşıma elinde küçük bir çocukla bir ihtiyar dikildi. Kısık bir sesle açlığından, yoksulluğundan, bin bir elem ve ihtiyaçlarından bahsettikten sonra yanındaki sekiz yaşındaki kız çocuğu için efendi bu çocuğu Allah rızası için benden alın, onu ve beni ölmekten kurtarın! diye bana yalvarıyordu. İhtiyarın içeri doğru çöken gözlerinden, birbirine karışmış beyaz sakalına düşen yaşları gördükçe, sabahleyin tesadüf ettiğim şu hazin manzara beni adeta dondurmuştu. Kendi kendime bu ne acı tecelli diyordum! Bir baba çocuğunu bilmediği, tanımadığı bir adama müebbeden nasıl teslim edebilir! Çocuk ve babası her ikisi sabah soğuğunda çıplak ayaklarıyla taşlara basıyordu. Giydikleri parça parça elbisenin deliklerinden, esmerleşen cılız vücudları görünüyordu. El ele tutuşmuş ayakta benimle konuşurken takatları tükendiğinden dizlerinin titrediğini görüyordum. Çocuğu almaya karar verdim. Zabit eşyası yüklü mekkare hayvanını sevkeden neferin birisine arkadaş! Şu çocuğu hayvanın üstüne geçici olarak oturtunuz, dediğim zaman ihtiyar baba sevindi. Ellerime sarılarak ağlamaya başladı. Sürekli bana dua ediyordu. Kendisine biraz para, İstanbul'daki evimizin adresini de vermiş ve muhabere etmesini de tembih etmiştim. Oradan ayrılıyorduk. Fakat çocuk babasının yanından ayrıldığının farkında değil. Babası hayvanın üstündeki eşyaların arasına oturtulan çocuğuna yaklaştı. Sarı saçlarını parmaklarıyla tarayarak okşadı, birdenbire gözlerinden yağmur gibi boşalan yaşlar içinde eğilerek küçük kızının renksiz, yanaklarından öptü. Yüzünü, gözünü, yanaklarını derin derin bir daha kokladı. Alay yürüyüşe başlamış ileriye doğru giderken bir taşın üstüne çömelen ihtiyar baba, başını iki

Eskikitaplarim.com

eli arasına aldıktan sonra ümitsiz ve yaşlı gözleriyle bize doğru bakarken, yürüyüşümüzle onu kaybetmiştik. Hayvan yürüdükçe çocuk da hafif hafif sallanarak hayvanın üstünde sağa sola bakıyordu.

Tekirdağ'ını geçmiş Umurca çiftliğindeyiz. Hiç beklemediğimiz zamanda acele gelen bir emir olduğumuz yerde yürüyüşümüzü, birdenbire durdurtmuştu. Şimdi herkeste bir merak başladı. Ne oluyoruz? Acaba geri mi döneceğiz? Düşmanın yakın bir yerde yeni bir hareketi mi görüldü? Bir şeyin sebep ve mahiyetini anlamadığım vakit çok üzülürdüm. Üç gün olduğumuz yerde meçhuller içinde kalmak beni ne kadar sıkmıştı. Nihayet yeni bir tebliğ ile Çatalca civarındaki köylere yerleşmek üzere hareketimiz tekrar bildirildi. Duruşumuzun sebebini anlamadan tekrar ileriye yürüyüşe başlamıştık.

3 Kanunusani 1331: Bugün ömrümde görmediğim korkunç bir kış havası vardı. Dondurucu soğukta, yağmurlu, tipili bir günde, öyle bir yoldan gidiyorduk ki geçtiğimiz yerlerde tam diz boyu çamur var. Bataklık deryasını aşıyormuş gibi askerlerimiz bütün gün çamur içinde çırpınmaktan dizlerinde hiç takati kalmamıştı. Çamura batan bacakların bir adım ileriye doğru atabilmesi için insanlar prangaya vurulmuş kürek mahkumlarının yürümekte tesadüf ettiği ızdırabı çekiyorlardı. Bütün gün yağan yağmurdan askerin arkasındaki çeki taşı kadar ağırlaşan çantalar hayatı ezen bir cendere tazyiki yapıyordu. Yollarda hastalananlar, ayaklarının takati tükendiğinden dolayı çamurlar içine kendini bırakanlar, kıtasından geri kalanlar o kadar çoğalmıştı ki onlara yardım için yetişemiyorduk. Ortalık kararmağı vakit rutubetli kış gecesinin soğuğu kuzey kutbunu andıran mıntıkalarını hatırlatan zehirli bir hava tesirini yapıyordu. Gece yarısı Çatalca civarında Kadıköyü'ne gelmiştik. Bizde de hayır kalmamıştı. Köhne bir çatı altındaki köy odasına girmiş soğuktan titriyorduk. Basit bir saç sobasının vereceği sıcaklık bizde bir kalorifer, bir salamandıra, cansız, isli bir çıra ışığının aydınlığı projektör, bir avize tesirini yapabilirdi. Çay yerine bir kaşık sıcak suya bile

razıydık. Fakat bunların hepsinden mahrumduk. Donmamak, üşümüş olan ellerimizi ısıtmak için mütemadiyen birbirine sürtüyor, oğuşturuyor, bir takım beden hareketleri yapıyorduk. O geceyi titreye titreye geçirdik.

Alayımız bu harap köy ve civarında on gün kaldıktan sonra nihayet Bakırköyü'ne hareketimiz bildirilmişti. Üçüncü taburumuzun kumandanı Binbaşı Hasan Beyle beraber askerin soğuktan muhafazası için Topkapı civarında Vidos ve Litros köylerinde çatı altına yerleştirilmesine memur edilmiştik. Alayın Kafkas cephesinde yaptığı büyük muharebelerde bir buçuk sene sonra vatan için ölen Hasan Beyle atlarımıza binerek yürüyüşe başladığımız vakit akşama İstanbul'a varmak kararını da vermiştik. Hayvanlarımızı muntazam bir programla yavaş süratli yürüterek geç vakit Topkapı'ya varmıştık. Ertesi gün sabahı aynı mevkide buluşmak üzere Şehremini caddesini takiben şehre doğru geliyorduk. O anda hep Çanakkale'de ölüm ve ateş saçan topların, mermilerin bir kasırgaya benzeyen piyade ve makineli tüfek ateşi içindeki siperlerde geçen üç buçuk aylık cehennemi hayatı hatırlıyor, talihin bizi nasıl sağ bırakarak İstanbul'a getirdiğine şaşıyorduk. Harbin bütün acılıklarını, felaketlerini, orada her an kan ve ölüm içinde geçen yüz on günlük hayatımızı, bir şimşek süratiyle sinemada görür gibi oluyor, hatırlıyorduk. Her gün bir top veya bomba isabetiyle ölen, parçalanan harp arkadaşlarımızın mübarek ölülerini, siperlerde yaralanıp da bütün gün geriye doğru gözümün önünden geçirilen yaralılarımızın mübarek ölülerini, siperlerde yaralanıp da bütün gün geriye doğru gözümün önünden geçirilen yaralılarımızın sedyeler üzerindeki iniltili hazin manzaralarını, büyük taarruzda ağzına kadar ölü ve yaralılarla dolan siperlerin perişanlığını, ölü istiflerini, bunları gömmek için kazdırdığım otuzar, ellişer kişilik büyük mezarları, harbin tahammül edilmez ateşi altında, siperlerde parçalanmış lokma lokma olmuş insan vücutlarının, nasıl toplanarak nakledildiğini, ölülerden hasıl olan milyonlarca sineklerin teşkil ettiği ordularla mücadelemizi, elhasıl toprağın altında siperlerde geçirdiğimiz acı, ızdıraplı, felaket halindeki hayatı birer birer hatırlıyor, hayatta kaldığımıza bir daha hayret ediyorduk. Bu düşünce ile yürürken kendimi evin kapısı önünde bulmuştum. Gece idi. Kapının çalınması evde birden bire heyecan uyandırdı. Bütün ev halkını ayağa kaldırdı. Hizmetçi kapıyı açtığı vakit içerde bir çığlıktır koptu. Annem, kardeşlerim hep başıma üşüştüler. Beni uçurur gibi içeirye aldılar. Herkeste gözlerinin gördüğüne inanmayan bir hayret vardı. Bana öyle bakıyorlardı. Ellerinde beyaz mendillerle kimisi ağlıyor, kimisi eliyle kollarımı, göğsümü yoklayarak yaramın nerede olduğunu bulmaya çalışıyor. Diğer taarftan annem ılık yaşlı gözleriyle, yüzümü, gözümü öpüyor. Dört ay evvel evden ayrılmış olmama rağmen senelerden beri ayrılan insanların birbirine karşı göstereceği en hararetli duyguları gösteriyordu. Arada sırada evladım! Sen çok zayıflamışsın. Rengin, yüzün kararmış, çehren değişmiş. Sahiden sen Çanakkale harbinde mi idin? Çocuk sen taşları bile eriten o cehennem ateşine nasıl tahammül gösterebildin? bana haber vermeden, benden gizli oralara nasıl gittin? diye soruyor. O benim ihtiyat zabitliğiyle orduda vatan için vazife aldığımı adeta unutmuş gibiydi. Beni hâlâ evde kitaplarımla, tahsilime devam ettiğimi sanıyordu. Ah, diyordu, sen orada bulunduğun müddet zarfında ben uykularımı kaybettim. Seni düşünmekten hiçbir gece uyuyamazdım. Her gece sabahlara kadar uykusuz geçen hayatımda ufukta beyazlaşmaya başlayan tan yerini sabah ışığını görmekten bıkmış usanmıştım. Senin için her gece ben Allaha dua ederdim. Seni ben onun birliğine emanet etmiştim. Büyük Tanrı emaneti bana aynen iade etti, buna yüz bin şükür, diyordu.

Güney grubu cephesinde 24-25 temmuz tarihinde geçirdiğimiz kanlı bombardıman ve muharebeden sonra her nasılsa hayatta sağ kalanlar ailelerine birer telgraf çekiyorlardı. Bende o harbi selametle geçirdiğimi bir telgrafla eve bildirmiştim. Dikkat ederseniz telgraf kağıtlarının üzerinde mahrec telgraf merkezi yazılıdır. Bizim telgraf kağıdının üzerinde Güney grubu olarak yazılı olmasından Çanakkale harbinde olduğum nasıl anla-

Eskikitaplarim.com

şıldığı bana hikaye ediliyor ve bu hadise annemin bütün valide-lik şefkat ve endişelerini tahrik ederek o anda duyduğu heyecan ve ızdıraplarını ağlayarak bana anlatırken evdeki heyecan ve ız-dıraplarını ağlayarak bana anlatırken evdeki heyecan büyüyordu ve yine tekrar ediyordu. Allahıma yüz bin şükür! O ateşin için-den selametle kurtuldun, bütün mektuplarımın Sahra postası damgasıyla geldiğinden muharebeye gittiğimi bilmediklerini izah ediyor. Ve Çanakkale'ye gittiğim halde niçin bildirmediği-mi tekrar benden soruyordu.

Etrafı biraz teskin ettikten sonra evvela hayvanımı düşün-mek lazımdı. Evin bahçesindeki kapalı bir yere yorgun olan atı-mı çekmiştim. Önüne biraz yem tedarik ederek attıktan sonra ben de istirahata geçebilirdim. Top tüfek gürültüleri içinde ölüm hatıraları dolu olan Güney grubu muharebe cephesinden sonra evin hali bana o kadar sakin görülüyordu ki yalnız bir odada kalıp biraz düşünmek ruhumu okşayan en tatlı bir hayat idi. Be-nim geldiğimi duyan konu komşular evde toplanmışlardı. Şimdi herkes bana sual soruyor ben de onlara cevap yetiştirmeye çalı-şıyordum. O akşam bütün çocukluğumun talebelik hayatımın geçtiği mektep kitaplarımla dolu sakin odamda validemin ümş-fik elleriyle adeta bir çdcuk gibi karyolama yatırılmış ve mesut bir gece uykusunun bütün huzurunu hissederek uyumuştum. Sa-bahleyin erkenden binbaşı Hasan Beyle Topkapıda birleşmiş ve akşam üzeri gelen alayı da tamamıyla yerleştirmiştik. Harpten çıkmış, Kafkas cephesine de gideceğimiz için ihtiyaçlarımız çoktu. Fırka merkezine yakın olmak için alaya karargah olarak Şehzadebaşında bir bina bulmuş ve yerleşmiştik.

Kafkas cephesine hareket edeceğimiz için 16 kanunisani-den 30 kanunusani 1331 tarihine kadar on beş gün İstanbul'da vaktimiz hummalı ve hararetli kış ve harp hazırlıklarını ikmal etmekle meşgul geçmişti. Her gün sabahları Şehzadebaşı'ndaki alay merkezine, oradan da şimdi İstanbul Üniversite'nin bulun-duğu binadaki Harbiye Nezaretine gider alaya verilecek ihtiyaç-ları takip ederek neticelendirmeye çalışırdım. Kafkas cephesi

dağlarındaki soğuktan askerin muhafaza edilebilmesi için alaya avcı yelekleri, yün tozluklar verdiler. Büyük bir telaş ve acele ile asker, zabit kadrolarının ikmaline çalışıldığı görülüyordu.

Bu işler arasında kendi ihtiyaçlarımı unutmuş olmalıyım ki, akşamları eve geldiğim vakit herkesin benimle meşgul olduğu-nu, büyük itinalarla bana kürklü kaputlar, çizmemim altına giy-mek için yün tozluklar yapılmakta olduğunu görürdüm. Bazı günler alayımızın kumandanıyla birlikte taburların bulunduğu Bakırköy civarında Vidos ve Litros köylerine gider, orada bulu-nan askerin ihtiyaçlarını tetkik ederdik. Akşamları serbesttim. Vakit geçirmek için herhangi bir topluluğun bulunduğu mahalle gitsem İstanbul'un bir köşesine sıkışmış arkadaşlardan birisine tesadüf ederdim. Onlar beni görünce sevinirler, benden içinde bulunduğumuz Çanakkale harbinin heyecanlı vakalarına dair gördüklerimin anlatılmasını isterlerdi. Bazan onlar da coşarlar-dı. Ah!.. derlerdi, Türkün tarihinde bir şahaser olan o harbin ka-zanılması için milletin ne büyük fedakarlıklara katlandığını, ne aziz mevcudiyetini kaybettiğini bilir misiniz? Evet derlerdi!... Siz harp denilen o cehennem ateşinin göbeğinde yaşadığınız, bulunduğunuz için onun dehşet ve azametini bilemezsiniz!... Fa-kat biz burada gördük. İstanbul'un içinde genç kalmadı. Ne ka-dar yüksek tahsil görmüş memleketin gençliği varsa onlar müte-madiyen harp cephesine sevkedildi. Okumuş, tahsil görmüş, memleketin bu en güzide sınıfı orduda vatan vazifesini yapar-ken ihtiyat zabiti olarak çalıştırılarak kendilerinden beklenen büyük hizmet ve randımanla memlekete nafi olsalardı yüreği-miz yanmazdı. Vatanın o münevver sınıfı tahsil ve irfanın kıy-meti takdir edilmeyen nankör bir zihniyet ve idaresizlikle man-ga onbaşılığıyla cepheye gönderildi. Muallim ve hakiminden, mühendis ve mütefennine varıncaya kadar her çeşit aydınların bulunduğu memleketin en kuvvetli ve güzide bir sınıfını birinin bulunması icap eden yerlerde kütleler bulundurarak bu mühim memleket kuvvetini müsrif ve çelebi zihniyetiyle istihdam ede-rek heder ettiler. Harp devletin leh ve aleyhinde bittiğine göre

Eskikitaplarim.com

bu münevver kütlenin göreceği başkaca vatan vazifeleri olduğunu hiç düşünmediler. Talim görmemiş, silah kullanması öğretilmeden vatan çocuklarını harbe sevkettiler. Çanakkale harbinin bu şerefli tarihini millet varlığından daha çok az bir zararla yine yapabilirdi. Fakat ne yapalım bunu düşünen olmadı. Çanakkale harbi kazanıldı ama bütün bir memleketin gençliği, irfan ordusu orada vatan için can verdi.

Bütün bunları arkadaşlarım anlatıyorken memleketin tahsil görmüş gençliğinin Çanakkale harp cephesine bölüklerde manga onbaşılığıyla istihdam edilecek kadar çok gönderilmiş olduğunu, bu münevver kuvvetin şuursuz bir idaresizlikle nasıl israf edildiğini mektep sıralarından harp cephesine fırlayan bu asil çocuklar verilen vatan vazifesini, ne büyük feragat ve vekar içinde muvaffakiyetle ifa ettiklerini her gün birer birer vatan için nasıl öldüklerini hatırlıyordum.

Orada nihayet öyle zamanlar gelmişti ki yaralanan, ölen kıta zabitlerinin yerini alacak elemanlar kalmadığından boş kalan bu mevkilerin çavuşlarla, onbaşılarla idaresine zaruret hasıl olmuş, bu sebepten kuvvetlerimiz de zaafa uğramıştı. Hep bunları hatırlıyorken dimağlarımız daha feci hadiseleri kaydetmeye başlamıştı. Siperlerde ölen askerlerimizin yerini doldurmak için depo taburlarından harp cephesindeki kıtalara gönderilen askerler arasında, düşmana karşı ateş etmek için eline verilen silahın kullanmasını bilmeyen askerlerimiz olduğunu görünce, harp kaideleri öğretilmeden muharebeye gönderilen bu yüksek ruhlu vatan çocuklarının sanki oraya yalnız ölmek için gönderiliyormuş gibi bilgisizlik yüzünden nasıl öldüklerini hatırlıyor, şu tüyler ürperten idaresizliğin kötülüklerini yrekleri yakan bir acı ile hep beraber lanetle yadediyorduk.

Bunları düşünürken birdenbire Kafkas cephesi hakkında işittiğimiz şayialar da hatırımıza geliyordu. Oranın mahrumiyetli hayatı, açlığa, tifüse karşı nasıl mücadele edeceğimizi bütün bunlar korkunç bir ölüm heykeli gibi gözümün önüne dikiliyor. Onlar görmeden düşüncesinden bile ürperiyordum.

Tahsil sıralarından, birdenbire kaybettiğim İstanbul'daki arkadaşlarımı en çok gördüğüm yerlerden birisi de Harbiye Nezareti idi. Orasını adeta dersaneden çıktığımız vakit paydos zamanındaki teneffüshanemize benzetirdim. Binanın koridorlarında, zabit elbisesi giymiş bir çoklarına tesadüf eder ve hemen ayakta üç beş kişi bir araya toplanarak bir yandan konuşur, diğer taraftan bir arı kovanı gibi işleyen odalara giren çıkanları görürdük. Bazan bunlardan biri nazarı dikkatimizi celbettiği vakit onları tanıyan arkadaşlardan biri kaşlarını oynatır, gülerek kulağımıza bir kelime fısıldardı. İşte! yeni yeni harp zenginleri... Büyüklere mensup yarım saatte saadete kavuşan bahiyarlar!...

Harbiye Nezareti binasının dışarıya çıkarken kapının önünde duran otomobillerin lüksü göze ilişince söylenen sözlere insan inanıyormuş gibi oluyordu. Akşamları bazan Beyoğlu'nda bir yerde otururdum. Bu salonların bir köşesinde daire şeklindeki masalar etarfına toplanan insanların kahkahalarını işittikçe, oranın ne büyük bir neşe kaynağı olduğunu görür, millet kendini kurtarmak için hayat ve memat dakikaları içinde çırpınırken, nüfuz ile bir anda emeksiz kazanılan servetlerin hadsiz hesapsız nasıl sarfedildiğini, milli ahlakı nasıl bozduğunu hayret ve ibretle seyredirdim.

Geceleri Şehzadebaşı'ndaki çayhanelerin birinde otururduk. Oraları adeta bir politika borsasına benzerdi. Her taraftan yükselen aynı seslerle o zaman ricalinin hüsnüniyetinden, fedakarlığından yüksek istikametinden bahseden politikacıların methiyelerini duyar ve dinlerdik. Bir aralık kapının önünden bağıra bağıra geçen gazete dağıtıcısının sesi bütün başları sokağa doğru çevirir, alelacele alınan bir gazetenin üzerine hepimiz üşüşerek harp malumatı almak için resmi tebliği arardık. Bizim en büyük merak ile okumak istediğimiz şey artık Kafkas cephesine ait havadislerdi. Gazetenin ikinci sayfasında «Kafkas cephesinde sükunet var» ibaresini okuduğumuz vakit kulağı delik arkadaşlardan biri başını bize doğru eğerek Enver Paşa'nın kumandasında Üçüncü ordunun Sarıkamış'ta geçirdiği feci felaketten

Eskikitaplarim.com

işitebildiği malumatı bize fısıldar ve bu haber hepimizin hayret ve teessürlerini uyandırırdı. Birbirimize soruyorduk. Acaba bu haber doğru mu? Resmi tebliğ orada sükunet olduğunu yazıyor. bu nasıl olur?

Gençlik, tecrübesizlik arkadaşımızın kulağımıza fısıldayarak verdiği bu malumata bir türlü inanmak istemezdik. Fakat maalesef hakikat olan ve milletten saklanan o felaket haberini daha İstanbul'da iken kulaktan kulağa işitmeye başlamıştık.

İstanbul'dan ayrılık günleri yaklaşmıştı. Kafkas cephesine gitmek için Ulukışla'dan itibaren Niğde, Kayresi, Sivas, Erzincan, Bayburt şosesi üzerinden yürüye yürüye kırk beş günde katedeceğimiz yüzlerce kilometrelik yolların zahmet ve meşakkatlerini hayalimizden geçirmeye başlamıştık. Nihayet Kafkas cephesine hareket emri verildi.

DİZİN

Abdülkadir (şehit, tabur kumandanı) 53, 114
Afrika 88
Ağaderesi 106
Akbaş 94, 111
Alçıtepe 49, 65
Alibey Çiftliği 105
Alman 90
Almanya 37, 107
Amman 10, 21
Anadolu 111, 130
Anafartalar 62, 66, 79, 82, 83, 90, 107, 122, 135
Araplı Köyü 132, 133
Arıburnu 46, 48, 80, 86, 107
Aşıklar köyü 138
Avrupa 9
Aydın 194
Aytepe 64

Bakırköy 137
Bakırköy 35, 36
Baruthane 35
Bayburt 146
Bekirağa Bölüğü 11, 13
Beryut 30
Beytüllahim 25
Birgos 112
Birihama 24
Birüssebi 25
Boğaziçi 9
Britanya 78

Cafcafa 24
Cafer Tayyar 50, 56
Cebel-i Silvan28, 30
Cebel-i Tur 23
Celal Bey 49
Cemal Paşa 23, 24, 27, 28, 58
Cenin 30
Cihangir 36
Conk Bayırı 82, 90

Çamalan 32
Çamburnu 106
Çamburnu 44, 46, 87, 94
Çamburnu Hastanesi 124
Çanakkale 7, 12, 30, 31, 33, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 48, 50, 51, 58, 62, 66, 67, 81, 82, 84, 86, 88, 90, 91, 92, 95, 96, 99, 114, 115, 120, 121, 126, 127, 130, 135, 136, 140, 141
Çatalca140

Darülfünun 10
Demir Ali (Miralay) 56, 85
Der'n 18
Dera 30
Divanyolu 116

Edirne 38, 40

Eskikitaplarim.com

Eksamil körfezi 40, 42, 130, 133
Emin Haydar 30
Enver Paşa 10
Enver Paşa 37, 38, 39
Ereğli (Konya) 33
Eriha 21, 22
Erzincan 146
Esset 74

Faik Paşa 49, 50
Fehmi Bey (Mutasarrıf) 20, 21
Fransız48, 74, 98, 118, 124, 125, 132

Gelibolu 43, 52
Gor Vadisi 22
Göztepe 15
Gülek 16
Gümüşsuyu hastahanesi 9

Hakkı Onbaşı (Ödemişli) 93
Halep 31
Haliç 113
Halilülrahman 25
Hamidiye 105
Hampshir 74
Hamra24, 28
Harbiye 10, 11, 142
Hasan (er) 120
Hasan bey (Binbaşı) 17, 85, 140
Hasan Bey (Binbaşı) 85
Haydarpaşa 14, 15, 34, 40
Hayri Efendi (Mülazim) 64, 65, 125
Hicaz30
Hüseyin Askeri 49

Islahiye 17, 18
ist 137
istanbul Üniversitesi 142
İbrahim Paşa 16
İngiliz 48, 70, 78, 79, 83, 97, 102, 103, 106, 107, 108, 117, 120, 123
İsa (Hz) 23
İsa Çavuş 86
İstanbul 13, 23, 31, 34, 36, 58, 96, 98, 100, 101, 110, 111, 113, 114, 115, 117, 143, 145. 146
İzmir 84, 104

Kabataş 35
Kadıköy 33
Kafkas 7, 12, 87, 97, 142, 143
Kağıthane 10
Kanal 7, 12, 25,27, 28, 30, 85, 121
Kanlısırt 120
Karapınar 41
Kartal 15
Kartal 34
Katran 21
Kavaklıköyü 40, 42
Kayseri146
Kazım (yaver) 71
Kazım Bey (alay kumandanı yaveri) 46
Kerek 20, 21
Keşan 41
Kiçner (Lonr) 99
Kilidbahir 105, 106
Kilya 122
Kirte 46, 49
Kızıltoprak 15
Kocaçimen Tepesi 82
Kocaşahin 80
Konya 30
Kudüs 12, 22, 24, 25, 30, 32, 36, 38
Kumberland 74
Kumkale 128, 129

Lemberg 38
Leyman (General)
Liman von Sanders 49, 50
Litros 140, 143
Liyej 135
Londra 74, 75
Lut 21, 22

Maarız 32
Maltepe 34
Maritim Mesajeri 98
Marmara 34, 35, 130, 137, 138
Marsilya 98
Maydos 44
Mecidiye 105
Mehmet Ali (Mülazim) 73, 74
Mısır 30, 58
Morto Limanı 48, 52, 86
Mustafa Efendi (Üçüncü bölük zabiti) 61
Mustafa Kemal Atatürk 82

Niğde 146
Nortumberland 74
Numan /Tabur kumandanı) 91

Ömer Bey 125

Paşayiğit 41
Pazarlı 43
Pendik 34, 35
Potemkin 33

Rayak 31
Refet Bey 30
Rıza (Alay Kumandanı) 46, 52
Rıza Bey (Kumandan) 109, 110
Rıza Bey 52, 85
Rüştü (Erkanı harb, daha sonra general) 56, 135

Sahra-yi kebir (Büyük Sahra) 88
Salahaddin Adil 56, 59, 86, 127
Salih (Yüzbaşı) 31, 32
Salimbey Çiftliği 105
Saros Körfezi 42, 46, 51, 67, 130
Satta 30
Seddülbahir 48, 49, 67
Sile 30
Sivas 146
Süleymaniye köyü 40, 42

Eskikitaplarim.com

Şarköy 132, 133
Şefik Bey (Erkanı harp reisi) 76
Şehremini 140
Şehzadebaşı 145
Şükrü Bey 49

Taberiye Gölü 30
Tayyareci Fethi 30
Tekirdağ 138, 139
Tevfik Bey 125
Tih 25, 28
Tiryandafil Çiftliği 49, 50
Topkapı 140
Tuzla 33

Ulukışla 146
Uzunköprü 137
Uzunköprü 40, 41, 111
Üsküdar 35

Veber (General) 49, 50
Vehip Paşa 36, 50
Verdun 135
Vidos 140, 143
Von Kress 27

Yalova 94
Yusuf Nazir 30

Zığındere 49, 52, 54, 56, 59, 63, 85, 101, 117, 120, 121, 125

1915'de Kanal seferine iştirak eden Onuncu fırka Otuzuncu alaydan bir zabit grubu, sefere iştirak ettikleri kıyafetle.

Eskikitaplarim.com

Umumî harpte Harbiye mektebindeki ihtiyat zabit namzedleri talimgâhında münevver Türk gençliği askerî tedrisatı takip ederken manevralardan sonra neşeli bir istirahat halinde

Eskikitaplarim.com

Çanakkalede siperler gerisinde tayyareye görünmemek için ağaç dallarıyla mahrutî bir çadır. Otuzuncu alay karagâhı ortada alay kumandanı Kaymakam Rıza Bey.

Çanakkalede yaralılarımızı almaya kâfi gelmeyen seyyar hastahanelerden biri.

Düşmanın attığı patlamamış top mermileriyle Cenub grubu siperlerinde yapılmış bir çeşme.

Eskikitaplarim.com

Türkün şaheser kahramanlıklarının cereyan ettiği
Çanakkalede Cenub grubu siperleri.

Çanakkalede düşman tayyarelerinden siperlerimize atılan
bir bombanın uzaktan patlayışı.

Eskikitaplarim.com

ARMA YAYINLARI - TARİH - ANI

LÜTFİ FİKRİ BEY'İN GÜNLÜĞÜ (Dersim Mebusu) "Daima Muhalefet"

MEVLANZADE RIFAT'IN ANILARI

İTTİHATÇI ŞEFLERİN GURBET MACERALARI
Arif Cemil

80 YILLIK HATIRALARIM
(İstibdat, Meşrutiyet, Cumhuriyet dönemleri)
Cemil Topuzlu (Şehremini)

MEHMET TEVFİK BEY'İN HATIRALARI (2 Cilt)
"Bir Devlet Adamının II Abdülhamid, Meşrutiyet ve Mütareke Devri Hatıraları"

SEYAHATNAME (Hindistan, Afganistan, Svat)
Şehbehder Mehmet Tevfik Bey

HATIRAT
Cemal Paşa (4. Ordu Kumandanı- Bahriye Nazırı)

TÜRKİYE NASIL DOĞDU
H.C. Armstrong

CEPHEDEN CEPHEYE (KANAL-ÇANAKKALE HATIRALARI)
Münim Mustafa

OSMAN TUFAN PAŞA'NIN KURTULUŞ SAVAŞI HATIRALARI
General Osman Tufan

REFİİ CEVAT ULUNAY'IN SÜRGÜN HATIRALARI (MENFİLER-MENFÂLAR)
Refii Cevat Ulunay

TARİHÇE-İ NİYAZİ (Hazırlanıyor)
Resneli Niyazi

ÜSSİ ZAFER (Hazırlanıyor)

MENEMENCİ AŞİRETİ (Hazırlanıyor)

Eskikitaplarim.com